

Werkgroep Nederlands voor anderstaligen

Van horen en zeggen

Een methode Nederlands
voor anderstalige kinderen in het basisonderwijs

Handleiding 1

Wolters-Noordhoff Groningen

De *Werkgroep Nederlands voor anderstaligen* bestaat uit:

Josée Coenen, Carry van de Guchte, Folkert Kuiken, Jeanne Kurvers, Evert Meijer (fotografie), Marga Putter, Berna van Rest (illustraties), Marjo Starink (illustraties en vormgeving), Willeke Verbaas, Fiet Voet, alsmede Marjan Birkenhäger en Marianne Hoogendorp.

De methode kwam tot stand mede dankzij subsidie van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen.

01 01

Het basisonderwijsfonds van WN wordt beheerd door
Jacob Dijkstra Groningen, Postbus 284, 9700 AG Groningen.

Copyright © Wolters-Noordhoff bv Groningen, The Netherlands.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

ISBN 90 01 18832 X

Inhoud

Voorwoord **4**

Inleiding **6**

LES 1. *Naar school* **1A**

LES 2. *Het schoolplein* **15A**

LES 3. *In de klas* **25A**

LES 4. *Naar huis* **36A**

LES 5. *Bezoek* **47A**

LES 6. *Gym* **58A**

LES 7. *Bij de schooldokter* **69A**

LES 8. *Op straat* **79A**

LES 9. *In de winkel* **92A**

LES 10. *Aan tafel* **101A**

Voorwoord

De aanwezigheid van anderstalige (allochtone) leerlingen leidde in de jaren zestig en zeventig van deze eeuw in het algemeen tot de opvatting dat de individuele leerling zich diende aan te passen aan het bestaande Nederlandstalige onderwijs. Men ging voorbij aan de kennis en ervaringen die deze leerlingen met zich meebrachten en leerbehoeften werden gereduceerd tot een (Nederlandse) taalbehoefte.

De laatste jaren legt men meer nadruk op de tekortkomingen van het onderwijssysteem zelf.¹ Het onderwijs dient in deze visie aan te sluiten bij de kennis en ervaringen van *alle* leerlingen, en rekening te houden met de leerbehoeften van *alle* leerlingen.

Deze 'interculturele' visie heeft als consequentie dat het Nederlandse schoolcurriculum, gericht op de specifiek Nederlandse cultuur, moet veranderen in een curriculum dat meer recht doet aan de aanwezigheid van leerlingen met een andere cultuur en een andere moedertaal. In concreto betekent dit dat anderstalige leerlingen onderwijs dienen te ontvangen in Nederlands als tweede taal naast onderwijs in de moedertaal.

De verschuiving van specifiek taalonderwijs voor anderstaligen naar intercultureel onderwijs voor alle leerlingen heeft wel eens tot de misvatting geleid dat het tweede-taalonderwijs als zodanig geen aandacht meer behoeft en dat verbetering van dit onderwijs (en de bijbehorende leermiddelen) onnodig was.

Recente onderzoekgegevens² echter tonen aan dat er zelfs enorme verschillen in taalvaardigheid in het Nederlands zijn tussen hier geboren anderstaligen en hun Nederlandse leeftijdgenoten bij schoolentree. Andere gegevens³ laten zien dat anderstaligen – met name bij de zaakvakken in de hogere klassen – met het Nederlands nog steeds veel moeite hebben; bovendien blijken weinig anderstalige leerlingen door te stromen naar hogere vormen van middelbaar onderwijs.⁴

Deze gegevens pleiten juist voor specifiek taalonderwijs, niet alleen voor leerlingen die net uit het buitenland naar Nederland gekomen zijn, maar ook voor hier geboren anderstalige leerlingen. Dit onderwijs dient, net als het onderwijs in de eigen taal, wel geïntegreerd te worden in een intercultureel opgezet schoolcurriculum.

Het is vanuit deze visie dat er een subsidie-aanvraag bij het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen werd ingediend voor het ontwikkelen van een methode Nederlands als tweede taal voor leerlingen in het basisonderwijs.

¹ Adviescommissie voor de Leerplanontwikkeling Moedertaal (ACLO-M), *Onderwijs in een multiculturele en multi-etnische samenleving*, Enschede 1982.

² Zie behalve de ACLO-nota ook de artikelen van Lalleman, Van Helvert en Extra, en Vermeer in: *Tijdschrift voor Taal- en Tekstwetenschap*, Utrecht-Antwerpen 1983, nr. 2.

³ ACLO-nota, blz. 81 e.v.

⁴ W. Miedema, Intercultureel onderwijs. In *Moer*, Uithoorn 1982, nr. 2, blz. 3-15.

Na een positieve beschikking werd de uitgeverij Wolters-Noordhoff bereid gevonden het te ontwikkelen materiaal uit te geven.

In het voorjaar van 1982 werd de *Werkgroep Nederlands voor anderstaligen* opgericht, bestaande uit leerkrachten, taalkundigen, pedagogen, een psycholoog, illustratoren, een fotograaf en een vormgever. Dit heeft uiteindelijk geleid tot de uitgave van *Van horen en zeggen*.

Aan het tot stand komen van deze uitgave hebben, behalve medewerkers van eerder genoemde instanties, velen hun medewerking verleend.

Allereerst willen we alle kinderen, ouders en leerkrachten van de proefschoolen bedanken voor hun medewerking.

Tevens willen we de betrokken bevoegde gezagen en schoolbesturen danken voor het scheppen van het administratief en organisatorisch kader waarbinnen *Van horen en zeggen* ontwikkeld kon worden.

Verder zijn wij Margreet Muller veel dank verschuldigd voor het verstrekken van logopedische adviezen, waarvan wij bij het schrijven van het onderdeel 'Klanken' veel steun hebben ondervonden.

Bijzonder erkentelijk zijn wij Piet Mooren voor zijn bijdrage tot de geannoteerde boekenlijst.

Een woord van dank geldt tenslotte Edo Velema, die door zijn kritisch commentaar een waardevolle bijdrage tot de uiteindelijke versie van de Handleiding heeft geleverd.

Amsterdam, juni 1983

Josée Coenen

Inleiding

SAMENSTELLING

Van horen en zeggen bestaat uit twee delen van elk tien lessen. Zowel deel 1 als deel 2 omvat een *Praatboek* en een *Werkboek* voor de leerlingen en een *Handleiding* voor de leerkracht. Bij de methode hoort bovendien een *Lottospel*. In de *Handleiding* is onderscheid aangebracht tussen linker- en rechterbladzijden: op de rechterbladzijden staan praktische en concrete lesaanwijzingen; op de linkerbladzijden staat specifieke achtergrondinformatie bij de verschillende onderdelen en algemene informatie over het leren van het Nederlands door anderstaligen, en over de systematiek van het Nederlands. Bij dit laatste is niet gepoogd een taaltheoretische uiteenzetting te geven; alleen die gegevens worden verstrekt die nodig zijn bij het onderwijzen van Nederlands als tweede taal.

ACHTERGROND

'Het onderwijs dient de leden van de minderheidsgroepen voor te bereiden op en in staat te stellen tot volwaardig sociaal en economisch, maatschappelijk en democratisch functioneren en participeren, met de mogelijkheid zulks te doen vanuit de eigen culturele achtergrond,' aldus het Beleidsplan culturele minderheden in het onderwijs.¹

Dit onderwijsdoel geldt niet alleen voor allochtone maar ook voor autochtone leerlingen, alleen zal de benadering van beide groepen verschillend moeten zijn, gezien de veelal andere beginsituatie van allochtone leerlingen. Een van de elementen daarvan is het hebben van een andere moedertaal; in het onderwijs kan dit worden opgevangen door het aanbieden van speciaal onderwijs in Nederlands als tweede taal alsook door onderwijs in de eigen taal.

Hoewel de laatste tijd steeds meer kinderen van allochtone afkomst in Nederland geboren worden en opgroeien, betekent dit nog niet per se dat zij bij schoolentree eenzelfde taalvaardigheid hebben in het Nederlands als hun Nederlandstalige klasgenoten.²

Daarbij komt dat het leren van een tweede taal voor velen een langdurig proces is. Een kind kan zich na twee jaar in de dagelijkse omgangstaal redelijk redden.³ Dit is echter onvoldoende voor een succesvolle schoolloopbaan en voor het bereiken van bovenstaand onderwijsdoel.⁴

Dit rechtvaardigt het geven van Nederlands als tweede taal gedurende de hele lagere-schoolperiode, en wellicht ook daarna.

¹ Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, *Beleidsplan culturele minderheden in het onderwijs*, 's-Gravenhage 1981, blz. 6.

² Zie behalve de ACLO-nota ook de artikelen van Lalleman, Van Helvert en Extra, en Vermeer in: *Tijdschrift voor Taal- en Tekstwetenschap*, Utrecht-Antwerpen 1983, nr. 2.

³ ACLO-nota, blz. 77.

⁴ W. Miedema, Intercultureel onderwijs. In: *Moer*, Uithoorn 1982, nr. 2, blz. 3-15.

In de methode zijn we uitgegaan van thema's die aansluiten bij de ervaringswereld van anderstalige leerlingen in Nederland. Daarbinnen hebben we gekozen voor een situatie waarin altijd Nederlands wordt gesproken. Op deze wijze zijn de situaties herkenbaar – de leerlingen hebben dergelijke situaties zelf meegemaakt, al weten ze nog niet wat er in het Nederlands precies gezegd is. Hierdoor wordt een van de belangrijkste functies van taal duidelijk, namelijk als instrument voor het handelen of bij interactie tussen mensen.

De bedoeling is dat anderstaligen zich dit functionele taalgebruik eigen maken, zodat ze in soortgelijke situaties begrijpen wat er van hen verlangd wordt en in staat zijn zelf adequate taal te hanteren. De nadruk ligt hierbij op functioneel taalgebruik in betekenisvolle situaties.

Het leren hanteren van communicatieve functies, die bepaald worden door de sprekers, het onderwerp en de situatie waarin het gesprek plaatsvindt, is echter *niet* voldoende. Wie een andere taal leert, moet ook de klanken van die taal leren en de elementaire regels en woorden beheersen om zinnen te kunnen maken.

Daarom besteden we systematisch aandacht aan Nederlandse klanken en aan diverse structurele kenmerken van het Nederlands.

Het leren van een tweede taal is een langdurig proces waarbij 'fouten' in het taalgebruik een indicatie kunnen zijn voor de fase van de taalontwikkeling.

In een beginfase bijvoorbeeld vervoegeen anderstaligen de werkwoorden meestal nog niet en komen persoonlijke voornaamwoorden of voorzetsels in hun taalgebruik nauwelijks voor.

In een latere fase worden leerlingen zich bewust van bepaalde regelmatigheden in het Nederlands en passen ze deze ook op andere verschijnselen toe, waardoor er 'fouten' gemaakt worden ('een Franse vlag'). Dit verschijnsel wordt *overgeneralisatie* genoemd.

In de beginfase kan er ook *interferentie* optreden: een structuur, een klank of een woord uit de moedertaal wordt overgebracht in de nieuwe taal. Ook dit kan leiden tot een aantal 'fouten'. (In het Marokkaans-Arabisch bijvoorbeeld is er één woord voor meisje en dochter. Dat leidt dan in het Nederlands tot: mijn tante heeft een meisje, in plaats van: mijn tante heeft een dochter.)

Met het geven van achtergrondinformatie over tweede-taalontwikkeling hopen we dat de leerkracht de gemaakte 'fouten' op hun waarde weet te schatten. In het verlengde hiervan ligt dat hij weet hoe en wanneer hij de leerling kan corrigeren of wanneer hij dit achterwege moet laten.

Door differentiatie in de oefeningen proberen we aan te sluiten bij verschillende stadia in de taalontwikkeling.

Behalve de houding van de leerkracht tegenover het taallerende kind speelt ook zijn taalaanbod (en de taal van anderen) een rol. Het *taalaanbod* dient zo natuurlijk mogelijk te zijn, en in correct Nederlands gesteld, dat wil zeggen in het gangbare gesproken Nederlands van de omgeving. We geven verschillende gesprekstechnieken voor de leerkracht waardoor zijn taalaanbod zo goed mogelijk kan dienen als ondersteuning bij de taalverwerving van de leerlingen.

In de methode is verder geprobeerd zoveel mogelijk aan te sluiten bij de cognitieve ontwikkeling van de leerlingen. Dit betekent voor oudere leerlingen bijvoorbeeld dat ze veeleer behoefte hebben aan het leren van allerlei Nederlandse benamingen voor dingen, dan aan begripsvorming. Zij weten wat dingen zijn, alleen kennen ze de Nederlandse naam hiervoor nog niet.

Ten dele geldt dit ook bij het aanleren van de lees- en schrijfbegrippen. Kinderen die al kunnen lezen en schrijven in een andere taal, hebben alleen de Nederlandse benamingen nodig om de lees- en schrijfinstructies te kunnen volgen; andere leerlingen hebben zowel het begrip als de Nederlandse benaming nodig.

DOELSTELLING

Van horen en zeggen richt zich allereerst op het stimuleren van de mondelinge taalvaardigheid in het Nederlands van verschillende groepen anderstaligen in het basisonderwijs, en pas in tweede instantie op het ondersteunen van de schriftelijke vaardigheden.

Van een redelijke beheersing van het Nederlands is ons inziens sprake als een leerling de belangrijkste taalfuncties beheerst in situaties waarmee hij op school en daarbuiten in aanraking komt. Dan moet hij ook de meest frequente woorden die gangbaar zijn in dergelijke situaties beheersen.

Bovendien moet hij de Nederlandse klanken zodanig beheersen dat er geen misverstanden optreden tussen hem en een Nederlandse moedertaalspreker. Ten slotte dient hij de beschikking te hebben over de elementaire functiewoorden (zoals lidwoorden, voorzetsels, voornaamwoorden), grammaticale structuren (zoals ontkenningen, woordvolgorde, verschillende tijdsvormen) en zinstypen (zoals mededelende, vragende en bevelende zinnen).

Een leerling is in staat deel te nemen aan het schrijf- en leesonderwijs in het Nederlands, wanneer hij, naast de bovenstaande, de hiervoor noodzakelijke vaardigheden (zoals oog-hand-coördinatie en visuele discriminatie van leestekens) beheerst en de gangbare Nederlandse leesbegrippen en de betekenissen waarnaar wordt verwezen, kent.

Het tempo waarin de individuele leerling deze einddoelen kan bereiken is mede afhankelijk van factoren als leeftijd, aard en mate van contact met Nederlandssprekenden, fase van ontwikkeling van de moedertaal waarin de leerling verkeert, houding van leerkrachten en het onderwijssysteem tegenover zijn anderstalig- en allochtoon-zijn en van de organisatie van het tweede-taalonderwijs en van het onderwijs in de eigen taal.

Een algemene schatting van de tijd die nodig is om deze methode (geheel of gedeeltelijk) door te werken is daarom niet te geven.

Met *Van horen en zeggen* hebben we geprobeerd althans een basis te leggen voor een redelijke mondelinge beheersing van het Nederlands. Dat is immers een noodzakelijke – maar niet voldoende – voorwaarde om deel te nemen aan het onderwijs dat moet voorbereiden op een volwaardig functioneren in een multiculturele en multi-etnische samenleving die in belangrijke mate Nederlandstalig is.

DOELGROEP

Van horen en zeggen is bedoeld voor anderstalige leerlingen in de leeftijd van 6 tot 12 jaar, die op de Nederlandse basisschool zitten en die nauwelijks of geen Nederlands spreken.

Van horen en zeggen is ook bedoeld voor leerlingen die al enigszins Nederlands spreken maar die de einddoelen zoals die hierboven zijn geformuleerd, nog niet bereikt hebben.

Van horen en zeggen richt zich tevens op analfabete anderstaligen; en ten dele

ook op leerlingen die al in hun moedertaal hebben leren lezen en schrijven, maar die nog niet vertrouwd zijn met de Nederlandse leesbegrippen.

Een aantal onderdelen van *Van horen en zeggen* kan goed gebruikt worden bij het onderwijs aan anderstalige *kleuters*. Wel zal op een andere manier gedifferentieerd moeten worden en zullen verwerkingsvormen moeten worden aangepast.

Het onderdeel 'Klanken' en gedeelten van het onderdeel 'Verstaan en spreken', zoals woordenschat, de praatplaat en enkele grammaticale constructies, kunnen met *kleuters* worden gedaan.

Het onderdeel 'Voorbereidend lezen en schrijven' is vooral geschikt voor de oudste *kleuters*.

Waar in het Werkboek grammaticale constructies, bedoeld voor oudere leerlingen, worden geoefend, kunnen deze bladzijden worden gebruikt voor de uitbreiding van de woordenschat.

Het taalgebruik uit de dialogen en de grammaticale constructies uit de latere lessen zijn voor *kleuters* te moeilijk.

ORGANISATIE

Uitgaande van de leerbehoeftes van anderstalige leerlingen kunnen we stellen dat een beginnende leerling gebaat is bij veelvuldig contact met Nederlandssprekenden (zonder dat dit te hoge taaleisen aan hem stelt), en dat hij gebaat is bij regelmatig tweede-taalonderwijs en bij onderwijs in de eigen taal en cultuur.

Er bestaan diverse organisatievormen met betrekking tot het onderwijs aan anderstaligen. De bekendste is ongetwijfeld dat de anderstaligen in een klas met Nederlandse leerlingen worden geplaatst en al dan niet extra taallessen van een (taak)leerkracht krijgen.

Er bestaan ook vormen waarin de anderstalige leerlingen bij elkaar worden geplaatst en enige tijd uitsluitend (of in hoofdzaak) onderwijs van de taakleerkracht krijgen.

Op veel scholen is voor anderstalige leerlingen de mogelijkheid geschapen om lessen in de eigen taal en cultuur te volgen.

Ofschoon *Van horen en zeggen* in alle (hierboven genoemde) organisatievormen gebruikt kan worden, is de methode het meest geschikt voor het gebruik door de taakleerkracht.

Wat betreft de didactische werkvormen biedt de methode, al naar gelang de aard van het lesonderdeel, mogelijkheden voor een individuele of een groepsgewijze aanpak. In het laatste geval kunnen de groepen bestaan uit anderstalige en Nederlandse leerlingen of uit anderstalige leerlingen. De laatst genoemde groepen kunnen ingedeeld zijn naar de moedertaal of naar het taalniveau in het Nederlands.

Van horen en zeggen is, zoals gezegd, bedoeld voor het tweede-taalonderwijs. Het pakket richt zich op het aanleren van een redelijke mondelinge taalvaardigheid in het Nederlands. Bepaalde onderdelen van de methode kunnen ook in samenwerking met de leerkracht eigen taal en cultuur worden gebruikt. Zo kunnen, aan de hand van het Praatboek, de thema's in de moedertaal worden verkend, kan de woordenschat in de moedertaal (verder) worden uitgebreid en kunnen leerlingen worden voorbereid op de Nederlandse schoolsituatie.

OPBOUW VAN DE LESSEN

De bovengenoemde uitgangspunten en doelstellingen hebben consequenties voor de opbouw van de lessen en de selectie en ordening van de leerstof in de lessen.

Elke les bestaat uit lesonderdelen die de thematische opzet van de methode weerspiegelen; systematisch wordt aandacht besteed aan structurele kenmerken van het Nederlands en aan voorbereidingen voor het lees- en schrijfonderwijs.

Iedere les begint met het *thema*, dat het uitgangspunt vormt voor erna volgende lesonderdelen. De keuze van de thema's is bepaald door de herkenbaarheid voor anderstalige leerlingen op de basisschool. De eerste thema's zijn gerelateerd aan de schoolsituatie, de omgeving, de buurt en de familie, terwijl de latere thema's wat meer samenhangen met de schoolvakken en de vrijetijdsbesteding.

De situatie is vervolgens verwerkt in de *dialog* tussen twee (of meer) personen, soms een volwassene en een kind, soms uitsluitend kinderen. Bij de keuze van de situaties is bovendien gekeken naar de overdraagbaarheid van het taalgebruik (de taalfuncties) naar andere situaties. De dialogen zijn in correct en zo natuurlijk mogelijk Nederlands gesteld.

In iedere les besteden we aandacht aan een of meer Nederlandse *klanken*. Omdat de meeste groepen anderstaligen meer moeilijkheden ondervinden bij het onderscheiden en produceren van Nederlandse klinkers dan van medeklinkers hebben we gekozen voor de volgende ordening: eerst bieden we de klinkers aan, vervolgens de tweeklanken en de medeklinkers.

We gaan ervan uit dat de moedertaal juist bij het leren van een ander klanksysteem kan interfereren. Daarom geven we informatie over welke moeilijkheden sprekers van Rif-Berber, Marokkaans-Arabisch, Spaans, Portugees en Turks kunnen ondervinden bij het leren van de Nederlandse klanken.

In *Verstaan en spreken* wordt allereerst aandacht besteed aan de woordenschat; deze is aan het thema gerelateerd. Zo raken de leerlingen bekend met de meest frequente (inhouds)woorden die bij het thema en de situatie horen. In samenhang hiermee geven we aanwijzingen voor uitbreiding van de woordenschat door het leggen van relaties tussen woordbetekenissen en/of -vormen, zoals samenstellingen, homoniemen of tegenstellingen.

Hier gaan we ook in op elementaire grammaticale woorden (functiewoorden) en structuren die nodig zijn om Nederlandse zinnen te kunnen vormen. Bij het aanbieden van deze elementen hebben we ons in eerste instantie laten leiden door het thema van de les en de dialoog-situatie. Bij de ordening van functiewoorden en structuren hebben we zoveel mogelijk rekening proberen te houden met de manier waarop een anderstalige te werk gaat,

Les/Dialoog	Thema	Praatplaat	Taalfuncties
1. Naar school	de eerste schooldag	onder schooltijd	kennismaken bevestigen, ontkennen
2. Het schoolplein	het speelkwartier	speelkwartier	kennismaken spelcodes hanteren

dat wil zeggen met de strategieën die hij toepast bij het leren van een tweede taal.

Wij hebben daarom gekozen voor een ordening van eenvoudig naar complex, van algemeen naar specifiek en van makkelijk naar moeilijk, al kan het frequente, natuurlijke taalgebruik deze ordening doorkruisen.

De woordsoorten die aangeboden worden zijn onder meer de lidwoorden (geordend van onbepaald naar bepaald en van enkelvoud naar meervoud), de belangrijkste persoonlijke voornaamwoorden (eveneens geordend van enkelvoud naar meervoud), verschillende bijwoorden, voorzetsels en voegwoorden en het bijvoeglijk naamwoord (eerst de niet-verbogen vorm, later de algemene verbogen vorm).

We besteden aandacht aan de woordvolgorde (van enkelvoudige zinnen in deel 1 en van samengestelde zinnen in deel 2), aan vragende, mededelende en bevelende zinnen, aan ontkenningen en bezitsrelaties, alsook aan de verschillende tijden (in deel 1 komt uitsluitend de tegenwoordige tijd aan de orde).

De praatplaat die in iedere les is opgenomen, is een uitwerking van of een variatie op het thema; deze nodigt de kinderen uit tot spontaan vertellen. In iedere les wordt voorts aandacht geschonken aan de *voorbereiding op het lezen en schrijven* in het Nederlands. Er wordt gewezen op de functie en de aard van het schrift; lees- en schrijfbegrippen worden aangeboden en in een aantal lessen zijn observatiepunten opgenomen.

Aan het einde van de les staan *evaluatievragen* aan de hand waarvan de leerkracht de vorderingen van de individuele leerling kan bijhouden. Op deze wijze kunnen de taallessen worden afgestemd op de taalontwikkeling van de leerlingen.

Verder staan aan het einde van de lessen verwijzingen naar *boeken* die de leerkracht in samenwerking met de leerkracht eigen taal en cultuur en met de klasseleerkracht kan gebruiken voor verdere verwerking van het thema.

In het *Praatboek* staan steeds vier bladzijden met foto's en tekeningen die de dialoog-situatie in beeld brengen, gevolgd door een zwart-witfoto met ingekleurde tekeningen, de *praatplaat*.

In het *Werkboek* staan bij elke les achtereenvolgens een illustratie bij een klankversje, tien klankplaatjes en verwerkingsstof bij onderdelen als woordenschat, grammaticale constructies en observatiepunten.

Met behulp van het *Lottospel* kan de woordenschat worden geoefend en uitgebreid.

Het volgende schema geeft een overzicht van de voornaamste lesonderdelen en de aangeboden leerstof in deel 1.

Klanken	Grammaticale constructies	Leesbegrippen	Observatiepunt
aa	onbepaald lidwoord (enkelvoud) <i>een</i> telwoorden	boek plaatje verhaal	
oe	persoonlijke voornaamwoorden (enkelvoud) <i>ik, je (jij)</i> vraagwoorden <i>wie, wat</i>	bladzijde omslaan, (voor)lezen in, op	

Les/Dialoog	Thema	Praatplaat	Taalfuncties
3. In de klas	in de klas	een rare klas	vragen om toestemming, vragen om informatie toestemming geven, informatie geven aansporen goedkeuren
4. Naar huis	op straat	verhuizen	vragen stellen afspraak maken zeggen waar je woont
5. Bezoek	de familie	thuis	begroeten voorstellen iets aanbieden
6. Gym	gymnastiek en zwemmen	zwemmen	bevelen aanmoedigen
7. Bij de schooldokter	gezondheid	bij de tandarts	angst uiten geruststellen om uitleg vragen
8. Op straat	het verkeer	een kruispunt	overleggen waarschuwen
9. In de winkel	boodschappen doen	op de markt	bestellen betalen bedanken groeten
10. Aan tafel	de maaltijd	eet smakelijk	voorkeur/afkeer uitspreken

Klanken	Grammaticale constructies	Leesbegrippen	Observatiepunt
ie	bepaalde lidwoorden (enkelvoud) <i>de, het</i> gebiedende wijs zinsontkenning <i>niet</i> bijwoorden <i>hier, daar</i> voorzetsels (van plaats) <i>in, op</i>	boven(aan), bovenste, onder(aan), onderste dezelfde, gelijk	hanteren van schrijfmateriaal
oo	aanwijzende voornaamwoorden (zelfstandig) <i>dit, dat</i> vraagwoorden <i>wat, waar</i> voorzetsel (van richting) <i>naar</i> bijwoorden <i>boven, beneden, ook</i> persoonlijke voornaamwoorden (meervoud) <i>ze</i> bijvoeglijk naamwoord (niet verbogen)	(op)schrijven vooraan (voorste) achteraan (achterste) anders, andere, verschillende	visuele discriminatie
uu	onbepaald lidwoord (meervoud) <i>o</i> bezittelijke voornaamwoorden (enkelvoud) <i>mijn, je (jouw)</i> persoonlijke voornaamwoorden (enkelvoud) <i>u, hij, ze (zij)</i> voegwoord <i>en</i> voorzetsel (van plaats) <i>naast</i>	woord streep, lijn midden(in), middelste naast naar boven, naar beneden	visuele discriminatie
ee	bepaald lidwoord (meervoud) <i>de</i> persoonlijke voornaamwoorden (meervoud) <i>we (wij), jullie</i> bezittelijke voornaamwoorden (meervoud) <i>jullie, onze</i> aanwijzende voornaamwoorden (bijvoeglijk) <i>deze (dit) – die (dat)</i>	rij tussen(in) eerste, laatste naar voren, naar achteren	oog-hand-coördinatie
a (-aa)	bijvoeglijke naamwoorden (verbogen) woordvolgorde tegenstellingen maten en gewichten	letter links, rechts omhoog, omlaag, op en neer eerste, tweede, derde erboven, eronder	oog-hand-coördinatie
i (-ie) u (-uu)	vraagwoordzinnen voorzetsels (van plaats) <i>in, op,</i> <i>achter, voor, tussen, onder, naast</i>	klank lang, kort volgende naar links, naar rechts	ruimtelijke oriëntatie
e (-ee)	zelfstandige naamwoorden (niet-telbaar) hoeveelheden, getallen, maten, gewichten, geld	regel recht, schuin ervoor, erachter, ertussen, erna	ruimtelijke oriëntatie
o (-oo)	voorzetsel (instrumentalis) <i>met</i> voegwoord <i>of</i> zinsdeelontkenning <i>geen, niet</i>	eerste, tweede, derde middelste, laatste vooraan, achteraan, ertussen, volgende	objectivatie

WERKWIJZE

Op de linkerbladzijden van de *Handleiding* staan steeds aanwijzingen voor de leerkracht ter voorbereiding van de lessen. Er staat achtergrondinformatie over onder meer tweede-taalontwikkeling, over grammaticale verschijnselen en over Nederlandse klanken. Ook zijn er suggesties voor verdere verwerkingsmogelijkheden vermeld. Op de rechterbladzijden staan de concrete verwerkingsvormen en oefeningen voor het lesgeven.

Bij elke les horen de desbetreffende bladzijden uit het *Praatboek* en het *Werkboek*.

De lesonderdelen hebben in iedere les min of meer dezelfde opzet. In les 1 en les 2 worden de aanwijzingen zeer uitvoerig beschreven. Bij de volgende lessen staat alleen aanvullende informatie; de werkwijze wordt dan bekend verondersteld.

Hoewel er gesproken wordt van 'lessen' zal één les in de praktijk meerdere lesuren vergen. Elk lesonderdeel zoals dat op de rechterbladzijde beschreven staat, kan zelfstandig behandeld worden.

Bij verschillende onderdelen worden aanwijzingen gegeven voor het verbeteren van het taalgebruik van de leerling. In het algemeen is de aard en de mate van het verbeteren afhankelijk van het karakter en het taalniveau van de individuele leerling. Als richtlijn kan gesteld worden: Verbeter in spontaan taalgebruik alleen wanneer de betekenis niet duidelijk is (de leerling onbegrijpelijk of onverstaanbaar is). Hanteer daarbij zoveel mogelijk de gesprekstechnieken die in het onderdeel vertellen bij de plaatjes staan, zoals het *doorvragen* naar de bedoeling van de leerling en het *herhalen* van het juiste antwoord. Verbeter in de oefeningen alleen het verschijnsel dat geoefend wordt.

Een gemakkelijk te bedienen band- of cassette recorder is bij verschillende lesonderdelen noodzakelijk. In dit geval staat het teken ●● in de marge. Bij het lesgeven wordt de recorder als hulpmiddel gebruikt om het verloop van de les niet te storen en om later op de opname terug te komen. Bovendien wordt de recorder gebruikt bij het registreren van de taalvorderingen van de individuele leerling.

In de tekst en in de marge worden symbolen gebruikt, om snel een bepaald begrip aan te duiden. De verklaring van deze tekens is:

●● = gebruik van recorder

△ = gemakkelijke oefening

▲ = moeilijke oefening

* = in eerdere les(sen) aangeboden

In het volgende wordt per lesonderdeel aangegeven voor welke leerlingen het is bedoeld; tevens worden, voorzover dit niet in de (eerste twee) lessen is gedaan, de opbouw en de werkwijze beschreven.

OVERZICHT

Iedere les begint met een overzicht van alle elementen die in die les expliciet aan de orde komen. Op de openingsbladzijde aan de rechterkant staan,

behalve de recorder en de spiegel die bij elke les nodig zijn, de specifieke *lesbenodigdheden* opgesomd.

Daar staat ook de *woordenlijst*, waarin de meest voorkomende woorden uit de les op alfabetische wijze gerangschikt zijn. Er zijn drie kolommen: de eerste kolom bestaat uit zelfstandige naamwoorden, de tweede uit werkwoorden en de derde uit overige woordsoorten, zoals bijwoorden en bijvoeglijke naamwoorden. Niet altijd staan de woorden apart genoemd; soms is volstaan met de categorienaam, zoals 'kleuren' of 'telwoorden'. Woorden die in een eerdere les voorkomen, zijn voorzien van een *.

De woordenlijst is bedoeld als geheugensteun voor de leerkracht bij lesonderdelen als vertellen bij de plaatjes en de praatplaat.

THEMA

Dit onderdeel vormt een introductie op het thema van de les. De inhoud van het thema en de specifieke Nederlandse vorm ervan worden beschreven; enkele Nederlandse gewoontes worden getypeerd. Voorts wordt aangegeven in welke mate specifiek taalgebruik of Nederlandse taalcodes hierbij een rol spelen. Bovendien wordt beschreven wat onbekend of afwijkend kan zijn voor verschillende groepen anderstaligen.

DIALOOG

De *introductie* op de dialoog vermeldt de bladzijden uit het Praatboek, de uitspraak van de namen (voor zover die afwijken van de gangbare Nederlandse uitspraak) en specifieke opmerkingen bij sommige foto's.

De herkenbaarheid van de foto's en de tekeningen leidt meestal tot spontaan *vertellen* door de leerlingen. In elke les staat een strategie die de leerkracht kan toepassen om het spontaan vertellen te stimuleren. Op de rechterbladzijden staan voorbeelden van vragen. In aansluiting op het *vertellen bij de plaatjes* kunnen de leerlingen hun *eigen ervaringen vertellen*.

Vanaf les 5, wanneer het onderdeel door alle leerlingen gedaan kan worden, staat het *vertellen van eigen belevenissen* na het *beluisteren van de dialoog*.

De dialoog vormt het hoofdbestanddeel van de les. Allereerst *vertelt* de leerkracht de dialoog met behulp van de tekst op de rechterbladzijde. Dan wordt de dialoog *geoefend* en vervolgens *nagespeeld*.

In veel dialogen is gedifferentieerd naar gemakkelijker en moeilijker rollen. Het hangt hiervan af en van het beheersingsniveau van de leerlingen of het oefenen veel tijd in beslag neemt.

Sommige rollen/teksten vereisen het taalgebruik zoals dat in de dialoog is aangegeven, andere laten meer ruimte voor de eigen inbreng van de leerling.

KLANKEN

Dit onderdeel is bedoeld voor anderstalige leerlingen die (nog) moeite hebben met het onderscheiden van een bepaalde Nederlandse klank en/of met het uitspreken ervan.

Als moedertaalspreker van het Nederlands is de leerkracht zich er meestal niet van bewust op welke wijze een Nederlandse klank uitgesproken wordt. Daarom geven we op de linkerbladzijde een *beschrijving van de klank*, gevolgd door een beschrijving van eventuele *moeilijkheden* bij sprekers van het Rif-Berber, het Marokkaans-Arabisch, het Turks, het Spaans en het Portugees.

Omdat we ervan uitgaan dat het herkennen van een klank voorafgaat aan het produceren ervan, laten we de leerlingen de klank onderscheiden in een vijftal *auditieve discriminatieoefeningen*, die geordend zijn van gemakkelijk naar moeilijk. Met behulp van een recorder kunnen de leerlingen deze oefeningen ook zelfstandig doen.

De twee *uitspraak oefeningen* zijn alleen bedoeld voor leerlingen die een klank niet goed uitspreken. Dit kan betekenen dat een leerling dit onderdeel soms wel doet en het een andere keer overslaat.

Bij iedere les staan twee *klankversjes*, waarin de klank van de les veelvoudig voorkomt. Het leren opzeggen van zo'n versje is een andere, speelse manier voor het leren onderscheiden en uitspreken van een klank.

Vanaf les 7 wordt de klank van de les gecontrasteerd met een eerder aangeleerde klank in een luister- en een uitspraak oefening. De *contrast oefeningen* kunt u doen met alle leerlingen van wie u vermoedt dat ze (nog) steeds moeite hebben met het onderscheiden van twee op elkaar lijkende klanken. Als u merkt dat de leerling met een of beide klanken nog luister- of uitspraakproblemen heeft, kunt u de oefening van de afzonderlijke klank in een volgende les nog eens herhalen.

KLANKSCHRIFT

Het klankschrift is een verwerkingsvorm bij het onderdeel 'Klanken'. U geeft aan de leerlingen een schrift of een ringband, waarin ze, telkens als een klank aan de orde is geweest, afbeeldingen kunnen plakken van voorwerpen, die in hun benaming de betreffende klank hebben (de zogenaamde *klankplaatjes*). Het gaat bij dit klankschrift uitdrukkelijk om de klanken en niet om het alfabet; vermijd dus het werken met letters in het klankschrift. Er zijn drie onderdelen bij het klankschrift: *de klankplaatjes uit het Werkboek*, *het zoeken van klankplaatjes in tijdschriften en folders* en *het zelf bedenken van klankwoorden*. De laatste twee oefeningen zijn voor gevorderde leerlingen. Op de rechterbladzijde in de Handleiding vindt u de verwijzing naar de klankplaatjes in het Werkboek; op de linkerbladzijde staan alle klankplaatjes genoemd, die in de les aan de orde moeten komen. Voor de klankplaatjes zijn zoveel mogelijk eenlettergrepige woorden gekozen. Bij tweelettergrepige woorden bepaalt de klemtoon om welke klank het gaat (raam-tafel). Houd hiermee rekening bij de twee andere oefeningen.

VERSTAAN EN SPREKEN

Het doel van dit onderdeel is de leerlingen een houvast te bieden bij het verwerven van woorden en structuren in het Nederlands. Dit betekent niet dat alle oefeningen voortdurend geoefend moeten worden, noch dat alle oefeningen in een keer achter elkaar gedaan moeten worden.

De oefeningen zijn niet zozeer gebonden aan een les als wel aan de taalontwikkeling van de leerlingen. Afhankelijk van het taalniveau van de leerlingen kan uit de aangeboden oefeningen een keuze worden gemaakt.

Allereerst wordt de *woordenschat* (soms 'aangevuld' met een *grammaticale constructie*) geoefend. Veel leerlingen kennen de voorwerpen en begrippen zelf wel, maar niet het Nederlandse woord ervoor.

Op de linkerbladzijde geven we suggesties voor een verdere *uitbreiding* van de woordenschat. Deze oefening is bedoeld voor gevorderden.

In de andere oefeningen worden expliciet enkele verschijnselen van het Nederlands aangeboden, die in de dialoog al impliciet aan de orde zijn

geweest. In de oefeningen op de rechterbladzijde worden deze eerst aangeboden, gevolgd door een of meerdere oefeningen voor het actief taalgebruik. Afhankelijk van het taalniveau van de leerlingen kan met het passieve of actieve gedeelte worden begonnen.

Op de linkerbladzijde vindt u informatie over de systematiek van het Nederlands en over het tweede-taalverwervingsproces van anderstalige kinderen.

Bij dit onderdeel hoort tevens de *praatplaat* uit het Praatboek, waarop veel aspecten van het thema van de les – of een variant hierop – te zien zijn. De praatplaat is bedoeld om de leerlingen zoveel mogelijk spontaan te laten vertellen.

VOORBEREIDEND LEZEN EN SCHRIJVEN

Dit onderdeel is vooral bedoeld voor leerlingen die analfabeet zijn of die weinig schoolervaring hebben. Sommige onderdelen zijn ook geschikt voor leerlingen die wel in hun moedertaal kunnen schrijven en lezen, maar nog niet in het Nederlands.

De bedoeling is de leerlingen die kennis en vaardigheden aan te reiken welke nodig zijn om het lees- en schrijfonderwijs in het Nederlands te kunnen volgen. Dit betekent dat de leerlingen met de aard en de functie van de geschreven taal vertrouwd moeten raken, dat ze de voornaamste *lees- en schrijfbegrippen* moeten kennen (of de Nederlandse namen hiervoor), en dat ze zo nodig een paar specifieke vaardigheden moeten leren.

Voor dit laatste is vanaf les 3 steeds een *observatiepunt* opgenomen: u kunt zo snel zien welke leerling nog moeite heeft met bijvoorbeeld visuele discriminatie of met oog-hand-coördinatie. Is dit het geval, dan vindt u op de linkerbladzijde verwijzingen naar geschikte oefenstof. Uitgebreidere literatuurverwijzingen zijn achterin Handleiding 2 te vinden.

WERKBOEK

Elke leerling heeft een Werkboek dat bij verschillende lesonderdelen gebruikt kan worden. Bij de onderdelen klankschrift, woordenschat, grammaticale constructies en lees- en schrijfbegrippen wordt steeds verwezen naar de oefenstof in het Werkboek. Voor de overzichtelijkheid zijn alle bladzijden die bij een les horen ook bij elkaar gezet.

EVALUATIE

Aan het eind van de les vindt u op de linkerbladzijde een reeks evaluatievragen, gericht op de stof die in de verschillende lesonderdelen behandeld is. De vragen zijn bedoeld om inzicht te verschaffen in de spontane taalontwikkeling van de leerling en in zijn beheersingsniveau van de aangeboden leerstof. Bij het beantwoorden van de vragen kunt u gebruik maken van de opnamen die u bij onderdelen als 'Dialogoog' en 'Klanken' heeft gemaakt.

Het is handig om voor elke leerling (of voor elk groepje leerlingen) een apart cassettebandje te gebruiken. Zo kunt u snel de opgenomen lesonderdelen terugvinden en de vorderingen goed bijhouden. Door op deze wijze de taalontwikkeling van de leerlingen bij te houden, kunt u de lessen afstemmen op de behoeften van de individuele leerling.

BOEKEN

Aan het eind van elke les vindt u op de rechterbladzijde enkele titels van prentenboeken en van informatieve boeken met veel foto's en platen. De boeken zijn erop geselecteerd dat u ze met de leerlingen kunt bekijken en bespreken.

Bovendien is bij de keuze van de boeken rekening gehouden met het thema van de les.

In Handleiding 2 is een geannoteerde boekenlijst opgenomen, waarin u ook boeken aantreft die bij meer dan één thema te gebruiken zijn; daarin zijn tevens enkele boeken opgenomen met (voor)leesstof.

LOTTOSPEL

Een beschrijving van het Lottospel vindt u in Handleiding 2.

Van horen en zeggen

1. naar school

Overzicht

Thema

De eerste schooldag

Dialogoog

situatie *in de school*

personen *kind en volwassene*

taalfuncties *kennismaken, bevestigen, ontkennen*

Klanken

aa als in *raam*

Verstaan en spreken

woordenschat:

benoemen van voorwerpen *dit heet een ...*

onbepaald lidwoord (enkelvoud) *een*

grammaticale constructies:

ja/nee-vragen: bevestigen (*ja*), ontkennen (*nee*)

telwoorden *één* tot en met *tien*

Voorbereidend lezen en schrijven

oriëntatie op het schrift

begrippen *boek, plaatje, verhaal*

Thema

Veel kinderen zullen zich *de eerste schooldag* op de Nederlandse school nog herinneren, zeker als dat nog niet zo lang geleden is.

Vaak wordt een buitenlands kind zo'n eerste dag door de vader naar school gebracht. Belangrijke ervaringen daarbij zijn het kennismaken met de leerkracht en de klasgenoten, en het spreken van de Nederlandse taal.

In iedere cultuur bestaan specifieke regels die voorschrijven hoe zo'n kennismaking verloopt. Het handen schudden is vrij universeel, de manier waarop dat gebeurt varieert. Het noemen van namen verschilt: in Turkije en Marokko is het bijvoorbeeld gebruikelijk alleen de voornaam te noemen, Chinezen en Vietnamezen noemen eerst de achternaam en dan de voornaam. Ook het vragen naar meer informatie in zo'n situatie (Hoe oud ben je? Waar kom je vandaan? Wat doe je? Waar woon je?) is niet altijd gebruikelijk.

Bij Turkse kinderen kan de leeftijd aanleiding geven tot misverstanden.

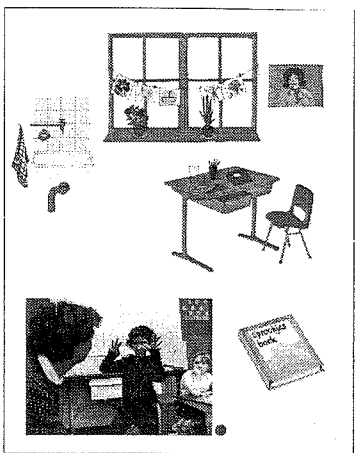
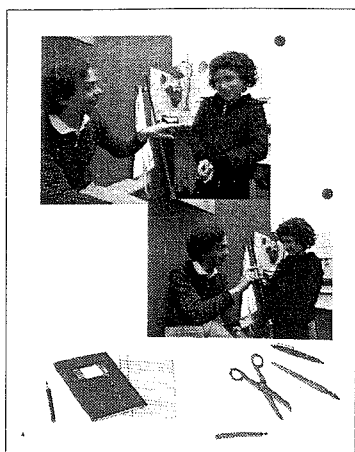
Wanneer een Turks kind zegt dat het negen jaar is, is het aan zijn negende levensjaar bezig. Een Nederlands kind zegt in diezelfde situatie dat het acht jaar is.

BENODIGDHEDEN

voorwerpen uit de klas, zoals een stoel, een schaar en een tafel
recorder en spiegel

WOORDENLIJST

een bel	een plaatje	stout
een blaadje	een (kleur)potlood	_____
een boek	een raam	binnen
een das	een schaar	buiten
een deur	een schoen	juf
een gang	een school	meester
een hand	een schrift	
een handdoek	een stoel	(begroetingen)
een jas	een tafel	dag
een jongen	een trap	goedemorgen
een kapstok	een verhaal	hallo
een kast	een wc	...
een klas	_____	(naam van de leerlingen)
een klok	aandoen	...
een kraan	beginnen	(naam van de leerkracht)
een la	gaan	...
een meisje	komen	(naam van de school)
een muts	lopen	...
een naam	luisteren	(telwoorden)
een pen	praten	één tot en met tien
	staan	

Op de eerste schooldag leert het kind ook de nieuwe school kennen, een gebouw met gangen en lokalen die vreemd zijn en misschien een drukke, volle en rumoerige indruk maken. Een nieuwe school, waar een taal gesproken wordt die het misschien niet begrijpt en niet kan spreken, waar regels en gebruiken bestaan die nieuw en onbekend zijn.

Dialogoog

INTRODUCTIE

De foto's en tekeningen bij de dialoog staan op bladzijde 2, 3, 4 en 5 van het *Praatboek*. De genummerde tekening en foto's geven de dialoog weer.

Latifa – spreek uit Latifa (met de klemtoon op de *ie*) – wordt door haar vader naar school gebracht (tekening 1). Zij maakt kennis met de leerkracht en deze brengt haar naar de klas (foto 2) en wijst haar haar plaats (foto 3). Na een poosje wil hij van haar weten of ze al een beetje Nederlands spreekt (foto 6) en hoe oud ze is (foto 7).

VERTELLEN BIJ DE PLAATJES

Samen met de leerlingen bekijkt u de foto's en de tekeningen. Als een kind al een beetje Nederlands spreekt, kunt u het zoveel mogelijk laten vertellen wat het op de plaatjes ziet, wat Latifa doet en wat de leerkracht doet.

Het doel van dit onderdeel is het bevorderen van het spontaan spreken. Probeer daarom de leerling zoveel mogelijk aan het woord te laten en reageer op alles wat het kind zegt. U kunt de leerling op weg helpen door vragen te stellen als: Wie is die meneer? Wat doet Latifa hier? Wat doet de meester? Waar gaan ze naar toe?

Als een leerling nog helemaal geen Nederlands spreekt, vertelt u wat er allemaal te zien valt. U kunt bij het vertellen en vragen stellen gebruik maken van de woordenlijst.

VERTELLEN VAN EIGEN BELEVENISSEN

Als het kind al een tijdje op school is, kunt u vragen naar zijn eigen ervaringen op de eerste schooldag. U kunt vragen door wie het naar school is gebracht. Als het kind dat niet meer weet, vraagt u dan of het zich de eerste schooldag van een zusje of broertje herinnert.

VERTELLEN BIJ DE PLAATJES

Bekijk samen met de leerlingen de foto's en de tekeningen. Laat de kinderen zoveel mogelijk spontaan vertellen wat ze allemaal op de plaatjes zien.

Help een leerling eventueel op weg met vragen als:

Wie is die meneer?

Wat doet Latifa hier?

Wat doet de meester?

Waar gaan ze naar toe?

▲ VERTELLEN VAN EIGEN BELEVENISSEN

Laat de leerling vertellen over zijn eerste schooldag in Nederland of in zijn geboorteland.

LUISTEREN NAAR DE DIALOOG

U begint dit onderdeel met de volgende instructiezin: *Nu ga ik het verhaal bij de plaatjes vertellen. Luister maar.*

U introduceert de hoofdpersonen, de meester en Latifa, en wijst ze op de tekening en de foto's aan.

Gebruik bij het vertellen steeds de zinnen uit de dialoog en wijs de personen aan die spreken: 'Kijk, dit is de meester. De meester zegt: "Dag, ik ben meester De Jong."' U steekt hierbij uw hand uit. 'Ben jij Latifa?' Dan wijst u op Latifa en zegt, terwijl u knikt: 'Ja.' Dan gaat u naar foto 2 en wijst de meester aan. Dan zegt u: 'De meester zegt: "Kom maar mee."' U steekt uw hand uit. Dan zegt u, terwijl u wijst: 'Kijk, dit is je klas.'

Bij foto 3 wijst u weer en zegt: 'Ga hier maar zitten'. Bij foto 4 is geen tekst. Bij de volgende foto's wijst u beurtelings de personen aan, die spreken en u zegt de zinnen uit de dialoog. U vertelt het verhaal langzaam en duidelijk, met bijbehorende gebaren en met een misschien wat overdreven intonatie. De leerlingen hoeven nog niets te zeggen. Ze kijken mee in het Praatboek en letten goed op wat u allemaal zegt en doet.

U kunt de dialoog aanpassen aan de situatie van uw leerlingen door de naam, de moedertaal en de leeftijd van Latifa te veranderen.

OEFFENEN VAN DE DIALOOG

Gebruik de volgende instructiezin om dit onderdeel aan te geven: *Nu gaan we samen het verhaal vertellen.*

U zit met de leerlingen aan een tafel en iedereen heeft het Praatboek voor zich. U gaat nu de dialoog oefenen. Dat kunt u op verschillende manieren doen. U kunt het verhaal nog een keer vertellen en een leerling de stukjes tekst van Latifa laten herhalen. U wijst bijvoorbeeld op de meester en zegt: 'De meester zegt: "Hoe oud ben je?"' U wijst dan de leerling aan en u vraagt: 'Wat zegt Latifa?'

Als de leerlingen begrijpen wat er verlangd wordt, verdeelt u de rollen. U zegt dan: 'Jij bent Latifa en ik ben de meester.' Dan vertelt u het verhaal. U laat de leerling zoveel mogelijk de rol van Latifa invullen.

Na verloop van tijd laat u het stukje *De meester zegt* en *Latifa zegt* weg. Blijf wel de persoon die gaat spreken aanwijzen. Zo leren de kinderen dat er van beurt gewisseld moet worden.

Gebruik bij het oefenen de bijpassende gebaren en intonatie.

LUISTEREN NAAR DE DIALOOG

Nu ga ik het verhaal bij de plaatjes vertellen. Luister maar.

- ① Meester : Dag, ik ben meester De Jong. [gebaar]
Ben jij Latifa?
Latifa : Ja.
- ② Meester : Kom maar mee. [gebaar]
Kijk, dit is je klas. [gebaar]
- ③ Meester : Ga hier maar zitten. [gebaar]
- ⑤ Meester : Dus jij bent Latifa? [gebaar]
Latifa : Ja.
Meester : Spreek je Arabisch?
Latifa : Ja.
- ⑥ Meester : En spreek je Nederlands? [gebaar]
Latifa : Een beetje.
Meester : Mooi.
- ⑦ Meester : Hoe oud ben je?
Latifa : Acht. [gebaar]
Meester : Al acht jaar? [gebaar]
Latifa : Ja.

OEFFENEN VAN DE DIALOOG

Nu gaan we samen het verhaal vertellen.

Bekijk samen met de leerlingen nog eens de tekening en de foto's en herhaal eventueel de dialoog.

Verdeel de rollen over uzelf en de leerling; de rol van Latifa is gemakkelijk, de rol van de leerkracht is vrij moeilijk.

Laat de leerling zoveel mogelijk zijn rol invullen.

Gebruik bij het oefenen de bijbehorende gebaren en intonatie.

Wijzig eventueel de naam, de moedertaal en de leeftijd van Latifa in die van de leerling.

●● SPELEN VAN DE DIALOOG

Hoe geleidelijk u het spelen van de dialoog ook introduceert, het kan voor een kind toch eng zijn om, zonder steun van de tekening en de foto's, het verhaal na te spelen. Als u merkt dat dat het geval is, vraagt u dan een leerling, die al wat meer Nederlands spreekt, om het spelen van de dialoog voor te doen.

Als u het spelen van de dialoog steeds introduceert met de zin: *Nu gaan we de plaatjes nadoen*, zullen de leerlingen na een paar keer doorhebben wat er gaat gebeuren en wat er van hen verlangd wordt.

U verdeelt nu de rollen over uzelf en een leerling. Het aandeel van de leerkracht is in deze dialoog aanmerkelijk groter dan dat van de leerling. Het accent ligt voor de leerling ook meer op het begrijpen van wat er gezegd wordt.

Als u zegt: 'Ga hier maar zitten', moet de leerling gaan zitten. Hij hoeft dan niets te zeggen, maar uit zijn houding leidt u af of hij het begrepen heeft. Gevorderde leerlingen kunnen ook de rol van de leerkracht spelen.

U kunt de dialoog het beste één of twee keer spelen, voordat u er een opname van maakt.

●● BELUISTEREN VAN DE OPNAME

U begint dit onderdeel met de instructiezin: *Laten we eens gaan luisteren*.

Bespreek samen met de leerlingen de opname. In het begin zullen ze het misschien wat eng vinden om hun stem op de band te horen en zullen ze meer op zichzelf dan op het verhaal letten.

In tweede instantie kunt u de opname vergelijken met de tekening en de foto's uit het Praatboek.

Corrigeer geen dingen waar het kind, gezien zijn taalontwikkeling, nog niet aan toe is. Verbeter bijvoorbeeld geen lidwoorden of werkwoordsvervoegingen als het die nog helemaal niet gebruikt in de spontane taal. Herhaal wel het juiste woord of de juiste zin. Corrigeer bij het naspelen ook niet alle dingen, maar maak een keuze uit de fouten en verbeter wat de leerling aan kan.

Klanken

Anderstaligen zullen Nederlandse klanken moeten leren onderscheiden en uitspreken om anderen te kunnen verstaan en zelf verstaan te worden. De Nederlandse klanken zijn vaak moeilijk voor een anderstalige; óf de Nederlandse klank komt in zijn moedertaal niet voor óf een onderscheid, dat in het Nederlands belangrijk is, speelt in zijn moedertaal geen rol.

Dat betekent bijvoorbeeld dat een anderstalige in het Nederlands zowel moeilijkheden kan hebben met de *a* als met de *aa*.

In iedere les besteden we aandacht aan één of meer Nederlandse klanken. Voor de leerkracht is er achtergrondinformatie over een klank: hoe die uitgesproken wordt; welke moeilijkheden anderstaligen kunnen hebben bij het beluisteren en/of uitspreken van een klank; aanwijzingen voor het aanleren en corrigeren van een klank.

Er wordt specifieke achtergrondinformatie gegeven over mogelijke uitspraak- en luisterproblemen in het Nederlands door sprekers van het Rif-Berber (we spreken steeds van Berber), het Marokkaans-Arabisch, het Spaans, het Portugees en het Turks. Voor leerkrachten met leerlingen

●● SPELEN VAN DE DIALOOG

Nu gaan we de plaatjes nadoen.

Speel met de leerlingen de dialoog na, met of zonder boek.

Gebruik eventueel poppenkastpoppen als een leerling zijn rol niet durft te spelen.

Vraag zo nodig andere leerlingen om hulp bij de uitleg van het spelen.

●● BELUISTEREN VAN DE OPNAME

Laten we eens gaan luisteren.

Bespreek met de leerlingen de opname. Wat ging er goed? Wat ging er verkeerd?

afkomstig uit andere taalgroepen is dit onderdeel ook nuttig, omdat we wijzen op problemen die het Nederlands kan veroorzaken. Voor de leerling zijn er verschillende luisteroefeningen, uitspraak oefeningen en verschillende verwerkingsvormen. Bij iedere les zijn twee klankversjes opgenomen, waarin de klank van de les veelvuldig voorkomt. Wellicht ten overvloede wijzen we erop, dat we alleen aandacht besteden aan de Nederlandse klanken, de zinsmelodie en de intonatie, en dat we het spellingsysteem buiten beschouwing laten.

DE *aa*

Wanneer u een *aa* uitspreekt, kunt u het volgende zien of voelen: de onderkaak zakt naar beneden, de lippen gaan uit elkaar, zodat er een grote opening ontstaat, en de tong ligt vlak en breed in de mond. Pakt u maar eens een spiegel en zeg eens een paar maal *aa*. Let op de mondvorm, de stand van de onderkaak en de positie van de tong. Wanneer u nu ter afwisseling de *a* van *man* uitspreekt, kunt u zien dat de mondvorm verandert; de lippen zijn iets minder ver van elkaar en de stand van de tong is niet meer dezelfde.

MOEILIKHEDEN BIJ DE *aa*

Het BERBER kent geen *aa* maar wel een *a*. De *a* in het Berber neigt soms naar een *aa* of zelfs naar een *e*. Voor een Berber is het daarom heel moeilijk om woorden als *bal* en *baal* uit elkaar te houden.

In het MAROKKAANS-ARABISCH komt de *aa* wel voor. Deze taal kent daarentegen geen *a*. De *aa* wordt in het Arabisch iets korter uitgesproken dan in het Nederlands. Marokkaans-Arabisch-sprekenden zullen daarom moeite hebben om woorden met een *a* en *aa* van elkaar te onderscheiden. Voor PORTUGEES- en SPAANSSPREKENDEN geldt hetzelfde: de klinker *aa* komt wel voor, maar de *a* niet. Portugees- en Spaanssprekenden spreken de *aa* korter uit dan Nederlanders. Vooral in gesloten lettergrepen zal de *aa* neigen naar een *a*: *maan* wordt *man*. Het omgekeerde komt echter ook voor: *jas* wordt *jaas*.

Het TURKS kent de klinker *aa* niet. Wel komt in het Turks een klank voor die ligt tussen *aa* en *a*. Een Turks kind kan bij de uitspraak van *aa* dan ook aarzelen tussen *aa* en *a*: *tak* wordt *taak* en *kaas* wordt *kas*.

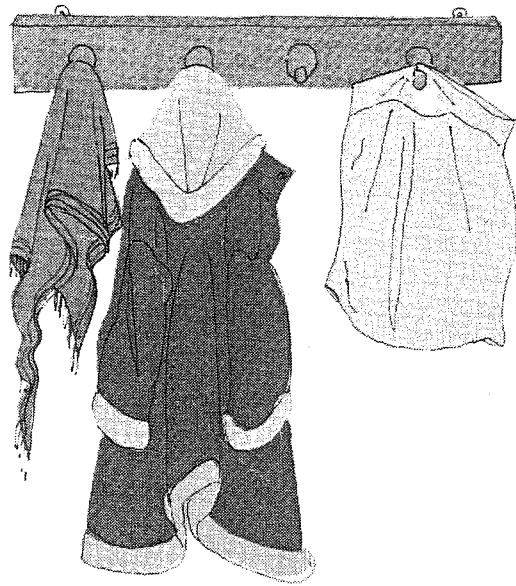
Het Nederlandse onderscheid *a*–*aa* zal voor anderstaligen de meeste moeilijkheden geven.

● AUDITIEVE DISCRIMINATIE: DE *aa*

Het is belangrijk dat anderstaligen een Nederlandse klank op het gehoor leren onderscheiden van andere Nederlandse klanken. We geven daarom in elke les een aantal luisteroefeningen.

In deze les moeten leerlingen een gegeven naam en een gegeven woord met een *aa* erin herkennen in een reeks namen en woorden. U kunt daarbij het beste namen en woorden gebruiken die de leerlingen kennen: namen van hun klasgenootjes, woorden die in de dialoog gebruikt zijn of woorden waarmee gebruiksvoorwerpen worden aangeduid. Vervolgens moeten de leerlingen de klank *aa* herkennen in een reeks losse klanken, in een reeks namen en in een reeks woorden.

Er worden steeds voorbeelden van dergelijke oefeningen gegeven. U kunt zelf andere oefeningen maken. Gebruik wel steeds bestaande Nederlandse woorden en geen nonsenswoorden.

●● AUDITIEVE DISCRIMINATIE: DE *aa*

U spreekt met de leerlingen af dat ze een teken geven zodra ze het gevraagde herkennen. Dit teken kan zijn: een hand opsteken of een streepje zetten. Gebruik steeds eenzelfde instructiezin als u een nieuwe oefening begint, bijvoorbeeld: *Luister goed, steek je hand op bij ...* of: *Luister goed, zet een streepje bij ...* Wanneer u de leerlingen streepjes wilt laten zetten, geef ze dan een vel papier met tien vakjes erop: voor ieder(e) naam, klank of woord een vakje. Zo oefent u én de klanken én de woordgrenzen.

Het gebruik van een recorder is bij deze oefeningen aan te bevelen. Wanneer u van tevoren de reeksen op de band inspreekt, dwingt u de leerlingen goed te luisteren, en voorkomt u dat ze naar uw mond kijken en de klank 'aflezen'.

In les 7 wordt de *a* aangeleerd en besteden we expliciet aandacht aan het contrast *aa-a*.

△ *Een naam*

U noemt een aantal eigennamen die de leerling kent. De leerling moet elke keer als hij *Fatima* hoort een teken geven.

Probeer het eerst een keer samen met de leerling. Om duidelijk te maken dat het om namen gaat, kunt u het kind eerst zijn eigen naam laten noemen. Begin de oefening met de instructiezin. Dan noemt u een serie bekende namen met daartussen af en toe *Fatima*. Bij het horen van die naam geven u en uw leerling een teken. Als de leerling de bedoeling begrijpt, helpt u niet meer. De leerling moet dan zelf op het juiste moment een teken geven. Deze oefening is voor beginners.

Een woord

In plaats van bij *Fatima* moet de leerling nu een teken geven als hij *ja* hoort. In plaats van een serie eigennamen noemt u een aantal woorden die bij de leerling bekend verondersteld kunnen worden. U begint weer met de instructiezin: *Luister goed, steek je hand op bij 'ja'* of: *Luister goed, zet een streepje bij 'ja'*. Zonodig doet u eerst nog even mee.

Een klank in een klankenreeks

U noemt een aantal klanken; elke keer als de leerling *aa* hoort, moet hij een teken geven. U doet het eerst weer een keer samen met de leerling.

Een klank in een namenreeks

U noemt een aantal namen, net zoals in de eerste luisteroefening. De leerling moet nu bij elke *aa* die hij hoort een teken geven. Bij *Latifa* is dat twee keer. In het begin zullen leerlingen moeite hebben met het onderscheid tussen de beide namenreeks-oefeningen. U kunt het beste een paar keer met de leerling oefenen.

▲ *Een klank in een woordenreeks*

U noemt een aantal woorden; elke keer als u de *aa* uitspreekt, moet de leerling zijn hand opsteken of een streepje zetten. Deze oefening is relatief het moeilijkst.

UITSPRAAK

Bij het aanleren van een klank is het kijken, het voelen en het horen erg belangrijk. Gebruik daarom bij dit lesonderdeel altijd een recorder en een spiegel. Bij het voordoen van een klank laat u duidelijk aan de leerling zien

△ *Een naam*

Voorbeeld:

Luister goed, steek je hand op bij 'Fatima' of: Luister goed, zet een streepje bij 'Fatima':

Rachid, Hassan, *Fatima*, Hans, Yvonne, Amira, *Fatima*, Moniek, Jeroen, Sandra.

Een woord

Voorbeeld:

Luister goed, steek je hand op bij 'ja' of: Luister goed, zet een streepje bij 'ja':

school, stoep, deur, *ja*, bel, gang, *ja*, wc, jongen, boek.

Een klank in een klankenreeks

Voorbeeld:

Luister goed, steek je hand op bij 'aa' of: Luister goed, zet een streepje bij 'aa':

ie, *aa*, oe, oo, *aa*, *aa*, ee, ie, *aa*, ij.

Een klank in een namenreeks

Voorbeeld:

Luister goed, steek je hand op bij 'aa' of: Luister goed, zet een streepje bij 'aa':

'Latifa, Jaap, Gül, Murat, Jan, Erwin, Sandra, Rachid, Corrie, Amira.

▲ *Een klank in een woordenreeks*

Voorbeeld:

Luister goed, steek je hand op bij 'aa' of: Luister goed, zet een streepje bij 'aa':

meisje, naam, klas, schaar, ja, meester, vader, ja, naam, pen.

wat u doet. U kunt samen met de leerling voor de spiegel gaan zitten of u kunt de leerling een spiegel geven.

Als u de klank hebt voorgedaan, laat u de leerling de klank nazeggen. U spreekt de klank of een woord met de klank uit en de leerling zegt dit na. Neem dit op de band op. Bij het beluisteren van de band kan de leerling zijn uitspraak vergelijken met de uwe.

Wanneer een leerling een verkeerde uitspraak heeft, probeer dan na te gaan waar de fout zit. Hoe is de mondstand? Wat doet de leerling met zijn tong? Hoort hij wel het verschil tussen een goede en een foute uitspraak? U kunt bij dit lesonderdeel expliciet ingaan op een slechte uitspraak. Bij andere lesonderdelen doet u dat niet. Per klank geven we aanwijzingen om een verkeerde uitspraak te corrigeren. Dit onderdeel is alleen bedoeld voor leerlingen die uitspraakproblemen hebben.

Laat de oefeningen *niet te lang* duren; liever tien minuten per dag en later af en toe een herhaling, dan één keer een half uur.

●● UITSpraak: DE aa

Laat bij het uitspreken van de *aa* zien dat de onderkaak zakt, dat de lippen ver uit elkaar zijn en dat de tong plat in de mond ligt. De leerling kan het naar beneden gaan van de onderkaak ook voelen door zijn onderkaak tijdens het uitspreken van de *aa* aan te raken.

U kunt uw uitspraak en die van de leerling laten horen via een recorder. U spreekt eerst zelf de klank *aa* of een woord met een *aa* erin en laat het daarna door de leerling nazeggen. Bij het beluisteren kan de leerling erop letten of er verschil is tussen uw en zijn uitspraak. Eerder is al opgemerkt dat voor veel anderstaligen het onderscheid tussen de Nederlandse *aa* en *a* erg moeilijk is; let er dus op dat u werkelijk een *aa* hoort.

Houd er rekening mee dat de uitspraak van de *aa* enigszins kan veranderen door de omringende klanken. De *aa* is het gemakkelijkst in open lettergrepen, zoals in *ja*, en het moeilijkst vóór twee medeklinkers, zoals in *baard*. Wanneer een kind moeilijkheden heeft met het uitspreken van de *aa* kunt u het beste beginnen met het aanbieden van die woorden waarin de *aa* het gemakkelijkst is uit te spreken.

Het gebeurt vaak dat de *aa* met een *e*-achtige klank wordt uitgesproken. Vergelijk het Franse *père*. Let dan op de mondvorm: de mondhoeken zijn te ver naar achteren getrokken.

Het is belangrijk bij de uitspraak van de *aa* de kaakspieren niet te spannen. Corrigeer alleen de *a*.

KLANKVERSIES

Elke les bevat twee klankversies waarin de klank die in de les wordt aangeleerd, veelvuldig voorkomt. Het leren opzeggen is een andere oefening voor het goed uitspreken van die klank. De versies zijn afkomstig uit algemeen bekende bundels waarvan achterin *Handleiding 2* de volledige titelbeschrijving is opgenomen. Tenzij anders vermeld, zijn de versies daaraan ontleend. Bij het eerste versje van de les staat steeds een illustratie in het Werkboek. We verwijzen hiernaar met: Zie ook onder *Werkboek*.

●● UITSpraak: DE aa

De klank nazeggen

Ga samen met de leerling voor de spiegel zitten en doe de *aa* voor. Gebruik hierbij de instructiezin: *Ik zeg nu 'aa', zeg maar na.* Neem de hele oefening op de band op, zodat u bij een verkeerde uitspraak kunt constateren of het kind in staat is het verschil tussen een goede en een verkeerde uitspraak van de *aa* te horen. Gebruik hiervoor de instructiezin: *Klinken ze hetzelfde?* Corrigeer de *aa*, als dit nodig is, volgens de aanwijzingen op de linkerbladzijde.

Woorden nazeggen

Spreek langzaam woorden in op de band en laat de leerling ze nazeggen. Introduceer dit onderdeel met: *Ik zeg een woord, zeg maar na.* U kunt woorden gebruiken als: taal, taak, la, sta, naam, raam, water, plaatje, daar.

Na afloop beluistert u samen met het kind de opname. Het is handig om na ieder woordpaar de recorder stop te zetten en te vragen: *Klinken ze hetzelfde?*

Corrigeer een foute uitspraak. Let wel: alleen die van de *aa*. Herhaal, als dat nodig is, de hele oefening op een later tijdstip.

KLANKVERSIES

Aaltje
zat op een paaltje,
wip zei het paaltje
en weg was Aaltje.

Anoniem

Zeven kleine apen
gingen samen slapen
maakten samen apenpret
in een heel groot apen-bed.

Anoniem

Klankschrift

Een verwerkingsvorm bij het onderdeel *Klanken* is het *klankschrift*. U geeft de kinderen een schrift waarin ze, telkens als een bepaalde klank is aangeboden, plaatjes kunnen plakken en woorden kunnen tekenen waarin die klank voorkomt. Op de bladzijde van de *aa* bijvoorbeeld komen plaatjes van woorden met een *aa* als raam, la of aap. (Korthedshalve wordt in het navolgende gesproken over plaatjes met *aa* of van *aa*-plaatjes.) Het beste kunt u steeds één van de klankwoorden als kapstokwoord links bovenaan de bladzijde plakken. De kinderen kunnen dan snel een bepaalde bladzijde weer opzoeken.

Het gaat bij dit klankschrift uitdrukkelijk om de klanken en niet om het alfabet: het onderscheid tussen de *a* en de *aa* betreft alleen wat de kinderen horen. Het kan zijn dat kinderen die al lezen hebben geleerd zich op het schriftbeeld gaan oriënteren en een plaatje van een *tafel* bijvoorbeeld niet naast *raam* willen plakken. Geef dan duidelijk aan dat het gaat om wat je hoort en vermijd het gebruik van letters in dit schrift.

Bij het werken met het klankschrift komen drie onderdelen steeds terug: het werken met de klankplaatjes uit het Werkboek, het zoeken van klankplaatjes in tijdschriften en folders en het zelf bedenken van klankwoorden.

Het werken met de klankplaatjes uit het Werkboek vraagt enige toelichting. In het Werkboek staan bij elke les tien plaatjes van verschillende klankwoorden afgebeeld. Die plaatjes staan links en rechts naast een werkblad (zie bijvoorbeeld bladzijde 2 en 3). Ze worden hier besproken en komen bij de behandeling van het Werkboek niet meer ter sprake.

De bedoeling is dat u steeds met de kinderen de klankplaatjes bekijkt, de plaatjes met de behandelde klank (bijvoorbeeld de *aa*) uitknijpt en in het klankschrift plakt. Daarna gaat u bij de klankplaatjes van vorige lessen kijken of daarbij de betreffende klank voorkomt. Ook deze klankplaatjes worden uitgeknipt en bij de betreffende klank (bijvoorbeeld de *aa*) geplakt. Ten slotte kijkt u weer bij de klankplaatjes van de les waar u mee bezig was, of daar klankplaatjes van al eerder behandelde klanken bijstaan. Die worden ook uitgeknipt en bij 'hun' klank geplakt. Alle andere klankplaatjes blijven in het Werkboek zitten tot ook die betreffende klank behandeld wordt.

Plaatjes uit het Werkboek

Op de klankplaatjes bij deze les staan afgebeeld: een *raam*, een *schaar*, een potlood, een boek, een *la*, een *kraan*, een pen, een stoel, een *tafel* en een *blaadje*.

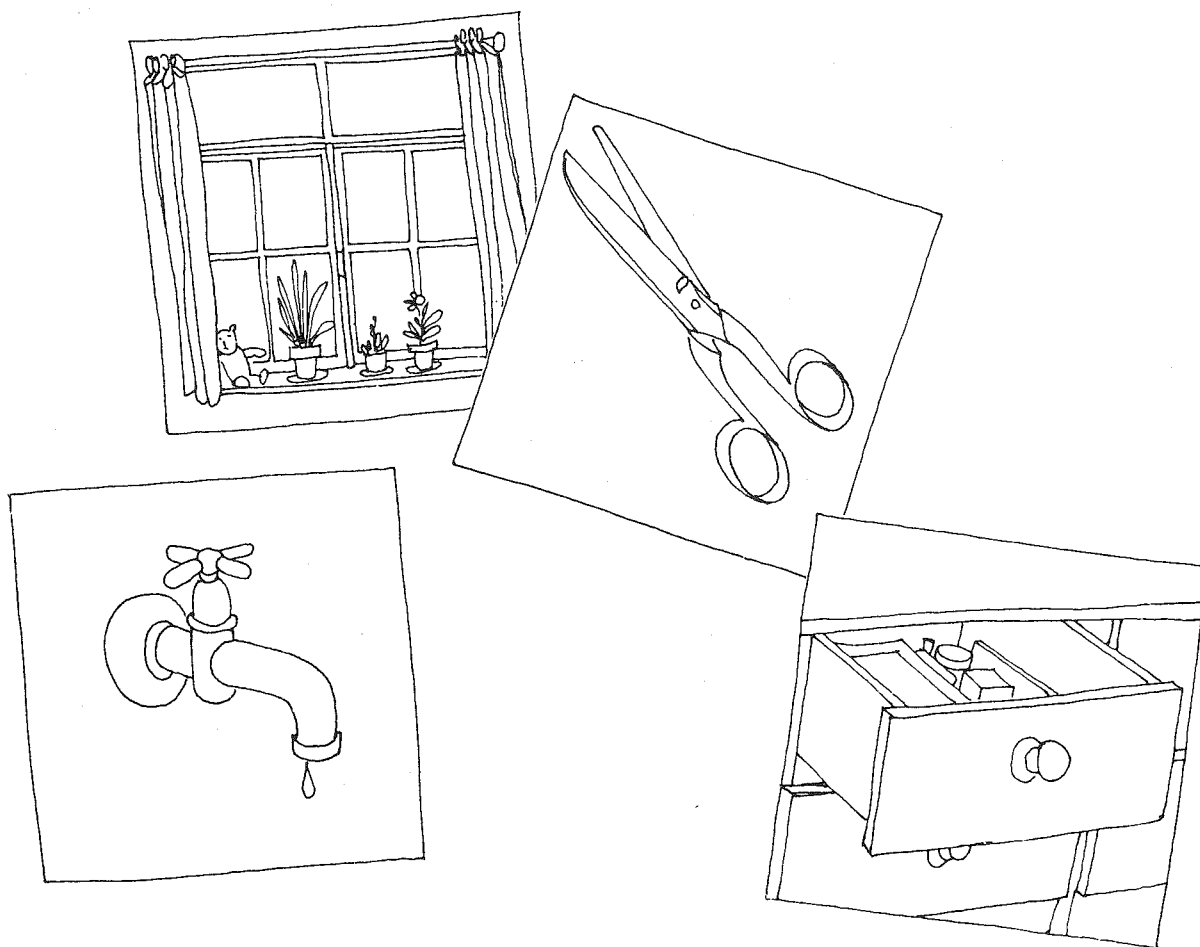
Alle plaatjes hebben te maken met het thema van de les, maar het zijn niet allemaal *aa*-plaatjes. Let erop dat het de kinderen duidelijk is wat er afgebeeld staat en dat ze alleen de *aa*-plaatjes uitknippen. Help zonedig daarbij.

▲ *Plaatjes uit tijdschriften*

Voor kinderen met een geringe woordenschat zal deze oefening moeilijk zijn. U kunt hen een handje helpen door zelf plaatjes aan te wijzen en te benoemen. U kunt dan de kinderen vragen of er woorden met een *aa* bij zijn.

▲ *Klankwoorden bedenken*

Ook dit zal voor verschillende kinderen moeilijk zijn, maar u kunt helpen

Plaatjes uit het Werkboek

Laat de kinderen bladzijde 2 en 3 van het *Werkboek* voor zich nemen en wijs aan waar de klankplaatjes staan. Benoem eerst samen met de kinderen alle plaatjes. Laat ze de *aa*-plaatjes aanwijzen, uitknippen en in het klankschrift plakken op de bladzijde van de *aa*. Wijs de kinderen hoe ze het beste kunnen knippen of doe het voor. Plak één plaatje, het plaatje van het raam bijvoorbeeld, links bovenaan op de bladzijde zodat de kinderen daaraan de *aa*-bladzijde kunnen herkennen.

▲ *Plaatjes uit tijdschriften*

Blader met de kinderen wat tijdschriften of folders door en laat ze zoeken naar plaatjes van woorden met een *aa*. Die plaatjes kunnen ze uitknippen en in het klankschrift plakken naast de plaatjes uit het Werkboek.

▲ *Klankwoorden bedenken*

Laat de kinderen woorden bedenken met een *aa*. Help als het nodig is met suggesties of wijs wat voorwerpen aan. Laat ze de woorden die ze kunnen tekenen in het klankschrift tekenen.

door voorwerpen met een *aa* aan te wijzen of door bijvoorbeeld te vragen: Wat zie je in de klas nog meer met een *aa*? U kunt ook zelf woorden noemen en de kinderen vragen of er een *aa* in voorkomt.

Verstaan en spreken

WOORDENSCHAT

Benoemen van voorwerpen in de klas

Het is voor anderstalige leerlingen uiteraard belangrijk te weten hoe de voorwerpen in de klas in het Nederlands heten. Leid ze daarom door de klas en benoem de voorwerpen.

Meestal kennen de leerlingen de namen van voorwerpen in hun moedertaal wel, maar kennen ze de Nederlandse naam ervoor nog niet. Vandaar dat we u aanraden bij het benoemen de zin *Dit heet een ...* te gebruiken in plaats van *Dit is een ...*, omdat de eerste naar de naam van een voorwerp verwijst en de tweede betrekking heeft op het begrip. De leerlingen leren later te vragen naar de naam voor iets met *Hoe heet dit?* en naar het begrip met *Wat is dit?* Wij raden u aan om bij het benoemen zoveel mogelijk twee of meerdere exemplaren van één voorwerp aan te wijzen, bijvoorbeeld de stoel van de leerling en de stoel van een andere leerling, zodat het gebruik van het onbepaald lidwoord *een* zo natuurlijk mogelijk is.

U kunt het aantal voorwerpen dat u wilt noemen laten afhangen van het niveau van de leerlingen.

Lidwoord (onbepaald, enkelvoud): een

Bij het benoemen gebruikt u het onbepaald lidwoord (enkelvoud) *een*.

Zo worden de leerlingen zich ervan bewust dat er lidwoorden in het Nederlands gebruikt worden en dat deze vóór het zelfstandig naamwoord staan.

In het Nederlands kennen we de volgende lidwoorden:

	enkelvoud	meervoud
onbepaald	een boek	ø boeken
bepaald	de deur het boek	de deuren de boeken

(ø betekent *niet gerealiseerd*)

De belangrijkste onderscheidingen zijn enkelvoud/meervoud en onbepaald/bepaald. Het verschil de/het maakt voor de betekenis niet veel uit, maar is voor anderstaligen heel moeilijk te leren.

We raden u aan om altijd woorden met lidwoorden aan te bieden; corrigeer echter alleen in de oefeningen en dan nog afhankelijk van het niveau van de leerlingen. Anderstaligen zullen in de beginfase van het Nederlands nauwelijks actief lidwoorden gebruiken. Corrigeer dan ook niet in het spontane taalgebruik.

Benoemen van voorwerpen uit het Praatboek

Na de rondleiding in de klas gaat u met de leerlingen de voorwerpen in het Praatboek bekijken en benoemen. Deze overgang van concrete naar

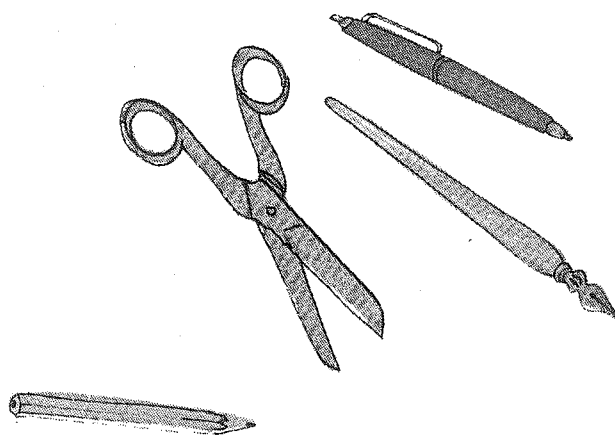
WOORDENSCHAT

Benoemen van voorwerpen in de klas

Ga met de leerlingen door de klas en benoem daarbij de voorwerpen die voor hen belangrijk zijn.

Gebruik steeds de instructiezin: *Dit heet een ...*

Laat de leerling de namen van de voorwerpen herhalen.

Benoemen van voorwerpen uit het Praatboek

Bekijk met de leerlingen het Praatboek en benoem de voorwerpen die op de foto's en tekeningen zijn afgebeeld.

getekende voorwerpen maakt het bekijken en benoemen wat gemakkelijker voor kinderen die nog moeite hebben met afbeeldingen in het platte vlak. U benoemt de plaatjes en gebruikt daarbij de zin: *Dit heet een ...* Nadat u de voorwerpen hebt benoemd, kunt u de leerlingen vragen ze zelf te benoemen. U wijst iets aan en vraagt: *Hoe heet dit?* Accepteer van beginners antwoorden zonder lidwoorden; van gevorderden mag u wel lidwoorden verwachten en ook meer woordkennis. U kunt de namen van voorwerpen ook oefenen aan de hand van bladzijde 2 en 3 uit het *Werkboek*.

Uitbreiding

In iedere les geven we een suggestie voor woordenschatuitbreiding. De bedoeling hiervan is tweeledig. We willen u laten zien op welke manier een uitbreiding (voor gevorderden) mogelijk is en we willen de leerlingen helpen bij het leggen van relaties tussen diverse benamingen en/of woordsoorten in het Nederlands.

In deze les gaan we in op verschillende benamingen voor 'zitmeubel'. Gevorderde leerlingen kennen de naam 'stoel' hiervoor ongetwijfeld al. Afhankelijk van de vorm en de functie van het zitmeubel wordt het bureau-stoel, eetstoel, krukje, poef of bank genoemd. Iets dergelijks geldt ook voor 'tafel': eettafel, bureau, lessenaar, tekentafel enzovoort. U kunt de leerlingen wijzen op de overeenkomsten en de verschillen tussen de voorwerpen en de benamingen. U kunt ook vragen stellen als: Waar kun je op zitten? Hoe heet een stoel waarin je kunt liggen? Hoe heet een tafel in de keuken? Dit gedeelte is bedoeld als suggestie; daarom geven we geen oefeningen op de rechterbladzijde.

GRAMMATICALE CONSTRUCTIES

Ja/nee-vragen

Laat de kinderen zoveel mogelijk *ja* of *nee* antwoorden op de vragen die u stelt. Zelf hoeven ze nog geen vragen te stellen. U kunt bijvoorbeeld vragen of de voorwerpen die in het Praatboek staan ook in de klas aanwezig zijn, en andersom.

Telwoorden

Laat de leerlingen tot tien tellen. Let bij het tellen alleen op de telwoorden en niet op de meervoudsuitgangen van de zelfstandige naamwoorden. In een eerste fase van tweede taalverwerking zullen de leerlingen geen meervoud vormen van de zelfstandige naamwoorden: 'twee stoel' in plaats van 'twee stoelen'. In een latere fase kan de moedertaal van de leerling interfereren; in het Turks bijvoorbeeld wordt na een telwoord het zelfstandig naamwoord niet vervoegd.

●● PRAATPLAAT: ONDER SCHOOLTIJD

Bij elke les in het Praatboek staat een *praatplaat* waarop veel aspecten van het thema – of een variatie daarop – te zien en te beleven zijn. De plaat is allereerst bedoeld om de kinderen *spontaan* te laten *vertellen* wat er te zien is, wat er gebeurt, wat ze leuk, mooi, angstig of grappig vinden of wat ze zelf ervaren hebben. Gebruik de platen ook daarvoor: laat de kinderen zoveel mogelijk aan het woord en reageer op wat de kinderen zeggen.

Introduceer de namen van de voorwerpen met: *Dit heet een ...*
Laat de leerlingen de namen van de voorwerpen herhalen.
Laat de leerlingen vervolgens zelf voorwerpen, die u in de klas
of in het Praatboek aanwijst, benoemen. Vraag steeds: *Hoe heet
dit?*

GRAMMATICALE CONSTRUCTIES

Ja/nee

Stel de leerlingen vragen over de voorwerpen in de klas, waar-
op met *ja* of *nee* geantwoord moet worden, bijvoorbeeld:

Hebben wij een raam?

Hebben wij een tafel?

Hebben wij een schaar?

Neem bladzijde 2 en 3 uit het *Werkboek* erbij.

Telwoorden

Laat de leerlingen tot tien tellen.

Neem bladzijde 4 uit het *Werkboek* erbij.

PRAATPLAAT: ONDER SCHOOLTijd

Praatboek,
bladzijde 6 en 7

De *praatplaten* bieden veel mogelijkheden voor het gebruiken van werkwoorden. U kunt dat stimuleren door vragen te stellen als: Wat doen die kinderen? Wat gebeurt daar? of: Hoe doe jij dat? U kunt ook af en toe vragen stellen om te kijken of de kinderen nieuwe constructies begrepen hebben of kunnen hanteren. Maar het spontaan vertellen blijft uitgangspunt. De suggesties voor vragen die gegeven worden, zijn vooral bedoeld als aanzetten daartoe of als aanvullingen daarop.

Wanneer u de kinderen laat vertellen bij de plaat, neem dat dan op. De opname kunt u naderhand gebruiken om een paar evaluatievragen te beantwoorden, de vorderingen van het kind bij te houden of notitie te maken van specifieke fouten.

Gebruik verder de platen naar eigen inzicht. Als kinderen nog erg weinig Nederlands spreken, kunt u vertellen wat er te zien is en de kinderen laten aanwijzen en benoemen. U kunt ook het boek dichtdoen en de kinderen laten vertellen wat er op de plaat stond.

Als u vragen stelt bij deze plaat, probeer dan zoveel mogelijk in te spelen op de reacties van de kinderen; stimuleer het gebruik van werkwoorden en nieuwe constructies. U kunt vragen stellen als: Wat zijn deze kinderen aan het doen? Wat gebeurt daar toch? Wat doet dit meisje, denk je? Hebben jullie wel eens feestgevierd in de klas? Wat deed je toen? Heb je wel eens strafwerk gehad? Wat moet je dan doen?

Voorbereidend lezen en schrijven

Naast wat al in het voorafgaande aan de orde kwam – het spreken en verstaan van de taal, het herkennen en uitspreken van de klanken – verdient nog een aantal aspecten de aandacht bij een goede voorbereiding op het lezen en schrijven.

Allereerst de kennismaking met de geschreven taal in velerlei vorm. Het is belangrijk dat kinderen veel kunnen kijken in, vertellen bij, 'lezen' in of voorgelezen worden uit allerlei boeken, om vertrouwd te raken met de wereld van het schrift. Kinderen moeten ook de functie van het schrift leren kennen, gaan ervaren dat de geschreven taal ergens toe dient, dat het schrift een belangrijke rol vervult in de communicatie tussen mensen. Ze moeten merken dat ook hún ervaringen op schrift gesteld kunnen worden.

Dit onderdeel, *Oriëntatie op het schrift*, is vooral bedoeld voor kinderen die – ook in hun moedertaal – nog niet hebben leren lezen en schrijven of weinig schoolervaring hebben. Om aan deze algemene aspecten aandacht te besteden hoeft u geen afzonderlijk en vastomlijnd programma te volgen. Probeer die kennismaking met de geschreven taal juist zoveel mogelijk te integreren in de ervaringen die de kinderen mee naar school brengen en in de thema's die u met hen verkent. U vindt ongetwijfeld heel wat mogelijkheden om een prentenboek, een strip of een fotoboek te bekijken, om een vers of verhaal voor te lezen, om te wijzen op naambordjes, affiches of verkeersborden. Probeer bijvoorbeeld elke les iets te doen met een boek, de kinderen te laten werken met potlood en papier om zo het schrift in het sociale verkeer onder de aandacht te brengen. De concrete suggesties bij elke les zijn vooral bedoeld om u een indruk te geven van wat u zoal zou kunnen doen. Daarnaast wordt er bij dit onderdeel aandacht besteed aan specifieke *Lees- en schrijfbegrippen* als 'letter', 'woord', 'links' of 'achteraan' die de kinderen nodig hebben om het leesonderwijs goed te kunnen volgen.

Laat de kinderen zoveel mogelijk spontaan vertellen bij de plaat. Reageer op wat de kinderen zeggen en ga zo mogelijk in op de verschillende activiteiten in de school en de ervaringen van de kinderen daarmee: rekenen, praten, feestvieren, vegen, naar de wc gaan, strafwerk maken, eten en keet schoppen.

Ten slotte wordt u in de gelegenheid gesteld een paar specifieke vaardigheden te *observeren*. Deze vaardigheden komen de kinderen van pas als ze gaan leren lezen en schrijven en bieden u de mogelijkheid gericht en gedifferentieerd te werken. De lees- en schrijfbegrippen (althans de Nederlandse woorden daarvoor) en de observatiepunten (voor zover ze betrekking hebben op specifieke aspecten van het Nederlands) zullen ook van belang zijn voor kinderen die al wel in hun moedertaal, maar nog niet in het Nederlands hebben leren lezen en schrijven.

ORIËNTATIE OP HET SCHRIFT

Wanneer u met de kinderen een boek bekijkt, kunt u er het beste een nemen dat zich aan de hand van de platen goed laat 'lezen'. Om te beginnen verdienen boeken met de Nederlandse leesrichting de voorkeur. Het Arabisch schrift heeft een leesrichting die tegengesteld is aan de Nederlandse.

Suggesties voor prentenboeken vindt u aan het einde van de les.

Als u iets opschrijft, gebruik dan zoveel mogelijk blokletters en woorden waarbij een hoofdletter niet gebruikelijk is.

Als een kind moeite heeft met het interpreteren van een afbeelding in het platte vlak, kan een direct-klaar-camera een handig hulpmiddel zijn. U kunt dan namelijk iets dat het kind concreet voor zich ziet, overbrengen in het platte vlak.

LEES- EN SCHRIJFBEGRIPPEN

In elke les komen een paar begrippen aan bod die van belang zijn om het leesonderwijs in de Nederlandse klas goed te kunnen volgen. Naast algemeen-didactische begrippen zoals *aanwijzen* en *beginnen* zijn dat begrippen die elementen uit de gesproken of geschreven taal aanduiden, bijvoorbeeld *klank*, *letter*, *woord* en *regel*. Verder zijn dat begrippen die te maken

ORIËNTATIE OP HET SCHRIFT

Als u met de kinderen door de school loopt, wijs ze dan op aanduidingen die u tegenkomt: de naam van de school, de bordjes op de klasdeuren, het bordje 'wc' (eventueel jongens /meisjes). Zeg wat er staat.

Bekijk samen met de kinderen een prentenboek of fotoboek. Laat duidelijk zien hoe je door een boek bladert en eventueel in welke volgorde je per bladzijde de plaatjes bekijkt.

Schrijf uw naam, dat wil zeggen de naam die de kinderen voor u gebruiken, eens op het bord: Kijk, dit is mijn naam. Misschien kunt u er een zelfportretje bij tekenen.

Als de kinderen het leuk vinden, laat ze dan zichzelf tekenen. Schrijf er de namen bij – laat dat ook zien – en plak ze op een groot vel. Als u toevallig een direct-klaar-camera hebt, kunt u ook van elk kind een fotootje maken, de naam erbij schrijven en de collage ophangen.

Laat de kinderen een tekening maken van de school, van de school uit het land van herkomst of van iets of iemand uit de school. Schrijf erbij wat ze getekend hebben – kinderen die al kunnen schrijven doen dat in hun eigen taal – en bundel de tekeningen tot een boekje. De kinderen kunnen ook allemaal een eigen boekje maken (zie ook het *Werkboek*, bladzijde 5 en 6).

LEES- EN SCHRIJFBEGRIPPEN

boek
plaatje
verhaal

hebben met de ordening van de geschreven en gesproken taal in ruimte en tijd zoals *bovenaan, ervoor, links, eerste en daarna*.

De ordeningsbegrippen zijn vaak moeilijk voor kinderen: ze worden in het kader van de geschreven taal niet gedefinieerd vanuit het eigen lichaam, maar hebben te maken met afspraken en regels in ons schriftsysteem. Bovendien hanteren we soms dezelfde begrippen (vooraan, achteraan, daarna) om een ordening in de ruimte en een ordening in de tijd aan te duiden. Dat is niet in alle talen zo, vergelijk het Franse 'devant' en 'avant'. Belangrijk bij deze begrippen is in eerste instantie de passieve beheersing: de kinderen moeten begrijpen wat u bedoelt wanneer u spreekt over *boek, links, letter* of *vooraan*. Veel kinderen kennen de begrippen uiteraard al, alleen de Nederlandse woorden daarvoor nog niet. Als kinderen wel moeite hebben met een begrip, gebruik het dan op verschillende manieren – in verschillende zinnen bijvoorbeeld – en laat duidelijk zien waarop u doelt.

De begrippen van deze les zullen weinig problemen opleveren. Gebruik het begrip *verhaal* ook in contrast met *plaatjes*: hier staan de plaatjes, hier het verhaal.

Werkboek

Elk kind heeft een Werkboek dat het kan gebruiken bij verschillende lesonderdelen of bij het thema in het algemeen. Voor de overzichtelijkheid zijn hier alle bladzijden die bij één les horen, bij elkaar gezet. Het is dus niet de bedoeling dat u die bladzijden ook achter elkaar gaat behandelen. De klankplaatjes (zie onder *Klankschrift*) komen hier niet meer ter sprake. Behalve de klankplaatjes kunt u ook de laatste bladzijde van elke les uit het Werkboek halen. (Hierbij zijn dat de bladzijden 5 en 6.) Als u dat doet, houden de kinderen uiteindelijk een smaller formaat Werkboek over. De oefeningen zijn bedoeld als ondersteuning bij het mondeling taalgebruik. Let daar ook op als u een bladzijde behandelt: laat de kinderen niet alleen kleuren of omcirkelen, maar geef ze ook de gelegenheid te vertellen, te benoemen of vragen te beantwoorden. Gebruik de bladzijden uit het Werkboek verder naar eigen inzicht: sommige oefeningen zullen voor een aantal kinderen niet nodig zijn, of een bladzijde biedt meer oefenmogelijkheden dan wat hier gesuggereerd wordt.

Aaltje zat op een paaltje

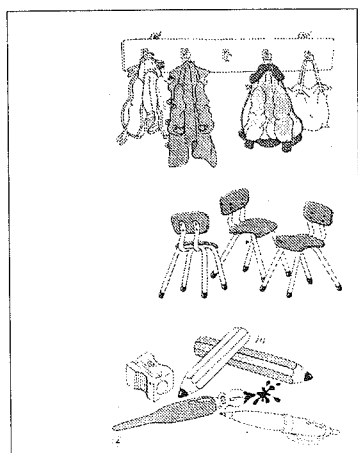
Elke les in het Werkboek begint met een illustratie van een van de klankversjes die bij het onderdeel *Klanken* staan. U kunt de kinderen het versje nog eens laten opzeggen en eventueel laten uitbeelden, de illustratie laten kleuren en de tekening laten uitbreiden. Als u dat doet, laat de kinderen dan vertellen wat ze erbij getekend hebben.

Zoek de acht verschillen

De acht verschillen zijn: 1. de tijd die de klok aangeeft, 2. de tekeningen die voor het raam hangen, 3. de gieter in de vensterbank, 4. het water uit de kraan, 5. de handdoek naast de wasbak, 6. de prullenbak en de prop papier, 7. het boek onder het tafeltje en 8. de strik van het meisje onderaan.

Tellen

Als u de kinderen de telwoorden van 1 tot 5 laat oefenen, let er dan op dat duidelijk is waarop u doelt: er is bijvoorbeeld één kapstok, maar er zijn vijf haken. Er staan drie stoelen, maar elke stoel heeft vier poten.

bladzijde 1 *Aaltje zat op een paaltje*

Laat de kinderen het versje opzeggen en de plaat kleuren.

2, 3 *Zoek de acht verschillen*

Bekijk met de kinderen de plaat op bladzijde 2 en laat ze vertellen wat er te zien is. Pak dan bladzijde 3 en vraag aan de kinderen wat er anders is. Laat de kinderen dan de bladzijden hetzelfde maken: op bladzijde 2 mogen ze toevoegen wat ontbreekt (en eventueel de tijd veranderen).

4 *Tellen*

Laat de kinderen vertellen wat er te zien is en om welke hoeveelheden het gaat. Geef duidelijk aan waarop u doelt: Hoeveel stoelen zie je? Hoeveel poten heeft één stoel? Waar zie je er twee van?

Zelf een boekje maken

Deze bladzijde kan uit het Werkboek gehaald worden. Door de bladzijde in het midden door te knippen en in de lengte over de stippellijn te vouwen ontstaat een mini-boekje.

Evaluatie

Let erop of de kinderen de grammaticale constructies alleen beheersen in de oefeningen of ook in het spontane taalgebruik.

Kan het kind vertellen hoe het heet?

Kan het kind vertellen wat zijn moedertaal is?

Kan het kind vertellen hoeveel jaar het is?

Kan het kind de *aa* onderscheiden van de andere klanken in de discriminatie-oefeningen?

Spreekt het kind de *aa* goed uit in de uitspraak-oefeningen?

Spreekt het kind de *aa* goed uit in het spontane taalgebruik?

Kent het kind de belangrijkste themawoorden?

Kan het kind het onbepaald lidwoord (enkelvoud) *een* gebruiken?

Kan het kind de woorden *ja* en *nee* adequaat gebruiken?

Kan het kind in het Nederlands tot tien tellen?

Begrijpt het kind de leesbegrippen *boek*, *plaatje* en *verhaal*?

5, 6 *Zelf een boekje maken*

Laat de kinderen het boekje vouwen. Laat ze zichzelf voorop tekenen en – als ze dat kunnen – hun naam schrijven. Anders schrijft u hun naam.

Laat de kinderen het spoor volgen van pen naar inktpot en van potlood naar slijper, de weg zoeken in de doolhof en vertellen wat er te voorschijn komt als in het plaatje de stippen verbonden worden. Op de lege bladzijden kunnen de kinderen zelf iets tekenen, plakken of schrijven.

BOEKEN

Bij het thema zijn de volgende prentenboeken en informatieve boeken te gebruiken:

K.K.C. Bast, *Wat heb je vandaag op school geleerd?*

Marijke ten Kortenaar en Ton Smits, *Kinderen van overal leren* (nr. 3).

Rindert Kromhout van der Meer, *Mijn Wereld; Kinderen op school*.

Margaret Mahy en Steven Kellogg, *Ze lopen gewoon met me mee*.

Mira Lobe en Angelika Kaufmann, *Wie wil Pluisje/Tüytöp'a bir yuva*.

Peter Spier, *De school*.

Bij het onderwerp tellen:

Mitsumasa Anno, *Het telboek van Anno*.

Eric Carle, *Het Haneboek*.

Car Göknil, *Bir iki uc*.

Helme Heine, *Hoe olifantjes leren tellen*.

G. Youldon, *Tellen*.

Volledige literatuurverwijzingen en beknopte annotaties vindt u in de literatuurlijst achterin *Handleiding 2*.

2. het schoolplein

2. het schoolplein

Overzicht

Thema

Het speelkwartier

Dialogoog

situatie op het schoolplein

personen kinderen

taalfuncties kennismaken, spelcodes hanteren

Klanken

oe als in hoek

Verstaan en spreken

woordenschat:

benoemen van voorwerpen *dit heet een ...*

grammaticale constructies:

vraagwoorden *wie, wat*

persoonlijke voornaamwoorden (enkelvoud) *ik, je, (jij)*

Voorbereidend lezen en schrijven

oriëntatie op het schrift

gebruiken *bladzijde, omslaan, (voor)lezen, in, op*

Thema

Het speelkwartier, of de pauze, zullen de kinderen al heel snel leren kennen. Vaak is het een van de eerste situaties op school waarin ze, zonder de directe begeleiding van een volwassene, met elkaar omgaan. Het kennismaken doen de kinderen in zo'n situatie dan ook op hun eigen informele manier (Hee, hoe heet jij?) en niet volgens de regels van volwassenen. Niet altijd zal het zo amicaal toegaan als in de dialogoog hierna waarin de kinderen al na een paar minuten tikkertje gaan doen. Er zal bijvoorbeeld ook gelachen worden om rare namen, er wordt gescholden of kinderen staan alleen aan de kant en kijken naar wat anderen doen.

Gebeurt het kennismaken vaak terloops en informeel, veel spelletjes die de kinderen spelen zijn heel strikt aan regels gebonden. Denk maar eens aan de rituelen bij het maken van twee partijen, aan het gebruik van aftelversjes om te bepalen wie hem is of aan de reglementering van het winnen en verliezen. Buitenlandse kinderen kennen dit evenzeer. Ook zij hebben hun spelletjes met vaste rituelen en codes; ze kennen misschien alleen de Nederlandse spelletjes of de Nederlandse varianten van een spel nog niet. De verschillende activiteiten en spelletjes die op de praatplaat zijn afgebeeld, geven aanleiding genoeg om in te gaan op wat vertrouwd en wat nieuw is, op wat universeel is en wat cultuurspecifiek in het spelen van de kinderen.

BENODIGDHEDEN

voorwerpen uit de klas
recorder en spiegel

WOORDENLIJST

een (voet)bal	() snoep	(rol)schaatsen
() bloed	een steen	schelden
een boom	een stok	schoppen
een doel	een (spring)touw	spelen
een emmer	een vriend	springen
() gras	een vriendin	tikken
een groep	() zand	tikkertje doen
een hek	_____	touwtje springen
een hoek	ballen	vallen
een klimrek	hinkelen	vechten
een knikker	huilen	verstoppen
een kring	klimmen	verstoppertje spelen
een kuil	knikkeren	voetballen
een mat	lopen*	_____
een muur	opstaan	(kleuren)
een (school)plein	pesten	...
een (rol)schaats	plagen	(telwoorden)
een schep	rennen	...

Voor een aantal kinderen zal bijvoorbeeld het samen spelen van jongens en meisjes op een speelplein iets nieuws zijn.

Dialogoog

INTRODUCTIE

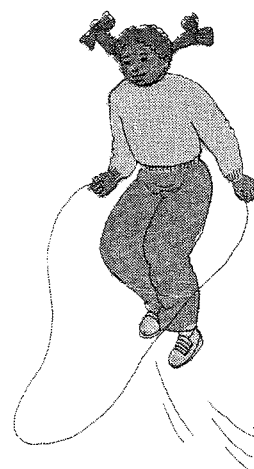
Op bladzijde 8, 9, 10 en 11 van het *Praatboek* staan de foto's bij de dialogoog. De dialogoog speelt zich af op het schoolplein. De eerste foto geeft een overzicht van een deel van het schoolplein. In het midden staat een groepje kinderen dat aan het aftellen is. Ze gaan tikkertje spelen (foto 2). Eén van de kinderen, Marloes, gaat naar een buitenlands meisje, Louisa – spreek uit Louisa (met de klemtoon op de *ie*) – (foto 3). Hier begint de dialogoog. Marloes vraagt of ze ook zin heeft om mee te doen (foto 4). Louisa wil weten wie er allemaal meedoen en wie hem is (foto 5). Marloes maakt van de gelegenheid gebruik en zegt, een beetje gemeen: 'Tik, jij bent hem!' (foto 6). Maar Louisa is het daar niet mee eens en de kinderen besluiten om eerlijk af te tellen wie hem zal zijn (foto 7).

VERTELLEN BIJ DE PLAATJES

Samen met de leerlingen gaat u de foto's en de tekeningen bekijken. Laat de kinderen vertellen wat ze op de foto's en de tekeningen zien. Het doel van dit onderdeel is om het spontaan spreken te bevorderen. Probeer daarom de leerlingen zoveel mogelijk aan het woord te laten. U kunt kinderen op weg helpen door vragen te stellen, bijvoorbeeld: Wat doen de kinderen hier? Waarom gaan ze naar buiten? Wat doen ze op deze foto?

▲ VERTELLEN VAN EIGEN BELEVENISSEN

Laat de kinderen vertellen over de spelletjes die zij op het schoolplein spelen.

VERTELLEN BIJ DE PLAATJES

Bekijk samen met de leerlingen de foto's en de tekeningen. Laat de leerlingen zoveel mogelijk spontaan vertellen wat zij zien.

Mogelijke vragen om het vertellen te stimuleren, zijn:

Wat doen de kinderen hier?

Waarom zijn de kinderen buiten?

Wat voor spelletjes doen ze?

▲ VERTELLEN VAN EIGEN BELEVENISSEN

Mogelijke vragen zijn:

Wat voor spelletjes doe jij?

Met wie speel jij?

Waar speel jij?

LUISTEREN NAAR DE DIALOOG

Nadat u samen met de leerlingen naar de foto's en de tekeningen hebt gekeken, gaat u het verhaal bij de foto's vertellen. U vertelt wat Marloes en Louisa tegen elkaar zeggen.

De eerste twee foto's vormen een introductie. U vertelt nogmaals waar de dialoog zich afspeelt en u introduceert de hoofdfiguren, Marloes en Louisa. Het echte gesprek begint bij foto 3. Het is belangrijk dat u steeds de persoon aanwijst die aan het woord is: 'Kijk, dit is Marloes en dit is Louisa. Marloes vraagt: "Hee, hoe heet je?" en Louisa zegt: "Louisa."' Dan gaat u naar foto 4. U wijst op Marloes en zegt: 'Oh. Doe je mee, Louisa?' Dan wijst u op Louisa en u zegt: 'Wat doen jullie?' Zo vertelt u de hele dialoog. Let op het verschil tussen de spelling en de uitspraak. Zo zegt u niet: 'Wie is hem?', maar: 'Wie is um?' In de tekst staat verder aangegeven welke zinnen met gebaren (zoals wenken en aanwijzen) ondersteund kunnen worden. Voor het aftellen kunt u natuurlijk het beste een aftelversie kiezen dat bij u op school veel gebruikt wordt. We geven een paar voorbeelden:

Iene miene mutte
tien pond grutten
tien pond kaas
iene miene mutte is de baas.
a-f-af.

Zeven indiaantjes
schieten met banaantjes
pief paf poef
jij bent de boef.

Onemenonemeniene
rikketikketik benzine
alle eendjes zwemmen in het bad
jij bent af
pief paf.

OEFFENEN VAN DE DIALOOG

U zit met de leerlingen aan een tafel en iedereen heeft het Praatboek voor zich. Introduceer dit onderdeel met de volgende instructiezin: *Nu gaan we samen het verhaal vertellen.*

Op verschillende manieren kunt u de dialoog met de leerlingen oefenen. Zo kunt u de dialoog bijvoorbeeld nog een keer vertellen en de leerling elke zin laten herhalen.

Wanneer de leerlingen al wat gewend zijn aan de gang van zaken bij dit onderdeel, kunt u ze af en toe een stukje laten aanvullen. U verdeelt de rollen. U zegt dan: 'Jij bent Louisa en ik ben Marloes.' Dan vertelt u de dialoog weer en laat de rol van Louisa door een leerling invullen.

●● SPELEN VAN DE DIALOOG

Nadat u de dialoog met de leerlingen heeft geoefend, gaat u hem naspelen. Voor beginners is de rol van Louisa het meest geschikt. De rol van Marloes kunt uzelf nemen of door een gevorderde leerling laten spelen. Het spelen

LUISTEREN NAAR DE DIALOOG

Nu ga ik het verhaal bij de foto's vertellen. Luister maar.

- ③ Marloes : Hee, hoe heet je?
Louisa : Louisa.
- ④ Marloes : Oh. Doe je mee, Louisa? [gebaar]
Louisa : Wat doen jullie?
Marloes : Tikkertje.
- ▲ ⑤ Louisa : Wie doen er nog meer mee?
Marloes : Maria.
Louisa : Wie is Maria?
Marloes : Dit is Maria. [gebaar]
- ⑥ Louisa : Wie is hem?
Marloes : Tik. Jij bent hem. [gebaar]
Louisa : Nee, dat is niet eerlijk.
Jij bent hem. [gebaar]
- ⑦ Marloes : Okee, we doen het eerlijk.
Iene miene mutte [gebaar]
tien pond grutten
tien pond kaas
iene miene mutte is de baas.
a-f-af.

OEFFENEN VAN DE DIALOOG

Nu gaan we samen het verhaal vertellen.

Ga met de leerlingen aan tafel zitten en laat ieder het Praatboek erbij nemen. Vertel de dialoog nog een keer.

Verdeel de rollen. De rol van Louisa is makkelijk, de rol van Marloes is moeilijker. Laat de leerlingen geleidelijk aan meer aanvullen wat Marloes en Louisa zeggen.

Gebruik steeds de bijpassende gebaren en intonatie.

SPELEN VAN DE DIALOOG

Nu gaan we de plaatjes nadoen.

Verdeel de rollen en neem het spel op de band op.

van een meisjesrol door een jongen kan soms problemen geven. U kunt niet van de leerlingen verlangen dat ze de dialoog letterlijk naspelen. Laat het naspelen eerst een keer oefenen. U kunt een gevorderde leerling eventueel in de moedertaal van de leerlingen laten uitleggen wat de bedoeling is. Als het oefenen niet al te veel problemen (meer) oplevert, kunt u het spel op de band opnemen.

●● BELUISTEREN VAN DE OPNAME

Bespreek met de leerlingen de opname. Dit kunt u met of zonder het Praatboek erbij doen. U zult merken dat de leerlingen in het begin alleen op hun eigen stem letten. Later zijn ze hieraan wat meer gewend en worden ze kritischer ten opzichte van zichzelf en ten opzichte van anderen.

Klanken

DE *oe*

Wanneer u een *oe* uitspreekt en u kijkt daarbij in de spiegel, kunt u zien dat de lippen gerond zijn en dat de opening tussen de lippen klein is. De kaakwijdte is groter dan bij de *ie* en de *uu*. Vergelijk *Piet* en *poet*. De tong is naar achteren getrokken en de punt van de tong is naar beneden gericht. U kunt dit voelen en zien. U zegt een *oe*: laat uw tong in de *oe*-stand, open uw mond en kijk vervolgens in de spiegel. Door afwisselend een *oo* en een *oe* te zeggen, kunt u voelen dat de tong bij het uitspreken van een *oe* iets meer naar achteren in de mond omhoog gaat. De lippen zijn bij het uitspreken van de *oe* meer gerond dan bij het uitspreken van een *oo*. Voor een *r* wordt een *oe* iets gerekt, vergelijk *boek* en *boer*. Gebruik daarom bij de luisteroefeningen zo weinig mogelijk woorden met een *r* op het eind. Wellicht ten overvloede wijzen we erop dat het hier om één klank gaat, ook al wordt deze – in het Nederlands – door twee letters weergegeven. Het is geen tweeklank, zoals de *ui* of de *au*.

MOEILIKHEDEN BIJ DE *oe*

Zowel het BERBER als het MAROKKAANS-ARABISCH kennen een *oe*. Ook in het PORTUGEES en het SPAANS komt een *oe* voor, evenals in het TURKS. Bij deze taalgroepen zullen dus geen problemen optreden door onbekendheid met de *oe*. De problemen die er zijn, ontstaan door onbekendheid met andere Nederlandse klanken. Daarom kan de *oe* soms verward worden met de *oo*, de *o* of de *uu*. Het Berber bijvoorbeeld heeft maar drie klinkers, de *ie*, de *a* en de *oe*. Zo kan in het Berber de *oe* uitgesproken worden als *oe*, *oo* of *o*, zonder dat er enige verwarring optreedt. Een Berber kan daarom het woord *boer* als *boor* uitspreken, terwijl hij tevens grote moeite zal hebben om woorden als *voer* en *vuur* uit elkaar te houden. Het is daarom niet overbodig om enige aandacht te schenken aan het goed horen en uitspreken van de *oe*.

●● AUDITIEVE DISCRIMINATIE: DE *oe*

De oefeningen die gebruikt worden om de herkenning van de *oe* te bevorderen, gaan op dezelfde manier als in les 1. Het kind moet een naam of woord met een *oe* of de klank *oe* herkennen in een reeks van namen, woorden of klanken. Als het de naam, het woord of de *oe* herkent, moet het een teken

●● BELUISTEREN VAN DE OPNAME

Laten we eens gaan luisteren.

Bespreek met de leerlingen de opname. Wat ging er goed? Wat ging er verkeerd?

●● AUDITIEVE DISCRIMINATIE: DE oe

△ *Een naam*

Luister goed, steek je hand op bij 'Louisa' of: Luister goed, zet een streepje bij 'Louisa':

geven, zoals zijn hand opsteken of een streepje zetten. U begint daarom elke oefening met de instructiezin: *Luister goed, steek je hand op bij ...* of: *Luister goed, zet een streepje bij ...*

Het verdient aanbeveling om van tevoren de reeksen namen, woorden en klanken op een band in te spreken.

●● UITSpraak: DE *oe*

Als de uitspraak van de *oe* problemen geeft, gaat u samen met de leerling voor de spiegel zitten en doet u de *oe* voor. U laat daarbij duidelijk zien wat u doet. Wijs op de mondvorm, laat zien dat de lippen gerond zijn en dat er maar een kleine opening tussen de lippen is. U kunt ook laten zien hoe de stand van de tong is. U zegt een *oe*, laat de tong in dezelfde stand en opent uw mond. U spreekt eerst zelf een paar maal de *oe* uit of een woord met de *oe* en laat dit door de leerling nazeggen.

Met behulp van de recorder kunt u nagaan of de leerling het verschil tussen de goede en de foute uitspraak hoort. Als dit niet het geval is, kan dit een reden zijn waarom de leerling problemen heeft met de uitspraak van de *oe*. De *oe* kan ook verkeerd uitgesproken worden doordat de stand van de mond of de positie van de tong niet goed is. De fouten die gemaakt kunnen worden, zijn:

–de *oe* klinkt te veel als een *uu* of een *eu*. De tong is dan te ver naar voren in de mond en de leerling moet zijn onderkaak meer laten zakken. U kunt dit laten zien in de spiegel. Wanneer de leerling na aanwijzingen zichzelf niet kan verbeteren, kunt u (als het kind dat niet al te vervelend vindt) met een potlood de tong zachtjes naar achteren duwen;

–de *oe* heeft meer het karakter van een *oo*. In dit geval is de opening tussen de lippen te groot. Laat de goede mondstand voor de spiegel zien en laat de leerling dit nadoen.

Nadia, Louisa, Anna, Esin, Frits, Louisa, Nadia, Murat, Ahmet, Louisa.

Een woord

Luister goed, steek je hand op bij 'boek' of: Luister goed, zet een streepje bij 'boek':

pen, papier, boek, nee, jongen, gang, boek, raam, boek, tafel.

Een klank in een klankenreeks

Luister goed, steek je hand op bij 'oe' of: Luister goed, zet een streepje bij 'oe':

ie, aa, oe, oo, oe, uu, a, ij, oe, ie.

Een klank in een namenreeks

Luister goed, steek je hand op bij 'oe' of: Luister goed, zet een streepje bij 'oe':

Nadia, Louisa, Suzan, Loes, Murat, Ahmet, Joep, Ruud, Jan, Hülya.

▲ *Een klank in een woordenreeks*

Luister goed, steek je hand op bij 'oe' of: Luister goed, zet een streepje bij 'oe':

tafel, boek, goedemorgen, schaar, pen, stoel, raam, ja, nee, schoen.

●● UITSpraak: DE oe

De klank nazeggen

Ga met de leerling voor de spiegel zitten en doe de oe voor.

Introduceer dit onderdeel met: *Ik zeg nu 'oe', zeg maar na.* Neem de hele oefening op de band op. Probeer er bij een verkeerde uitspraak achter te komen of de leerling het verschil tussen een correcte en een verkeerde uitspraak kan horen: *Klinken ze hetzelfde?*

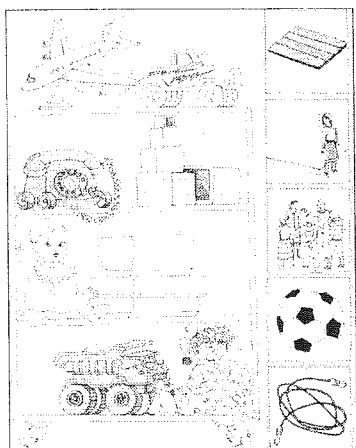
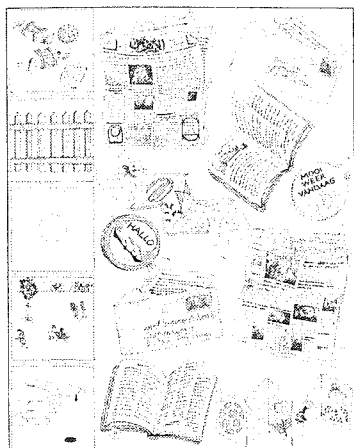
Woorden nazeggen

Spreek langzaam en duidelijk een aantal woorden met een oe uit. De leerling herhaalt ieder woord. Begin als volgt: *Ik zeg een woord, zeg maar na.* Woorden die u kunt gebruiken zijn: goed, voet, hoek, boek, doek, doel, boem, broek, groep, groen. Neem alles op de band op en corrigeer alleen de oe, indien nodig. Vraag bij het beluisteren van de opname na ieder woordpaar (een woord van u, gevolgd door datzelfde woord van het kind): *Klinken ze hetzelfde?*

Corrigeer, als dat nodig is, de oe.

KLANKVERSJES

Zie ook onder *Werkboek*.

Klankschrift

Plaatjes uit het Werkboek

Op de klankplaatjes zijn achtereenvolgens afgebeeld: *snoep*, een hek, een knikker, een schoolplein, *bloed*, een mat, een *hoek*, een kring, een bal en een touw. Uit de voorafgaande les komen de plaatjes: een stoel en een boek.

Er zijn bij deze les geen plaatjes van woorden met een *aa*.

Let erop de drie onderdelen (*oe*-plaatjes bij de klankwoorden van deze les, *oe*-plaatjes bij de klankwoorden van de vorige les en de eerdere behandelde klank bij de klankwoorden van deze les) even na te lopen, ook als er toevallig geen plaatjes te vinden zijn die uitgeknipt moeten worden.

Controleer steeds of alle plaatjes, in dit geval die met een *oe* en een *aa*, juist zijn ingeplakt.

▲ *Plaatjes uit tijdschriften*

Help beginnende leerlingen door zelf wat plaatjes te benoemen en te vragen of er woorden met een *oe* bij zijn.

▲ *Klankwoorden bedenken*

Help de leerlingen die dat nodig hebben weer een handje door met ze rond te kijken, zelf voorwerpen te benoemen of door vragen te stellen.

KLANKVERSIES

Koen, maak je m'n schoen?
Ja juffrouw, ik zal het dadelijk doen.
Koen, is m'n schoen al klaar?
Ja juffrouw, betaal hem maar.
Koen, ik heb geen geld ontvangen.
Nou dan blijft de schoen maar hangen.
Dag Koen!
Dag juffrouw zonder schoen!

Anoniem

Dit voetje dat voetje lip lap lorum
dit voetje dat voetje liep in het koren
dit voetje dat voetje liep in het gras
ik wou dat het kindje groter was.

Anoniem

Plaatjes uit het Werkboek

Laat de kinderen de klankplaatjes op bladzijde 8 en 9 van het *Werkboek* voor zich nemen. Benoem eerst met de kinderen alle plaatjes. Laat de kinderen de plaatjes met een *oe* uitknippen en in het klankschrift plakken. Plak weer één van de plaatjes links bovenaan de bladzijde.

Laat dan de kinderen de klankplaatjes van les 1 nog eens pakken (bladzijde 2 en 3 van het *Werkboek*) en ook daar de plaatjes met een *oe* uitknippen en inplakken.

Laat de kinderen ten slotte kijken of er bij les 2 klankplaatjes met een *aa* voorkomen.

▲ *Plaatjes uit tijdschriften*

Bekijk met de kinderen wat tijdschriften en laat ze plaatjes van woorden met een *oe* zoeken. Die worden uitgeknipt en naast de plaatjes uit het Werkboek geplakt.

▲ *Klankwoorden bedenken*

Vraag de kinderen of ze nog meer woorden kennen met een *oe*. Wanneer ze *oe*-woorden noemen die te tekenen zijn, kunnen ze die in het klankschrift erbij tekenen.

Verstaan en spreken

WOORDENSCHAT

Ga nog een keer met de leerlingen door de klas en laat de leerlingen de voorwerpen benoemen. Let erop welke benamingen de kinderen nog weten en welke ze vergeten zijn.

U kunt de woordenlijsten hierbij als geheugensteun voor uzelf gebruiken. U kunt met de leerlingen naar het schoolplein gaan en weer allerlei voorwerpen benoemen die er te zien zijn. Introduceer de voorwerpen weer met de zin: *Dit heet een ...*

Benoemen van voorwerpen uit het Praatboek

U benoemt alle voorwerpen in het Praatboek en u introduceert die met de zin: *Dit heet een ...*

Gebruik de woordenlijst hierbij als geheugensteun.

Uitbreiding

Bij veel spelletjes is speelgoed nodig. Soms bestaat er in het Nederlands een overeenkomst tussen de benaming voor het speelgoed en het spelen, zoals: schaats-schaatsen, voetbal-voetballen, knikker-knikkeren.

U kunt de leerlingen op die overeenkomsten wijzen door het speelgoed te laten zien of aan te wijzen en dan te vragen: Wat doe je met een voetbal? Wat doe je met een knikker? Of andersom: Als je wilt voetballen, wat heb je dan nodig? Als je wilt knikkeren, wat heb je dan nodig?

GRAMMATICALE CONSTRUCTIES

Vraagwoorden: wie, wat

Wie-vragen verwijzen naar personen, in tegenstelling tot wat-vragen. U kunt dit duidelijk maken door leerlingen aan te wijzen en te vragen: Wie is dit? Omdat het nogal gekunsteld is om naar de bekende weg te vragen, kunt u misschien beter wie-vragen stellen bij foto's uit het *Praatboek* van les 1 of les 2. Contrasteer de wie-vragen direct met wat-vragen: Wie is dit meisje? En wat doet Marloes?.

Het actief gebruik van *wie* kunt u oefenen met een doorgevraag bij de foto's.

Laat gevorderde leerlingen wat uitgebreidere wie-vragen stellen: Wie heeft de bal? Wie telt af?

Persoonlijke voornaamwoorden (enkelvoud): ik, je (jij)

Oefen de voornaamwoorden *ik* en *jij* met behulp van de doorgevraag: Ik heet ..., hoe heet jij? of: Ik ben ..., wie ben jij? De leerlingen kunnen met fictieve namen werken, omdat het nogal gekunsteld is om de naam te vragen aan iemand die je kent. Het is overigens beter beide vragen niet tegelijk aan te bieden, omdat dit verwarring kan wekken.

Het onderscheid *je-jij* kan ook verwarring wekken. *Je* wordt zonder nadruk uitgesproken, *jij* met nadruk.

Anderstaligen zullen vrij snel de voornaamwoorden *ik* en *jij* kennen en ook actief gebruiken. Eigenlijk fungeren ze meer als een eigenaam. Andere persoonlijke voornaamwoorden komen pas veel later in het spontane taalgebruik van anderstaligen voor.

Let bij deze oefening alleen op het gebruik van *ik*, *jij* en eventueel op *je*.

WOORDENSCHAT

Benoemen

Ga met de leerlingen de klas en het schoolplein rond en benoem de belangrijkste voorwerpen. Introduceer de voorwerpen steeds met: *Dit heet een ...*

Zie ook het *Werkboek*, bladzijde 8 en 9.

GRAMMATICALE CONSTRUCTIES

Wie, wat

Bekijk samen met de leerlingen een foto van personen die ze kennen, bijvoorbeeld de foto's uit les 1 en 2, een foto van alle klasgenootjes of een foto van de familie. Vraag steeds: *Wie is dit?* Na enige tijd kunnen de leerlingen de rol van vragensteller overnemen.

Geef door: *Ik ben ..., wie ben jij?*

Gebruik eventueel fictieve namen.

- ▲ Stel wie-vragen over personen op foto's of uit tijdschriften, over leerlingen uit de klas, over poppenkastpoppen: *Wie is ...?* Laat na enige tijd de leerlingen wie-vragen stellen.

Ik, je (jij)

Geef één van beide vragen door: *Ik ben ..., wie ben jij?* of: *Ik heet ..., hoe heet jij?*

Gebruik fictieve namen.

- ▲ Laat een leerling vragen stellen aan een andere leerling: *Ik ben acht jaar. Hoeveel jaar ben jij?* of: *Hoe oud ben jij?* *Ik spreek Spaans. Wat spreek jij?*
- ▲ Laat een leerling een handeling in gedachten nemen. De leerkracht, of een andere leerling, moet raden welke handeling.

Als u van het spontane spreken van leerlingen, bijvoorbeeld bij de praatplaat, een bandopname hebt gemaakt, kunt u speciaal letten op het gebruik van voornaamwoorden. Als ze helemaal niet voorkomen, oefent u alleen de doorgeefvraag met *ik* en *jij*. Met gevorderden doet u ook de je-oefening. Let *niet* op de werkwoordsvervoegingen.

●● PRAATPLAAT: SPEELKWARTIER

Als u vragen stelt, probeer dan zoveel mogelijk in te gaan op de spontane reacties van de kinderen en stimuleer het gebruik van werkwoorden en nieuwe constructies. Bijvoorbeeld: Wat doen die kinderen hier? Ken je dit spelletje? Hoe gaat dat? Daar liggen twee kinderen op de grond. Wat zijn die aan het doen? Wat speel jij het liefst? Wat speelden jullie in Turkije altijd? Vertel eens hoe jij hinkelt.

Voorbereidend lezen en schrijven

Probeer, als u de kinderen in contact brengt met de geschreven taal, dat zo verschillend mogelijk te doen: gebruik verschillende boeken, schrijf iets op, laat de kinderen iets 'schrijven' en vestig de aandacht op geschreven of gedrukte taal. Dat kan heel goed terloops, als u bezig bent met het thema, met het Praatboek of het Werkboek.

Als u werkt met etiketten in de klas, probeer dat dan zo functioneel mogelijk te doen. Het is niet zo gebruikelijk om het woord 'kast' op de kast te plakken, maar een etiket op een la of een naam op een blaadje is heel gebruikelijk.

ORIËNTATIE OP HET SCHRIFT

Het gaat erom dat de kinderen ervaren dat een symbool iets betekent, zoals ook een verkeersbord of een geschreven woord een betekenis heeft.

U kunt kinderen die al vertrouwd zijn met een andere leesrichting (met het Arabisch schrift bijvoorbeeld) de verschillen laten zien en wijzen op het specifieke van onze leesrichting: van boven naar beneden en van links naar rechts.

Suggesties voor prentenboeken vindt u aan het einde van deze les.

Bijvoorbeeld:

A: Wat doe je? Schrijf je? Lees je? Teken je?

B: Ja.

Of,

A: Wat doe ik?

B: Je voetbalt, je knikkert, je telt af, je fietst.

A: Ja.

PRAATPLAAT: SPEELKWARTIER

Praatboek,
bladzijde 12 en 13

Laat de kinderen zoveel mogelijk spontaan vertellen bij de plaat. Reageer op wat de kinderen vertellen en ga in op de verschillende spelletjes en activiteiten op de speelplaats (en hoe je die speelt): hinkelen, touwtje springen, glijden, verstoppertje spelen, voetballen, tikkertje doen, rolschaatsen, knikkeren of klimmen.

ORIËNTATIE OP HET SCHRIFT

Laat de kinderen een paar symbolische handelingen, die met het speelkwartier te maken hebben, zien of horen: de bel of de zoemer, het aantikken bij een tikspel, het wenken van de leerkracht. Vraag of ze weten wat zo'n symbool betekent. Misschien kennen de kinderen een paar gebaren voor wenken of groeten die in de eigen cultuur gebruikt worden.

Pak weer een (prenten)boek dat u samen met de kinderen doorbladert. Let op de lees- en kijkrichting en vertel (eventueel in weinig woorden) het verhaal. Als u een boekje heeft in een van de moedertalen van de kinderen, laat dan een kind dat die taal kan lezen, eens een stukje voorlezen. Als u een tweetalig boekje gebruikt, laat dan zien waar het verhaal in het Nederlands staat, en waar in de andere taal.

Als u de namen van de kinderen opschrijft, laat dat dan duide-

Bespreek overigens altijd met de kinderen de briefjes die ze mee naar huis krijgen over vakantie, doktersbezoek of vrije dagen.

LEES- EN SCHRIJFBEGRIPPEN

De meeste kinderen kennen uiteraard de begrippen al, alleen de Nederlandse woorden ervoor nog niet. Als kinderen moeite hebben met bepaalde begrippen, gebruik ze dan in verschillende zinnen en laat tegelijkertijd zien wat u bedoelt. Vergelijk bijvoorbeeld 'Schrijf je naam eens *op* het bord.', 'Zie je Louisa *op* het plaatje?', 'Het verhaal begint *op* deze bladzijde' en 'Op dit blaadje mag je een tekening maken.'

Werkboek

Koen, maak je mijn schoen?
Illustratie klankversje.

Lezen

Leg in eerste instantie de nadruk op de functie van de afgebeelde voorwerpen – het lezen – en let daarbij op het verschil tussen het leesboek en het 'kijkboekje'. Let er ook op dat sommige kinderen niet zullen weten wat een button is. Met gevorderde kinderen kunt u ook ingaan op het verschil tussen een boek, een krant en een brief.

De speelgoedkast

Let erop dat sommige woorden nieuw zullen zijn voor de kinderen. U kunt de bladzijden ook in omgekeerde volgorde aanbieden: eerst bladzijde 10 bekijken en bij bladzijde 9 laten vertellen wat er weg is.

lijk zien. Zeg ook steeds wat u opschrijft. Een kind dat zijn eigen naam kan schrijven, doet dat uiteraard zelf. Herkennen de kinderen uw naam nog?

Laat de kinderen een tekening maken van een spelletje dat ze graag spelen of dat ze thuis veel spelen. Schrijf erbij wat het is en niet de tekeningen vast. Leg het 'spelenboek' dat de kinderen gemaakt hebben op de boekenplank, ze kunnen het dan nog eens pakken en er met u of met elkaar over praten.

Of laat de kinderen voor iemand anders een tekening maken. Zet erop: 'Voor moeder' of 'Voor Louisa'.

Laat eens zien, in de vorm van een 'verkeersbord' bijvoorbeeld, wat bij u op de speelplaats niet is toegestaan. 'Niet voetballen' of 'Niet buiten het hek'. Snappen de kinderen wat er bedoeld wordt?

Laat een kind een briefje wegbrengen, naar een andere leerkracht bijvoorbeeld. Uw jas, of iets anders dat de kinderen bij naam kennen, is daar blijven liggen. Vertel wat u opschrijft en laat zien dat zo'n briefje effect heeft.

LEES- EN SCHRIJFBEGRIPPEN

bladzijde

omslaan

lezen, voorlezen (zie ook het *Werkboek*, bladzijde 8)

in

op

bladzijde 7 *Koen, maak je mijn schoen?*

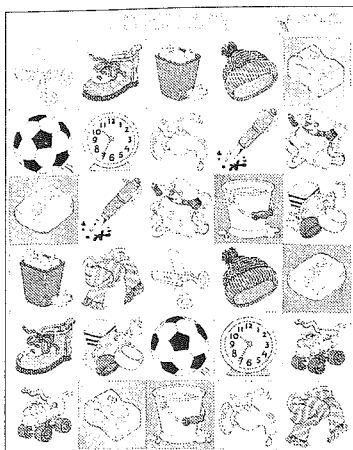
Laat de kinderen het versje opzeggen en de plaat kleuren.

8 *Lezen*

Laat de kinderen vertellen wat er op de bladzijde te zien is en wat je daarmee kunt doen: Wat is dat? Wat doe je met een krant? Laat ze aangeven welke twee voorwerpen bij elkaar horen en waarom die bij elkaar horen. Maak eventueel met eenvoudige middelen een button met de kinderen.

9, 10 *De speelgoedkast*

Laat de kinderen de speelgoedkast op bladzijde 9 bekijken en

Memory

Het Memoryspel gaat als volgt: alle plaatjes liggen omgekeerd op tafel. Om beurten draaien de spelers twee plaatjes om. Heeft een speler twee dezelfde plaatjes omgedraaid, dan mag hij die houden. Twee verschillende plaatjes worden weer teruggelegd. Wie de meeste paren verzameld heeft, heeft gewonnen. Let erop dat de kinderen steeds benoemen wat ze omgedraaid hebben. Eventueel voegt u toe, dat de kinderen de plaatjes alleen mogen houden als ze ook benoemd zijn.

Evaluatie

Let erop of de kinderen de grammaticale constructies alleen beheersen in de oefeningen of ook in het spontane taalgebruik.

Kan het kind vragen hoe iemand heet?

Kan het kind aftellen met een aftelversje?

Kan het kind de *oe* onderscheiden in de discriminatie-oefeningen?

Spreekt het kind de *oe* goed uit in de uitspraak-oefeningen?

Spreekt het kind de *oe* goed uit in het spontane taalgebruik?

Kent het kind de belangrijkste themawoorden?

Kan het kind eenvoudige wie/wat-vragen beantwoorden? Kan het die stellen?

Begrijpt het kind de persoonlijke voornaamwoorden *ik* en *jij/je*?

Kan het die gebruiken?

Begrijpt het kind de leesbegrippen *bladzijde*, *lezen* en *voorlezen*?

vertellen wat erin staat. Zeg de woorden die ze nog niet kennen. Pak dan bladzijde 10 en laat de kinderen aankruisen of kleuren wat erbij gekomen is. Laat ze dat zoveel mogelijk ook vertellen.

II *Memory*

Haal de bladzijde uit het boek en laat de plaatjes uitknippen. Eventueel plakt u de plaatjes op karton. Schud de plaatjes en leg ze omgekeerd op tafel. Bij elke beurt draait een kind twee plaatjes om en benoemt de afgebeelde voorwerpen. Speel dan verder als Memory.

BOEKEN

Bij het thema zijn de volgende prentenboeken en informatieve boeken te gebruiken:

Frederic von Grunfeld, *Spelletjes uit de hele wereld*.

Tomie de Paola, *Menno is een meisje*.

Barbara Resch, *Een olifant met rode oren/Kırmızı kulaklı fil*.

Marijke ten Kortenaar en Ton Smits, *Kinderen van overal spelen (nr. 5)*.

Friedrich Karl Waechter, *Als je maar vriendjes hebt*.

3. in de klas

Overzicht

Thema

In de klas

Dialog

situatie *in de klas*

personen *kind en volwassene*

taalfuncties *vragen om toestemming, vragen om informatie, toestemming geven, informatie geven, aansporen, goedkeuren*

Klanken

ie als in gieter

Verstaan en spreken

woordenschat:

bepaalde lidwoorden (enkelvoud) *de, het*

grammaticale constructies:

gebiedende wijs *kom eens hier!*

zinsontkenning *niet*

bijwoorden *hier, daar*

voorzetsels (van plaats) *in, op*

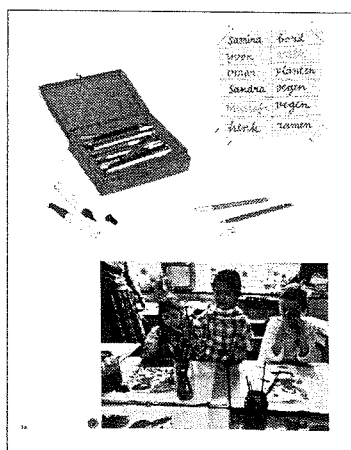
Voorbereidend lezen en schrijven

oriëntatie op het schrift

begrippen *boven(aan), bovenste, onder(aan), onderste, dezelfde, gelijk*

observatie *hanteren van schrijfmateriaal*

Thema

Veel ervaringen *in de klas* zullen voor buitenlandse leerlingen, zeker als zij nog niet lang in Nederland zijn, erg nieuw en vreemd zijn. Ze begrijpen niet wat er gezegd en gedaan wordt, weten niet hoe 'het hoort', wat er van hen verwacht wordt of wat zij moeten zeggen. Ze zullen moeten wennen aan gedragsregels bij het werken en spelen die ze niet kennen en die vaak niet expliciet gesteld worden, aan nieuwe ge- en verboden en aan de autoriteit van de leerkracht die wellicht niet zo duidelijk getoond wordt als ze van huis uit gewend zijn.

Ze zullen bijvoorbeeld moeten wennen aan het feit dat de leerkracht soms met de voornaam wordt aangesproken, dat je je hand opsteekt als je iets wilt vragen, dat je toestemming vraagt om naar de wc te gaan, dat je met jongens en meisjes in één klas zit.

Met name in de klas zullen kinderen te maken krijgen met veel instructietaal die ze moeten leren begrijpen en met de ongelijke situatie spreker/hoorder

BENODIGDHEDEN

materiaal voor het maken van een verftekening, zoals een pot
met kwasten, papier en verf; een doek, zeep
recorder en spiegel

WOORDENLIJST

het blaadje*	het potlood*	lopen*
het boek*	het raam*	plakken
het (school)bord	de ruit	schrijven
de brief	de schaar*	slapen
de deur*	het schrift*	springen*
de doek	het spelletje	staan*
de ezel	de stoel*	tekenen
de gieter	de tafel*	wassen
het gordijn	de tekening	wippen
de handdoek*	(de) verf	
de kast*	de vogel	alleen
de kip	(het) water	dicht
de kraan*	de wc*	koud
het krijtje	(het) wc-papier	open
de kwast	(de) zeep	raar
de lamp		samen
(de) lijm	eten	stout
(het) papier	kijken	
de pen*	kleuren	(kleuren)
de plant	knippen	...
de pop	lezen	(telwoorden)
de pot	liggen	...

die onder meer daarin tot uitdrukking komt. Veel opdrachten, als: Pak allemaal een blaadje, Maak jij het bord even schoon, of: Doe de deur eens dicht worden in de gebiedende wijs gegeven. Het gevaar bestaat dat leerlingen deze zinsvorm, als ze die veelvuldig horen, gaan overnemen. Ze hebben dan ook geenszins de bedoeling onbeleefd te zijn als ze zeggen: 'Juf, doe het raam eens dicht.'

Veel buitenlandse kinderen zullen ook te maken krijgen met het feit dat ze niet – zoals hun Nederlandse leeftijdsgenootjes – één vaste leerkracht hebben, maar twee of soms wel drie (de klasseleerkracht, de leerkracht anderstaligen en de leerkracht eigen taal en cultuur), die wellicht allemaal hun eigen aanpak en regels hebben.

Dialogoog

INTRODUCTIE

Op bladzijde 14, 15, 16 en 17 van het *Praatboek* staan de foto's van de dialogoog. De eerste twee foto's geven de situatie weer. De dialogoog tussen de leerkracht en de leerling begint bij foto 3. Samira – spreek uit Samira – heeft een tekening gemaakt en laat die aan de juf zien. De laatste twee foto's (8 en 9) gaan over het naar de wc gaan en staan wat los van de situatie. Bij foto 9 hoort geen tekst.

De tekeningen laten allerlei voorwerpen zien die horen bij een versles en bij de dagelijkse karweitjes in de klas.

VERTELLEN BIJ DE PLAATJES

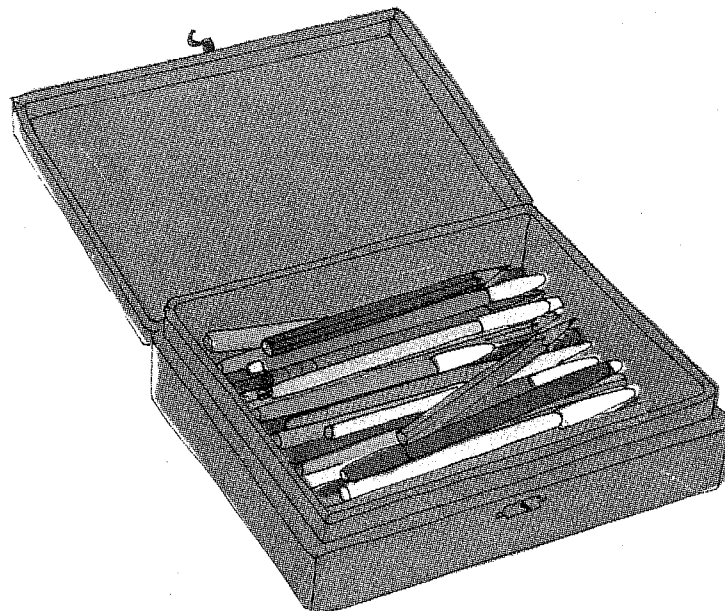
Samen met de leerlingen bekijkt u de plaatjes. Probeer de leerlingen zoveel mogelijk zelf erbij te laten vertellen. Als de kinderen niet uit zichzelf beginnen te vertellen, kunt u allerlei vragen stellen.

Aan kinderen die nog weinig Nederlands spreken kunt u *ja/nee*-vragen stellen. Bijvoorbeeld: Heeft Samira een mooie tekening gemaakt? Is die doek vies?

Aan kinderen die al wat meer Nederlands spreken, kunt u beter *open* vragen stellen, omdat die meer uitnodigen tot praten dan de gesloten *ja/nee*-vragen. Open vragen beginnen met een vraagwoord, zoals: *wat*, *hoe* of *waarom*, en vereisen een ander antwoord dan alleen *ja* of *nee*. Wat gebruikt Samira bij het verven? Waarom steekt zij haar vinger op?

▲ VERTELLEN VAN EIGEN BELEVENISSEN

De gebruiken rond het naar de wc gaan verschillen van cultuur tot cultuur. Ze zijn wellicht moeilijk bespreekbaar.

VERTELLEN BIJ DE PLAATJES

Bekijk met de leerlingen de foto's en de tekeningen. Laat de kinderen zoveel mogelijk aan het woord. Stimuleer het praten met vragen als:

Is de doek schoon?

Is de doek vies?

Wat doet Samira?

Wat doen de kinderen?

Waarom steekt Samira haar vinger op?

▲ VERTELLEN VAN EIGEN BELEVENISSEN

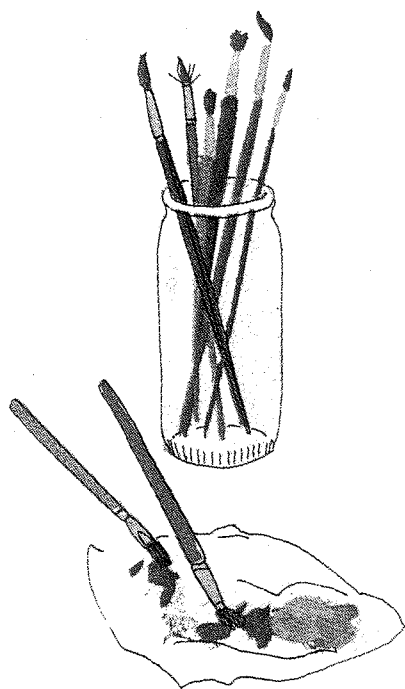
Laat de kinderen vertellen over tekeningen die zij gemaakt hebben.

LUISTEREN NAAR DE DIALOOG

Aan de hand van de eerste twee foto's maakt u de situatie duidelijk en introduceert u Samira en de juffrouw. U wijst op Samira of op de juffrouw en vertelt dan wat zij zeggen. Gebruik zoveel mogelijk de gebaren die bij de uitingen horen. Bijvoorbeeld het hand opsteken van Samira of het wenken van de juffrouw.

U kunt de dialoog natuurlijk aanpassen aan de situatie in uw klas.

Houd verder rekening met het niveau van uw leerlingen; de tekst bij foto 5, 6 en 7 zal voor beginners erg moeilijk zijn.

OEFFENEN VAN DE DIALOOG

Als de leerlingen de dialoog begrepen hebben, verdeelt u de rollen. Het hangt van het niveau van de leerlingen af of de hele dialoog of een stukje ervan geoefend kan worden.

De rol van de leerkracht is het moeilijkst. Een gevorderde leerling kan deze rol eventueel spelen.

U gaat met de leerlingen aan een tafel zitten en iedereen kijkt in het Praatboek. Bijwijzen is handig voor het volgen van de dialoog en het nemen van de beurt.

LUISTEREN NAAR DE DIALOOG

Nu ga ik het verhaal bij de foto's vertellen. Luister maar.

- ③ Samira : Juf, ik ben klaar. [gebaar]
Juf : Kom maar hier. [gebaar]
- ④ Juf : Laat maar eens zien.
Samira : Kijk juf. [gebaar]
Juf : O, dat is mooi, zeg!
Wie is dit? [gebaar]
Samira : Mijn moeder.
Juf : O ja, ik zie het.
- ▲ ⑤ Samira : Juf, mag ik mijn handen wassen? [gebaar]
Juf : Ja, ze zijn vies, zeg. [gebaar]
Was ze maar gauw.
- ▲ ⑥ Samira : Brr, wat is het water koud. [gebaar]
- ▲ ⑦ Juf : Heb je al opgeruimd?
Samira : Nee, nog niet. [gebaar]
Juf : Ik zie het.
Je kwasten liggen nog op tafel.
Samira : Moeten de kwasten in de pot? [gebaar]
Juf : Ja, zet ze maar in de pot.
- Samira : Ik ben klaar, juf.
- ⑧ Samira : Juf, mag ik naar de wc? [gebaar]
Juf : Ja, dat is goed.
Ga maar. [gebaar]

OEFFENEN VAN DE DIALOOG

Nu gaan we samen het verhaal vertellen.

Oefen de dialoog of een gedeelte ervan, afhankelijk van het niveau van de leerlingen.

Verdeel de rollen. De rol van Samira is gemakkelijk bij foto 3, 4 en 8; bij de overige foto's is haar rol moeilijker. De rol van de leerkracht is het moeilijkst.

●● SPELEN VAN DE DIALOOG

U kunt de dialoog inpassen in een echte verflles. Als dat niet mogelijk is, doet u alsof.

●● BELUISTEREN VAN DE OPNAME

U bespreekt met de leerlingen de bandopname. Dit kunt u met of zonder het Praatboek erbij doen. De kinderen zullen dit wat meer gewend zijn dan bij de vorige lessen en misschien al kritischer gaan luisteren naar wat zij hebben gezegd.

Klanken

DE *ie*

Wanneer u een *ie* voor de spiegel uitspreekt, kunt u zien dat de mondhoeken iets naar achteren zijn getrokken. De boven- en onderkaak zijn dichtbij elkaar. De tong ligt voorin de mond. De tongpunt is naar beneden gericht, de rest van de tong gaat steil omhoog naar het gehemelte. Voel ook de positie van de tong in de mond, waar de raakvlakken van de tong met de ondertanden, met het gehemelte en met de kiezen zijn.

Anders dan de *aa* wordt de *ie* vóór in de mond gevormd. U kunt ook zien hoe de stand van de tong is door de lippen weg te trekken wanneer u de *ie* voor de spiegel uitspreekt. Zeg afwisselend eens een *ie* en een *uu*. U zult merken dat u alleen de mondvorm hoeft te veranderen om van een *ie* een *uu* te maken. Anders dan bij de *uu* zijn de lippen bij het uitspreken van de *ie* ongerond.

De uitspraak van de *ie* kan enigszins veranderen onder invloed van de daaropvolgende klank. Wanneer de *ie* gevolgd wordt door een *r*, kan de *ie* langer duren dan vóór andere klanken, vergelijk *pier* en *Piet*.

MOEILIKHEDEN BIJ DE *ie*

Het BERBER en het MAROKKAANS-ARABISCH kennen wel een *ie*, maar geen *i*.

PORTUGEES- en SPAANSSPREKENDEN hebben geen moeite met de *ie*, maar wel met de *i*.

Het TURKS kent wel een *ie* maar geen *i*. De *i* wordt door Turken in het Nederlands soms uitgesproken als een *ie*.

Het Nederlandse onderscheid *i*–*ie* veroorzaakt waarschijnlijk de meeste moeilijkheden.

●● AUDITIEVE DISCRIMINATIE: DE *ie*

De leerlingen moeten een naam met een *ie*, een woord met een *ie* of de klank *ie* herkennen in een reeks namen, woorden of klanken. Wanneer de leerling de klank herkent, moet hij een teken geven door bijvoorbeeld de hand op te steken of een streepje te zetten.

In les 8 komt het contrast *i*–*ie* aan de orde.

●● SPELEN VAN DE DIALOOG

Nu gaan we de plaatjes nadoen.

●● BELUISTEREN VAN DE OPNAME

Laten we eens gaan luisteren.

Bespreek met de leerlingen de opname. Wat ging er goed? Wat ging er verkeerd?

●● AUDITIEVE DISCRIMINATIE: DE *ie*

Laat de leerlingen een naam, een woord of een klank onderscheiden in een reeks van namen, woorden of klanken.

Gebruik de instructiezin: *Luister goed, steek je hand op bij ...* of *Luister goed, zet een streepje bij ...*

△ 'Samira': Mahmut, *Samira*, Joost, Marian, *Samira*, *Samira*, Yıldız, Anita, Pedro, *Samira*.

'vies': kwast, papier, viltstift, *vies*, water, *vies*, kraan, potlood, verf, *vies*.

●● UITSpraak: DE *ie*

Kijken, voelen en luisteren zijn belangrijk bij het aanleren van een klank. Gaat u samen met de leerling voor de spiegel zitten en laat duidelijk aan de leerling zien wat u doet als u de *ie* uitspreekt. Laat zien dat de lippen gespreid zijn en dat de mondhoeken iets naar achteren getrokken zijn. De *ie* kan afwijkend klinken doordat de mondvorm of de stand van de tong niet goed is. Wanneer tussen de *ie* en de daaropvolgende klank een andere klank te horen is, ligt dit aan een veranderde mondvorm. De mond moet ook bij het uitspreken van de op de *ie* volgende medeklinker in dezelfde brede stand blijven.

Wanneer de *ie* een beetje als een *e* klinkt, is de tong te ver naar achteren getrokken. Dit kunt u corrigeren door de leerling erop te wijzen dat de tongpunt tegen de ondertanden gehouden moet worden. Corrigeer alleen de *ie*.

KLANKVERSIES

Het versje *Piet van Tiel* is ontleend aan de bundel *Versjes* van het Pedagogisch Instituut te Rotterdam.
Zie ook onder *Werkboek*.

Klankschrift

Plaatjes uit het Werkboek

Op de klankplaatjes van deze les staan achtereenvolgens: een kwast, een wc, zeep, een doek, een krijtje, een *gieter*, een kast, een *brief*, een plant en wc-papier.

Uit de voorafgaande lessen komen geen *ie*-plaatjes.

Naar vorige bladzijden in het klankschrift gaat: een doek.

'ie': aa, ie, ee, ie, a, ie, e, uu, ij, ie.

'ie': Samira, Loes, Ahmet, Amina, Halil, Kees, Nihal, Murat, Jolanda.

- ▲ 'ie': viltstift, papier, prullenbak, gieter, krijt, wc, hier, papier, zeep, knie.

●● UITSpraak: DE ie

Ga met de leerling voor de spiegel zitten en doe de ie voor.

Ik zeg nu 'ie', zeg maar na.

Beluister de opname en vraag na het klankpaar: *Klinken ze hetzelfde?*

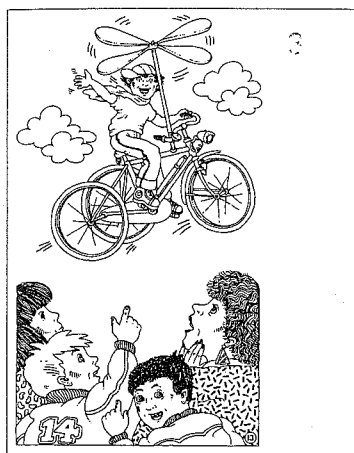
Laat de leerling de woorden nazeggen.

Ik zeg een woord, zeg maar na:

gieter, fiets, nies, knie, kien, riem, brief, drie, vier, papier.

Beluister de opname en vraag na elk woordpaar: *Klinken ze hetzelfde?*

Corrigeer de ie, als dat nodig is.

KLANKVERSIES

Piet van Tiel zijn nieuwe fiets
heeft drie wielen en vier wieken.
Nu zegt ieder zonder liegen
ik heb Piet z'n fiets zien vliegen.

Een twee drie en vier
hebben samen veel plezier,
als de wind gaat waaien
gaan de wieken draaien,
als de wind niet waaien wil
staan de wieken stil.

Anoniem

Plaatjes uit het Werkboek

Laat de kinderen de klankplaatjes op bladzijde 14 en 15 van het *Werkboek* voor zich nemen. Benoem eerst met de kinderen alle plaatjes. Laat de plaatjes met een ie uitknippen en in het klankschrift plakken. Laat de kinderen dan de klankplaatjes van les 1 en 2 voor zich pakken en kijken of daar ie-plaatjes tussen zitten. Laat de kinderen bij de plaatjes van deze les

▲ *Plaatjes uit tijdschriften*

▲ *Klankwoorden bedenken*

Verstaan en spreken

WOORDENSCHAT

Bepaalde lidwoorden (enkelvoud): de, het

Bied ditmaal bij het benoemen van voorwerpen expliciet het bepaald lidwoord (enkelvoud) aan: *de* en *het*. Dit kunt u doen door steeds een voorwerp, waarvan er maar één exemplaar in de klas aanwezig is, te benoemen, zoals: het bord, de wasbak, of de gieter.

Het is belangrijk dat de leerlingen horen dat er lidwoorden in het Nederlands zijn en dat die vóór het zelfstandig naamwoord staan, al zullen lidwoorden pas laat in het spontane taalgebruik van leerlingen optreden.

Als ze voorkomen zullen zeker bij *de* en *het* veel fouten gemaakt worden. Let bij het beluisteren van de bandopnames van individuele leerlingen eens op het gebruik van lidwoorden. Komen ze voor? En zo ja, welke? Als ze niet voorkomen in het spontane taalgebruik biedt u alleen de passieve oefeningen aan en probeert u eventueel de oefeningen waarin leerlingen actief met lidwoorden moeten antwoorden.

Corrigeer beginners niet, maar herhaal het juiste antwoord. Bij gevorderden corrigeert u de lidwoorden alleen in deze oefeningen, niet tijdens het spontaan vertellen.

Uitbreiding

In samengestelde zelfstandige naamwoorden geeft het eerste deel vaak iets specifiek aan en het tweede deel meer de algemene functie, bijvoorbeeld: asbak of handdoek.

Zo komt het woord 'bak' in samenstellingen voor als: asbak, prullenbak, glasbak, plantenbak. U kunt vragen stellen als: Wat zit er in de glasbak? Wat zit er in de plantenbak? of: In welke bak gaat het glas? In welke bak gaan de prullen?

Iets dergelijks kunt u ook doen met het woord 'doek': stofdoek, handdoek, zakdoek, hoofddoek, theedoek, vaatdoek.

GRAMMATICALE CONSTRUCTIES

Gebiedende wijs

In de klas horen leerlingen veelvuldig de gebiedende wijs in zinnen als: Pak je boek! Schiet op! Kom hier! Zinnen die eventueel verzacht kunnen worden met woorden als *maar*, *eens* of *even*: Pak je boek maar. Schiet eens op. Kom even hier.

kijken naar de klanken *aa* en *oe* en ook die uitknippen en inplakken.

▲ *Plaatjes uit tijdschriften*

Bekijk met de kinderen tijdschriften of folders en laat plaatjes met een *ie* uitknippen en in het klankschrift plakken.

▲ *Klankwoorden bedenken*

Vraag de kinderen of ze nog meer woorden kennen met een *ie*. Laat die zo mogelijk in het klankschrift tekenen.

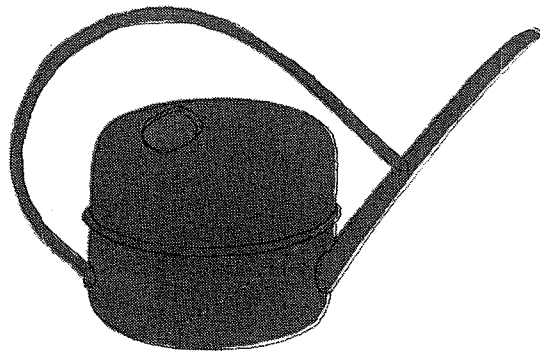
WOORDENSCHAT

De, het

Benoem de voorwerpen in de klas en in het Praatboek.

Benoem de voorwerpen waarvan er in eerste instantie maar één in de klas aanwezig is en gebruik daarbij het bepaalde lidwoord, bijvoorbeeld: de wasbak, de prullenbak, het bord, de gieter, de bordenwisper, de handdoek.

Laat daarna de leerlingen voorwerpen benoemen.

GRAMMATICALE CONSTRUCTIES

Gebiedende wijs

Geef de leerlingen opdrachten en laat die uitvoeren, bijvoorbeeld:

Kom eens hier.

De leerlingen moeten weten hoe ze op dergelijk taalgebruik moeten reageren en ze moeten tevens leren dat dit taalgebruik als onbeleefd wordt ervaren wanneer zij het hanteren tegenover volwassenen.

Vandaar dat we oefeningen geven waarin de leerlingen instructies moeten opvolgen—zo oefenen ze de passieve beheersing van de gebiedende wijs.

Daarop volgt een oefening waarin de kinderen om iets moeten vragen met de *Mag ik ...?*-constructie.

Leerlingen kunnen de gebiedende wijs actief leren beheersen aan de hand van het ganzenbordspel op bladzijde 14 en 15 van het *Werkboek*.

Een gebod kan ook verpakt zitten in vraagzinnen of mededelende zinnen, zoals: Wil je het raam dichtdoen? of: Ik zeg het niet weer. Dit taalgebruik kan in het begin nogal verwarrend zijn voor anderstaligen.

Let bij het spontane taalgebruik van de individuele leerling eens op het gebruik van de gebiedende wijs: In welke situaties zegt hij het? Gebruikt hij het correct in verschillende situaties?

De vorm van de gebiedende wijs zal nauwelijks problemen opleveren, noch voor beginners, noch voor gevorderden.

Zinsontkenning: niet

Zinnen kunnen onder meer ontkend worden door *nee* en *niet*, zinsdelen onder meer door *niet* en *geen*. Hier gaan we alleen in op de zinsontkenning *niet*.

In het algemeen staat *niet* achteraan in enkelvoudige mededelende zinnen, in vraagzinnen en in bevelende zinnen:

Ik kom *niet*

Kom je *niet*?

Doe dat *niet*!

Bevat een zin een samengesteld gezegde—dat wil zeggen een persoonsvorm met een voltooid deelwoord, een infinitief, een bijvoegelijk naamwoord of een voorzetsel—dan staat *niet* hier vóór:

Ik ben *niet* geweest.

Ik kan *niet* komen.

Ik vind het *niet* leuk.

Ik bel hem *niet* op.

Kun je *niet* komen?

(Dat moet je) *niet* doen!

Anderstaligen lijken in het begin van hun tweede-taalverwervingsproces weinig problemen te hebben met de plaats van *niet*. Dat komt omdat zij het werkwoord nog niet vervoegen; zij gebruiken alleen de infinitief. De ontkenning *niet* staat er dan direct vóór. Pas wanneer de anderstalige leerlingen werkwoorden gaan vervoegen, verschijnen deze niet meer achteraan maar op een andere plaats in de zin; dan treden ook problemen op met de zinsontkenning.

Let bij het spontane taalgebruik eens op de werkwoorden: worden ze al vervoegd of spreken de kinderen nog in infinitieven?

Let ook eens op het voorkomen van *niet* als zinsontkenning in het spontane taalgebruik: op welke plaats in de zin staat *niet*?

Bijwoorden: hier, daar

Hier verwijst naar een plaats dichtbij de spreker, *daar* naar een plaats die wat verder van de spreker verwijderd is.

Zeer specifiek is wel het gebruik van *hier* en *daar* in zinnen als *Hier* in

Ga maar zitten.
Doe je armen over elkaar.
Ga eens naar het bord.
Maak het bord maar schoon.
Was je handen.
Geef de planten water.
Steek je vinger op.

- ▲ Eventueel kunt u de leerlingen meerdere opdrachten tegelijk geven.

Laat de kinderen met playmobilfiguurtjes opdrachten uitvoeren, zoals:

Pak het meisje.
Geef me de hond.

- ▲ Hierna kunnen leerlingen elkaar opdrachten geven.
Zie ook het *Werkboek*, bladzijde 14 en 15.

Neem met de leerlingen de belangrijkste punten door waarvoor zij aan u toestemming moeten vragen, bijvoorbeeld:

Mag ik naar de wc?
Mag ik mijn handen wassen?
Mag ik water drinken?

- ▲ *Niet*
Wat doet x? (Waarbij x een leerling of een pop kan zijn).
Laat een leerling antwoord geven op vragen die ontkend moeten worden, bijvoorbeeld:
Schrijft Samira? – (Nee,) ze schrijft niet.
Zingt Samira? – (Nee,) ze zingt niet.
Eet Samira? – ...

Hier, daar

Laat de leerlingen een vergelijking maken tussen verschillende situaties, bijvoorbeeld:

– tussen de tafel van de leerling en de tafel van de leerkracht:
Hier zijn twee pennen; daar is een boek.
– tussen de klas en het plein: Hier leren we Nederlands; daar spelen we.
– tussen Nederland en het land van herkomst: Hier spreek ik Nederlands op school; daar spreek ik Turks op school.

Nederland en *Daar* in Spanje. In het eerste geval maak je als spreker deel uit van het gebied dat je aanduidt, in het andere geval niet.

Voorzetsels (van plaats): in, op

Talen geven op verschillende manieren vorm aan (lokale) relaties tussen mensen, dingen en voorwerpen. In het Nederlands gebeurt dit onder meer door voorzetsels: op de tafel, in de bus. In het Turks gebeurt dit bijvoorbeeld door achterzetsels.

In het algemeen zullen de voorzetsels *in* en *op* weinig problemen geven bij het passief oefenen, hoewel voorzetsels pas in een latere fase in het spontane taalgebruik van anderstaligen verschijnen.

Let bij het beluisteren van een opname van een individuele leerling eens op de voorzetsels: Komen ze voor? Zo ja, welke? Gebruikt hij ze correct of gebruikt hij er maar een of twee die de betekenis van een heleboel andere krijgen?

Afhankelijk van het niveau corrigeert u de voorzetsels *in* en *op*.

Let niet op het gebruik van de lidwoorden.

●● PRAATPLAAT: EEN RARE KLAS

Mogelijke vragen: Wat doet die jongen hier? Wat is die ezel aan het doen? En dat meisje bovenop de tafel? Zie je nog meer dingen die niet kunnen (die raar zijn)? Wat mag jij niet in de klas? En toen je nog in Spanje op school zat? Wat deed je daar?

Voorbereidend lezen en schrijven

ORIËNTATIE OP HET SCHRIFT

Ook onbedoeld zult u regelmatig in de gelegenheid zijn de kinderen weer even te attenderen op het schrift en de functie ervan: er komt iemand met een briefje binnen, er hangt een nieuw affiche in de gang, de kinderen krijgen een briefje mee naar huis of er heeft iemand iets op de muur van de wc geschreven. Grijp zo'n moment aan.

Als u met de kinderen boeken bekijkt, breng dan variatie aan in de boeken en ga zoveel mogelijk in op de vragen die de kinderen stellen. Misschien kunt u over het bekijken van boeken afspraken maken met de andere leerkrachten van het kind, met de klasseleerkracht of met de leerkracht eigen taal en cultuur.

Laat de kinderen ervaren dat je kunt zeggen wat geschreven staat en dat je kunt opschrijven wat je zegt. Langzamerhand kunt u dan wat specifiek ingaan op de relatie tussen de geschreven en gesproken taal.

In, op

Geef opdrachten aan de leerling, zoals:

Doe water in de gieter.

Leg de zeep in het bakje.

Stop je schrift in het vak.

Gooi het papier in de prullenbak.

Leg het schrift op de tafel.

Zet je tas op de grond.

Zet de pop op de stoel.

Leg de pop in het bed.

Leg de knikker in/op het doosje.

Leg de knikker in/op je hand.

Zoek plaatjes met in/op-situaties. Laat leerlingen hierbij zelf zinnnetjes met in/op maken.

●● PRAATPLAAT: EEN RARE KLAS

Praatboek,
bladzijde 18 en 19

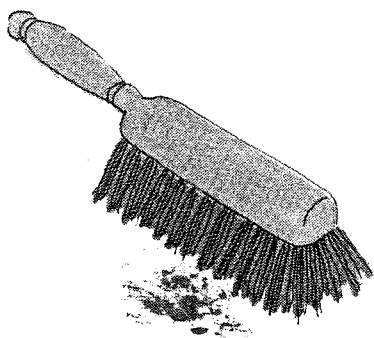
Laat de kinderen zoveel mogelijk spontaan vertellen bij de plaat. Reageer op wat de kinderen vertellen en ga in op de rare, vreemde of komische dingen in de klas en de ervaringen van de kinderen met dingen die niet kunnen of niet mogen.

ORIËNTATIE OP HET SCHRIFT

Bespreek een paar symbolische handelingen die in de klas gebruikt worden. Weten de kinderen wat het betekent als je je vinger of hand opsteekt? Kennen ze het gebaar voor 'sstt'? Misschien weten de kinderen hoe je in hun land van herkomst iets aan de leerkracht vraagt.

U kunt ook samen met de kinderen een gebaar of signaal bedenken of signalen doorgeven waarbij geen taal gebruikt wordt, zoals boos kijken, lachen of de tong uitsteken.

In veel jeugdbladen (*Okki* en *Jipjo* bijvoorbeeld) staan vaak eenvoudige strips zonder of met weinig woorden. Een paar mooie stripboeken zonder tekst zijn *Blijven jullie maar beneden* van Shirley Hughes (Heuff) en *De sneeuwman* van Raymond Briggs (Van Holkema & Warendorf). Een strip leent zich goed om de leesrichting op de bladzijde te demonstreren. Ook verschillende lees- en schrijfbegrippen kunnen hierbij aangehaald worden. Suggesties voor andere boeken vindt u aan het einde van deze les.

LEES- EN SCHRIJFBEGRIPPEN

Let erop dat woorden met een gemeenschappelijke betekeniscomponent toch een duidelijk verschil in betekenis kunnen hebben. Zo duidt *bovenaan* bijvoorbeeld vooral een positie aan, *erboven* een relatie en *naar/van boven* een richting. Let er ook op dat begrippen als *bovenaan* en *onderaan* in het platte vlak een speciale-afgesproken-inhoud hebben die niet samenvalt met de betekenis vanuit het lichaamsschema.

Gebruik de woorden weer op verschillende manieren, met name aan de hand van boeken, schriften, blaadjes en plaatjes: 'bovenaan op de bladzijde', 'de bovenste regel', 'het plaatje bovenaan'.

Pak een duidelijke strip met weinig tekst en bekijk die samen met de kinderen. Vertel het verhaal of laat het een van de kinderen vertellen. Laat duidelijk zien in welke volgorde de plaatjes bekeken moeten worden.

Spreek met de leerkracht eigen taal en cultuur van de kinderen af hetzelfde boekje te bekijken. Deze vertelt het verhaal in de moedertaal van de kinderen, u vertelt het in het Nederlands.

Als u materiaal opruimt, wijs de kinderen dan op etiketten op kasten, laden en dozen. Eventueel maakt u zelf een paar etiketten.

Kijk of de kinderen hun eigen naam herkennen als u die opschrijft. Of wie zijn eigen naam kan schrijven. Misschien kan een van de kinderen zijn naam in het Arabisch schrijven. Zet die er dan in het Nederlands naast.

Laat—als u een naam van een leerling op het bord schrijft—eens een stukje van die naam weg. Schrijf bijvoorbeeld alleen *Sami* op in plaats van *Samira* en lees dat voor. Weet iemand wat daar nog achter moet? Laat merken dat je kunt horen dat er nog wat volgt.

Maak met de kinderen een takenlijstje. U schrijft de namen op het bord en daarachter waar elk kind voor zorgt: de planten, het bord of de prullenbak. De kinderen kunnen hun eigen taak tekenen of in hun taal opschrijven.

Schrijf, als u bezig bent met een auditieve discriminatie-oefening, de woorden een keer op het bord. Doe dan de oefening zoals beschreven en wijs de woorden aan als u ze uitspreekt. Valt het iemand op dat wat hetzelfde klinkt er ook hetzelfde uit ziet?

LEES- EN SCHRIJFBEGRIPPEN

boven, bovenaan, bovenste
onder, onderaan, onderste
dezelfde, hetzelfde, gelijk (zie ook het *Werkboek*, bladzijde 16)

OBSERVATIE: HANTEREN VAN SCHRIJFMATERIAAL

Vanaf nu zal regelmatig een observatiepunt aan de orde komen. De bedoeling hiervan is dat u elke keer speciaal let op één vaardigheid die het kind goed van pas komt als het gaat lezen en schrijven. U kunt dan globaal vaststellen welke kinderen nog oefening nodig hebben op een deelgebied (niet alle kinderen zullen die immers nodig hebben) om dan gericht te gaan oefenen. Daarover kunt u ook afspraken maken met de andere leerkrachten die het kind begeleiden.

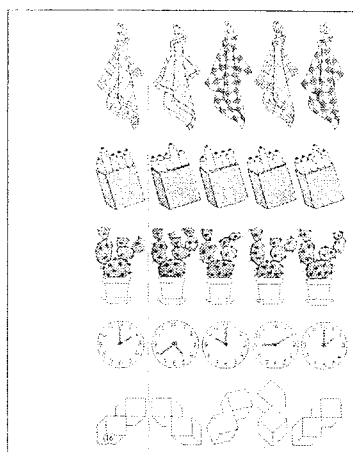
Deze keer kijkt u speciaal naar de *schrijfhouding*, naar de wijze waarop de kinderen *het schrijfmateriaal hanteren* en – bij jongere kinderen – naar de *voorkeurshand* van het kind. Ongetwijfeld zult u daarvan al heel wat opgemerkt hebben bij de kinderen in uw groep. Gebruik de suggesties die hier gegeven worden dan om een en ander nog even na te lopen.

Over het algemeen zit een kind goed bij het schrijven of tekenen als de voeten op de grond steunen, de rug recht is of lichtgebogen, de ogen op een afstand van 25 à 30 centimeter van het papier zijn en de onderarmen, met name de onderarm van de schrijvende hand, op tafel liggen. Dit is geen ijzeren wet, het gaat erom dat de kinderen gemakkelijk en ontspannen kunnen tekenen en schrijven. Het potlood wordt goed vastgehouden als het rust tegen de zijkant van de middelvinger (ongeveer ter hoogte van de nagelriem) en met de binnenkant van de duim daartegen wordt gehouden. De wijsvinger ligt er losjes op. Als het goed is, zijn de vingers lichtgebogen, rusten zijkant van hand en pink op tafel en kunt u in de hand kijken. De voorkeurshand is die hand waarmee een kind een handeling het beste uit kan voeren en waarmee het bijna altijd spontaan begint. Jonge kinderen hebben soms nog geen duidelijke voorkeurshand ontwikkeld; ze zijn nog niet uitgesproken rechts- of linkshandig.

Let erop dat in een aantal niet-Europese culturen (de Arabische bijvoorbeeld) de linkerhand bij veel handelingen – eten, een hand geven – niet gebruikt mag worden, omdat daarmee de bips wordt schoongemaakt.

Meer informatie over dit onderwerp en suggesties voor oefeningen vindt u onder meer in:
Dumont en Kok, *Curriculum Schoolrijpheid*, deel 1
Werkgroep De Goede, *Ik schrijf, Handleiding 1 en 2*
Janssen-Vos e.a., *Werken met kinderen*, deel 2
Leën-Nauwelaerts, *Schrijven voorbereiden*
Van de Molengraaf en Muller, *Op goed spoor*
Pennings en Van de Wiel, *Schrijven*
Volledige literatuurverwijzingen vindt u in de literatuurlijst achterin *Handleiding 2*.

Werkboek

Piet van Tiel zijn nieuwe fiets
Illustratie klankversje.

Ganzenbord

Het spel wordt gespeeld als ons ganzenbordspel: werpen met een dobbelsteen, zoveel hokjes vooruit als er ogen gegooid zijn en uitvoeren van een opdracht bij een plaatje. Die opdrachten staan aangegeven in het Werkboek. Houd er rekening mee dat sommige opdrachten niet onmiddellijk begrepen zullen worden. Wijs eventueel aan bij opdrachten als: Ga door naar 29.

Zoek dezelfde

Let erop of er kinderen zijn die bij de laatste twee rijen het spiegelbeeld omcirkelen.

OBSERVATIE: HANTEREN VAN SCHRIJFMATERIAAL

Schrijf-/tekenhouding

Rusten de voeten op de grond?

Is de rug recht of licht gebogen?

Zijn de ogen niet te dicht bij het papier? (Normaal is 25 à 30 centimeter.)

Rusten de onderarmen op tafel?

Zit het kind ontspannen?

(Let ook op de hoogte van het meubilair.)

Als u het idee heeft dat een kind vaak in een verkeerde of ongemakkelijke houding zit, stimuleer het dan de goede houding aan te nemen, corrigeer eens een keer en laat nog eens zien hoe je goed zit.

Hanteren van schrijfmateriaal

Wordt het potlood goed vastgehouden? (Tussen duim en middelvinger, wijsvinger los erop, vingers lichtgekromd, zijkant van hand en pink op tafel.)

Wordt het potlood niet te krampachtig (het bovenste deel van de wijsvinger maakt een hoek met de rest van de vinger) vastgehouden?

Wordt het potlood niet te laag vastgehouden (vlakbij de punt), of te hoog?

Wordt het potlood niet te rechtop gehouden?

Laat kinderen die het potlood verkeerd vasthouden af en toe zien hoe het moet of leg het op de juiste wijze in hun hand. Als kinderen daar veel moeite mee hebben, kunt u tussendoor wat ontspanningsoefeningen doen voor hand- en vingerspieren. Een paar voorbeelden zijn: een vuist maken en weer openen, met de vingers op tafel trommelen, met de vingers over tafel lopen of knopen van tafel oprapen.

Voorkeurshand

Heeft het kind een duidelijke voorkeurshand?

Met welke hand raapt het iets op? Met welke hand maakt het de deur open? Met welke hand veegt het het bord uit? Met welke hand knipt, tekent of schrijft het?

Als u twijfelt, laat het kind dan eens met beide handen tegelijkertijd iets tekenen (een 8 of een vierkant bijvoorbeeld) of eerst met de linker- en daarna met de rechterhand een figuurtje uitknippen. Als het kind een duidelijke voorkeurshand heeft, zult u dat aan het resultaat zeker zien.

Mocht het kind een duidelijke voorkeurshand hebben, dan zal het die waarschijnlijk ook gebruiken. Stimuleer het anders daartoe en zorg voor een goede plaats en zo nodig voor aangepast materiaal voor linkshandigen. Als een kind nog geen duidelijke voorkeurshand heeft, kunt u het eventueel stimuleren de rechterhand te gebruiken.

bladzijde 13 *Piet van Tiel zijn nieuwe fiets*

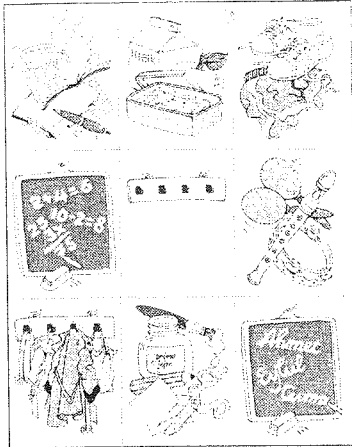
Laat de kinderen het versje opzeggen en de plaat kleuren.

14, 15 *Ganzenbord*

Ga met de kinderen het spel spelen. Oefen zo nodig eerst het werpen met de dobbelsteen en het zetten van de pionnen. Doe het spel eventueel voor met gevorderde kinderen. Geef de opdrachten bij de plaatjes mondeling.

16 *Zoek dezelfde*

Laat de kinderen vertellen welk voorwerp rechts van de streep precies hetzelfde is als dat voor de streep en laat ze daar een rondje om zetten.

Dagindeling

U kunt het beste eerst de bladzijde uit het Werkboek halen. De negen afbeeldingen staan achtereenvolgens voor: taal, eten (middagpauze), gym, rekenen, het einde van de schooldag (jassen aan), muziek, het begin van de schooldag (jassen ophangen), handenarbeid en les in eigen taal en cultuur.

Evaluatie

Let erop of het kind de constructies alleen in de oefeningen of ook in het spontane taalgebruik beheerst.

Kan het kind toestemming vragen om naar de wc te gaan of de handen te wassen?

Begrijpt het kind veelgebruikte instructies als: Kom eens hier, of: Ga maar zitten?

Begrijpt het kind vragen als: Ben je klaar? of: Heb je al opgeruimd?

Begrijpt het kind veelgebruikte aansporingen en goedkeuringen?

Kan het kind de *ie* onderscheiden in de discriminatie-oefeningen?

Spreekt het kind de *ie* goed uit in de uitspraak-oefeningen?

Spreekt het kind de *ie* goed uit in het spontane taalgebruik?

Kent het kind de belangrijkste themawoorden?

Begrijpt het kind het verschil tussen *hier* en *daar*? Kan het die woorden gebruiken?

Begrijpt het kind de voorzetsels *in* en *op*? Kan het die correct gebruiken?

Begrijpt het kind de zinsontkenning met *niet*? Kan het die hanteren?

Kan het kind de bepaalde lidwoorden (enkelvoud) *de* en *het* gebruiken?

Begrijpt het kind de leesbegrippen *bovenaan*, *onderaan*, *dezelfde* en *gelijk*?

17 *Dagindeling*

Laat de kinderen de plaatjes uitknippen en eventueel op karton plakken. Bespreek eerst met de kinderen waarop de verschillende plaatjes duiden en laat ze dan hun dagindeling maken door de plaatjes in de goede volgorde te leggen. Bijvoorbeeld: eerst binnenkomen en jassen ophangen, taalles, rekenles, gymnastiek, eten, muziek, les eigen taal en cultuur, jassen aan en naar huis. Herhaal dat eventueel een aantal dagen achter elkaar. Voor activiteiten waarvoor geen plaatje is, kunnen de kinderen er zelf een maken.

BOEKEN

Bij het thema zijn de volgende prentenboeken en informatieve boeken te gebruiken:

Ron Brooks, *Tim en Opa*.

Patricia Reilly Giff, *Wat een rottag*.

Yvonne van Hees, *Anderhalf miljard kinderen. Leren*.

Marijke ten Kortenaar en Ton Smits, *Kinderen van overal leren (nr. 3)*.

Bij het onderwerp kleuren:

T. Holban, *Is it red, is it yellow?*

Leo Lionni, *Een kleur van zichzelf*.

Tony Ross, *Joris en de kleurendief*.

Wilhelm Schlote, *De beer in de boot/Kayıkta bir ayı*.

G. Youldon, *Kleuren*.

4. naar huis

Overzicht

Thema
Op straat

Dialog
situatie *onderweg van school naar huis*
personen *kinderen*
taalfuncties *vragen stellen, afspraak maken, zeggen waar je woont*

Klanken
oo als in *boom*

Verstaan en spreken
woordenschat:
aanwijzende voornaamwoorden *dit, dat*
grammaticale constructies:
vraagwoorden *wat, waar*
voorzetsel (van richting) *naar*
bijwoorden *boven, beneden*
persoonlijk voornaamwoord (meervoud) *ze*
bijwoord *ook*
bijvoeglijk naamwoord (niet verbogen) *de deur is blauw*

Voorbereidend lezen en schrijven
oriëntatie op het schrift
begrippen (*op*) *schrijven, vooraan, voorste, achteraan, achterste, ander(e),*
verschillende
observatie *visuele discriminatie*

Thema

Voor veel buitenlandse kinderen zijn *de straat* en de buurt waar ze wonen al snel vertrouwd terrein. In de landen waar ze vandaan komen, speelt het leven zich meer buitenshuis af dan in Nederland gebruikelijk is. En ook hier zullen veel jongens vaak heel wat uren op straat doorbrengen en bijvoorbeeld niet om zes uur binnen hoeven te zijn, zoals veel Nederlandse leeftijdsgenoten.

Veel kinderen kennen het verhuizen uit eigen ervaring, van het land van herkomst naar Nederland bijvoorbeeld, of van een paar kamers naar een woning in een nieuwe straat of buurt. Meestal zal dat overigens niet gebeurd zijn met zo'n grote verhuishwagen als de praatplaat laat zien. In de dialoog raken twee kinderen die in dezelfde buurt wonen met elkaar aan de praat; ze maken een afspraak om later op de dag samen te gaan spelen.

BENODIGDHEDEN

voorwerpen uit de klas
recorder en spiegel

WOORDENLIJST

de auto	de prullenbak	komen*
het balkon	de school*	lopen*
de bel*	de schoorsteen	praten*
de bloem	de schuur	ramen lappen
de boodschap	de sleutel	roepen
de boom*	de spons	spelen*
het dak	de stoel*	vallen*
de deur*	de stoep	verhuizen
de deurknop	de straat	wonen
de doos	de (school)tas	—————
de fiets	de tuin	dicht*
de goot	de tv	drie hoog
het hek*	de vuilniszak	één hoog
de hoek*	de winkel	groot
de hond	—————	kapot
het huis	bellen	klein
de lantaarnpaal	boodschappen doen	stuk
de muur*	eten*	twee hoog
het (huis)nummer	hijsen	voorzichtig
het plein*	kijken*	
(de) (honden)poep	klimmen*	
de poes		

Zoals het vragen stellen bij een eerste kennismaking (Waar woon je? Hebben jullie een groot huis?) is ook het maken van afspraken en de codes die daarbij gehanteerd worden, cultuurgebonden. In Nederland kan je bijvoorbeeld negatief reageren op een uitnodiging: 'Nee, het spijt me, ik kan vanmiddag niet.' In sommige culturen, de Arabische bijvoorbeeld, is het heel onbeleefd om zo te reageren. De code vereist dat je positief reageert, ook als je niet kunt komen. In dat geval laat je bijvoorbeeld blijken dat je de uitnodiging waardeert en laat je in het midden of je komt.

Dialogoog

INTRODUCTIE

De foto's van de dialogoog staan op bladzijde 20, 21, 22 en 23 van het *Praatboek*.

Op de eerste twee foto's is te zien dat de school uitgaat. Omar komt uit school en gaat naar huis. Joost loopt met hem mee. De dialogoog begint bij foto 3.

VERTELLEN BIJ DE PLAATJES

U bekijkt met de leerlingen de foto's en de tekeningen. U laat de leerlingen er zoveel mogelijk bij vertellen. Als het nodig is, stelt u vragen om het praten te stimuleren.

Bij het praten met een leerling kan het van belang zijn hoe u ten opzichte van het kind zit. Als u tegenover het kind zit, kan het dit erg bedreigend vinden, waardoor het verlegen wordt en weinig zal vertellen. Als u naast het kind zit of in een hoek van negentig graden ten opzichte van het kind, is dat een gunstiger opstelling. Oogcontact heeft direct te maken met de opstelling tijdens een gesprek. In Nederland is het de gewoonte dat men elkaar aankijkt bij het spreken. In andere culturen, waaronder de Marokkaans-Arabische, is het onbeleefd wanneer een ondergeschikte de gesprekspartner aankijkt. Dit geldt ook voor een gesprek tussen een kind en een volwassene. Verwacht van een buitenlands kind niet zonder meer dat het u bij een gesprek direct aankijkt.

Als u naast het kind gaat zitten, is direct oogcontact ook niet per se noodzakelijk.

▲ VERTELLEN VAN EIGEN BELEVENISSEN

U kunt de leerlingen vragen naar hun woonsituatie; misschien ook of ze al eens verhuisd zijn.

VERTELLEN BIJ DE PLAATJES

Bekijk met de leerlingen de foto's en de tekeningen. Mogelijke vragen zijn:

Wat heeft Omar op zijn rug?

Wie loopt met Omar mee?

Gaat de school uit of begint hij?

Wat doet die poes daar?

Wat denkt die poes?

▲ VERTELLEN VAN EIGEN BELEVENISSEN

Mogelijke vragen zijn:

Waar woon jij?

Hoe lang woon je daar al?

Waar woonde je eerst?

LUISTEREN NAAR DE DIALOOG

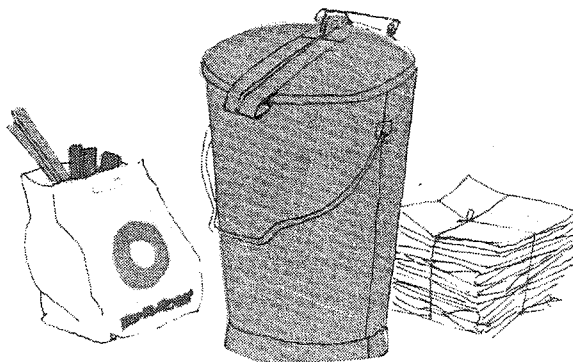
Aan de hand van de eerste twee foto's vertelt u de situatie en introduceert u Omar en Joost. Bij foto 3 begint de dialoog.

U vertelt het verhaal en wijst steeds de persoon die spreekt aan. Wanneer u gebaren gebruikt, wordt de dialoog levendiger.

Het wijzen op foto 5 hoort bij het antwoord van Omar; het wijzen op foto 6 hoort bij de vraag van Joost.

Het groeten en het noemen van een adres kunt u aanpassen aan het taalgebruik van de omgeving.

Tevens kunt u de dialoog aanpassen aan het niveau van uw leerlingen; voor beginners kunt u de dialoog bij foto 3, 5 en 6 gebruiken, eventueel uitgebreid met de tekst van foto 4 en de eerste zinnen bij de foto's 7, 8 en 9. Voor gevorderden kunt u de vraag: In welke straat woon je? vervangen door: Waar woon je?

OEFENEN VAN DE DIALOOG

Afhankelijk van het niveau van de leerlingen oefent u de gehele dialoog of een gedeelte ervan.

U kunt het beste de leerlingen in het Praatboek laten bijwijzen, zodat de dialoog goed gevolgd kan worden.

Eventueel verwerkt u de adressen van de leerlingen in de dialoog.

LUISTEREN NAAR DE DIALOOG

Nu ga ik het verhaal bij de foto's vertellen. Luister maar.

- ③ Joost : Waar ga je heen?
Omar : Naar huis.
- ▲ ④ Joost : Moet je die kant op? [gebaar]
Omar : Ja.
Joost : Ik ook.
- ⑤ Joost : In welke straat woon je?
Omar : Ik woon hier, in de Houtmanstraat. [gebaar]
En jij?
Joost : In de Oeverstraat.
- ⑥ Joost : Woon je hier, op nummer twaalf? [gebaar]
Omar : Ja.
Op welk nummer woon jij?
Joost : Op nummer achttien.
- ⑦ Joost : Woon je boven of beneden? [gebaar]
Omar : Boven.
En jij?
▲ Joost : Ik ook.
Is het een groot huis?
▲ Omar : Ja hoor.
- ⑧ Joost : Kom je spelen, straks?
▲ Omar : Waar?
▲ Joost : Nou, gewoon hier buiten. [gebaar]
Omar : Dat is goed.
Tot straks, dag. [gebaar]
Joost : Dag.

OEFENEN VAN DE DIALOOG

Nu gaan we samen het verhaal vertellen.

Verdeel de rollen; de rol van Omar is makkelijker dan die van Joost.

Oefen de dialoog of een gedeelte ervan. Verwerk de adressen van de leerlingen in de dialoog.

●● SPELEN VAN DE DIALOOG

Bij het naspelen kunt u met behulp van tafels en stoelen bijvoorbeeld een straat maken.

●● BELUISTEREN VAN DE OPNAME

Klanken

DE oo

De lippen zijn gerond, maar niet zo sterk als bij de *oe*, en ze zijn gespannen. De kaken zijn zover van elkaar dat er een pink tussen kan (dat is meer dan bij de *oe*, vergelijk *rood* en *roet*). De tong is teruggetrokken achter in de mond. Verder merkt u dat bij het uitspreken de ronding van de lippen iets verandert en neigt naar een *oe*. Dit verschijnsel heet 'verglijding'. Het Frans kent die verglijding niet, vergelijkt u maar eens *c'est beau* en *o zo*.

Wanneer er een *r* volgt op een *oo*, verglijdt hij niet in de richting van een *oe*. De *oo* klinkt dan meer als een lang aangehouden *o*, vergelijk *boot* en *boor*. Bij de uitspraak oefeningen voor de *oo* kunt u beter woorden met een *oo-r*-combinatie vermijden.

MOEILIKHEDEN BIJ DE oo

In het BERBER en het MAROKKAANS-ARABISCH komt noch een *oo*, noch een *o* voor, maar wel een *oe*. Het onderscheid tussen de *oo* en de *o* zal dus moeilijk zijn voor Marokkaans-Arabische en Berber-leerlingen.

Het PORTUGEES en het SPAANS kennen zowel een *oo* als een *o*, maar in vergelijking met de Nederlandse *oo* wordt de *oo* korter uitgesproken, zodat Portugees- en Spaanssprekenden moeite zullen hebben met de uitspraak van de Nederlandse *oo*.

Het TURKS kent geen *oo*, maar wel een klank die tussen de Nederlandse *o* en *oo* in ligt. Turkssprekenden spreken soms een *oo* als *o* uit.

Het onderscheid *o-oo* zal bij veel leerlingen problemen geven.

●● AUDITIEVE DISCRIMINATIE: DE oo

Laat de leerlingen de luisteroefeningen doen.

In les 10 wordt ingegaan op het onderscheid *o-oo*.

●● SPELEN VAN DE DIALOOG

Nu gaan we de plaatjes nadoen.

●● BELUISTEREN VAN DE OPNAME

Laten we eens gaan luisteren.

Bespreek met de leerlingen de opname. Wat ging er goed? Wat ging er verkeerd?

●● AUDITIEVE DISCRIMINATIE: DE oo

Luister goed, steek je hand op bij ... of Luister goed, zet een streepje bij ...

△ 'Joost': Selma, Pieter, Omar, Joost, Moniek, Jos, José, Joost, Jannie, Achmed.

'ook': boek, huis, ook, plein, muur, ook, jas, kapstok, ook, deur.

'oo': aa, ie, oe, oo, oo, o, oe, ui, ee, oo.

'oo': Joost, Omar, Samir, Joke, Esma, José, Roy, Joost, Younes, Moniek.

▲ 'oo': loop, speel, teken, boos, muur, boom, ook, poes, roos, hond.

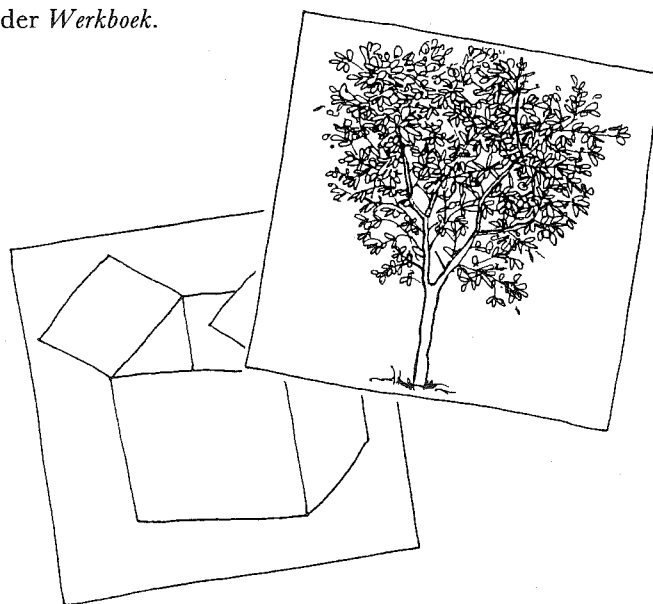
UITSPRAAK: DE oo

Laat duidelijk zien hoe u de *oo* uitspreekt, hoe de mondstand is en hoe wijd de kaken uit elkaar staan. De tong is niet te zien. Als de *oo* meer als een *oe* klinkt, zijn de lippen te gerond. U kunt dan de mondhoeken iets terugduwen. De *oo* klinkt als een *o*, als de lippen te ver uit elkaar staan. Duw dan de onderkaak iets meer naar voren. Wanneer de *oo* neigt naar een *u*, is de tong niet ver genoeg naar achteren getrokken. Dit kunt u moeilijk laten zien. Eventueel zegt u de *oo* en doet u uw mond open om te laten zien hoe de tongstand is.

Corrigeer alleen de *oo* en geen andere klanken. Laat de oefening niet te lang duren.

KLANKVERSJES

Zie ook onder *Werkboek*.

Klankschrift

Op de plaatjes in het Werkboek staan achtereenvolgens: een poes, een *school*, een *doos*, een tuin, een sleutel, een dak, een hond, een huis, een stoep en een *boom*.

Uit voorafgaande lessen komen geen *oo*-plaatjes.

Naar vorige bladzijden in het klankschrift gaan: een poes en een stoep.

● UITSpraak: DE oo

Ga met de leerling voor de spiegel zitten en doe de oo voor.

Ik zeg nu 'oo', zeg maar na.

Beluister de opname en vraag na het klankpaar: *Klinken ze hetzelfde?*

Laat de leerling woorden nazeggen.

Ik zeg nu een woord, zeg maar na: doos, open, boot, boom, school, ook, rook, boven, kook, loop.

Beluister de opname en vraag na elk woordpaar: *Klinken ze hetzelfde?*

Corrigeer de oo, als dat nodig is.

KLANKVERSIES

Berceuse Nr. 2

Slaap als een reus
slaap als een roos
slaap als een reus van een roos
 reuzeke
 rozeke
 zoetekoeksdozeke
doe de deur dicht van de doos
Ik slaap

Paul van Ostaijen

Ben je boos?
Pluk een roos
zet hem op je hoed
dan ben je morgen weer goed.

Anoniem

Laat de kinderen de klankplaatjes op bladzijde 20 en 21 van het *Werkboek* voor zich nemen en de oo-plaatjes uitknippen en inplakken. Laat ze bij voorgaande lessen kijken of er oo-plaatjes bij zitten. Laat ze bij de klankplaatjes van deze les zoeken naar al behandelde klanken (*aa, oe, ie*) en ook die plaatjes uitknippen en inplakken.

- ▲ Laat de kinderen plaatjes met een oo zoeken in tijdschriften en
- ▲ bij de oo-bladzijde plakken. Laat ze woorden bedenken met een oo en deze zo mogelijk in het klankschrift tekenen.

Verstaan en spreken

WOORDENSCHAT

Aanwijzende voornaamwoorden: dit, dat

Als u met de leerlingen naar buiten gaat, kunt u zoveel mogelijk gebouwen en voorwerpen benoemen. Gebruik daarbij de instructiezin *Dit heet een ...* voor iets dat dichtbij is, en *Dat heet een ...* voor iets dat veraf is.

Net als bij *hier* en *daar* is het gebruik van *dit* en *dat* afhankelijk van de afstand tot de spreker. Juist omdat het perspectief bij de spreker ligt, kan het gebruik van *dit* en *dat* tot misverstanden leiden.

Benoem na de rondwandeling de voorwerpen uit het Praatboek. Hierbij kunt u ook *dit/dat*-zinnen gebruiken, niet zozeer om een verschil in afstand uit te drukken, als wel om een onderscheid te maken. Bijvoorbeeld: Dit is Omar en dat is Joost, of Dit is mijn tas en dat is jouw tas.

Als kinderen net zijn begonnen met het leren van Nederlands, hebben zij een vrij kleine woordenschat, waardoor ze *dit* (of *dat*) gaan 'overgeneraliseren', dat wil zeggen dat ze bijvoorbeeld in plaats van *het boek dit boek* gaan gebruiken. Naarmate de woordenschat toeneemt, verdwijnt het 'overgebruik' van *dit* en *dat* meestal vanzelf.

Uitbreiding

In het Nederlands kennen we verschillende benamingen voor 'gebouw', afhankelijk bijvoorbeeld van de 'bewoners': bejaardenhuis, ziekenhuis, paardenstal of kippenhok. Soms bepaalt het uiterlijk de naam; zoals bij flat, tent, of caravan. In weer andere gevallen is de functie bepalend: badhuis, kerk, moskee, warenhuis, kantoor, winkel of school.

U kunt vragen stellen als: Wie wonen er in een bejaardenhuis? Hoe heet een huis van tien verdiepingen? Wat doe je in een badhuis?

Zie ook bladzijde 20 en 21 uit het *Werkboek*.

GRAMMATICALE CONSTRUCTIES

Vraagwoord: wat

U heeft de leerlingen al *wat*-vragen gesteld bij het onderdeel 'Vertellen bij de plaatjes' of 'Vertellen van eigen belevenissen.'

Laat nu de leerlingen *wat*-vragen stellen.

Het is belangrijk dat leerlingen formules als *Wat zegt u?* *Wat zeg je?* leren zeggen.

Vraagwoord: waar

Stel de leerlingen *waar*-vragen over voorwerpen die in de klas zijn. Laat daarna de leerlingen elkaar *waar*-vragen stellen over voorwerpen en laat ze naar elkaars adres vragen: Waar woon je?

WOORDENSCHAT

Dit, dat

Maak met de leerlingen een wandeling door de buurt, waarbij u let op het verschil dichtbij – veraf, bijvoorbeeld: Dit is de bakker (hier) en dat is de groenteboer (daar aan de overkant). Laat na verloop van tijd de leerling op dezelfde manier *dit* en *dat* gebruiken.

In de klas kunt u de leerling *dit* en *dat* laten gebruiken. Ga zelf aan één kant van de klas staan met een aantal voorwerpen, zorg dat de leerling aan de andere kant staat, ook met een aantal voorwerpen. Benoem om de beurt twee voorwerpen, bijvoorbeeld: dit is een schrift en dat is een boek.

Benoem de voorwerpen in het Praatboek.

Laat de leerlingen de voorwerpen benoemen.

Zie ook bladzijde 20 en 21 van het *Werkboek*.

GRAMMATICALE CONSTRUCTIES

Wat?

Stel de leerlingen aan de hand van foto's en tekeningen uit het Praatboek of tijdens de rondleiding *wat*-vragen, zoals: Wat doet die mevrouw? Wat zegt Joost?

Laat hierna de leerlingen soortgelijke vragen stellen.

Waar?

Laat de leerlingen vragen beantwoorden, als:

Waar is de wc?

Waar is je schrift?

Waar is je gum?

Waar doe je boodschappen?

Waar speel je?

Laat de leerlingen elkaar dergelijke vragen stellen.

Geef door: Waar woon je?

Voorzetsel (van richting): naar

Het voorzetsel *naar* drukt een richting uit.

Let er bij beginners op of ze het begrijpen en laat ze elkaar daarna opdrachten geven. Let eens op voorzetsels in het spontane taalgebruik.

Bij gevorderde leerlingen die al voorzetsels gebruiken, kunt u letten op het juiste gebruik van *naar* gevolgd door een lidwoord met een zelfstandig naamwoord – *naar de deur* – of in sommige gevallen zonder lidwoord – *naar huis*. Leerlingen die bezig zijn lidwoorden te verwerven kunnen het lidwoord overgeneraliseren zoals in: naar de (het) huis.

Bijwoorden: boven, beneden

De bijwoorden *boven* en *beneden* hebben te maken met ruimte-indeling. U kunt het onderscheid duidelijk maken aan de hand van ruimtes in de school, in een poppenhuis, of aan de hand van tekeningen uit de les of met behulp van de praatplaat uit les 5.

Persoonlijk voornaamwoord (meervoud): ze

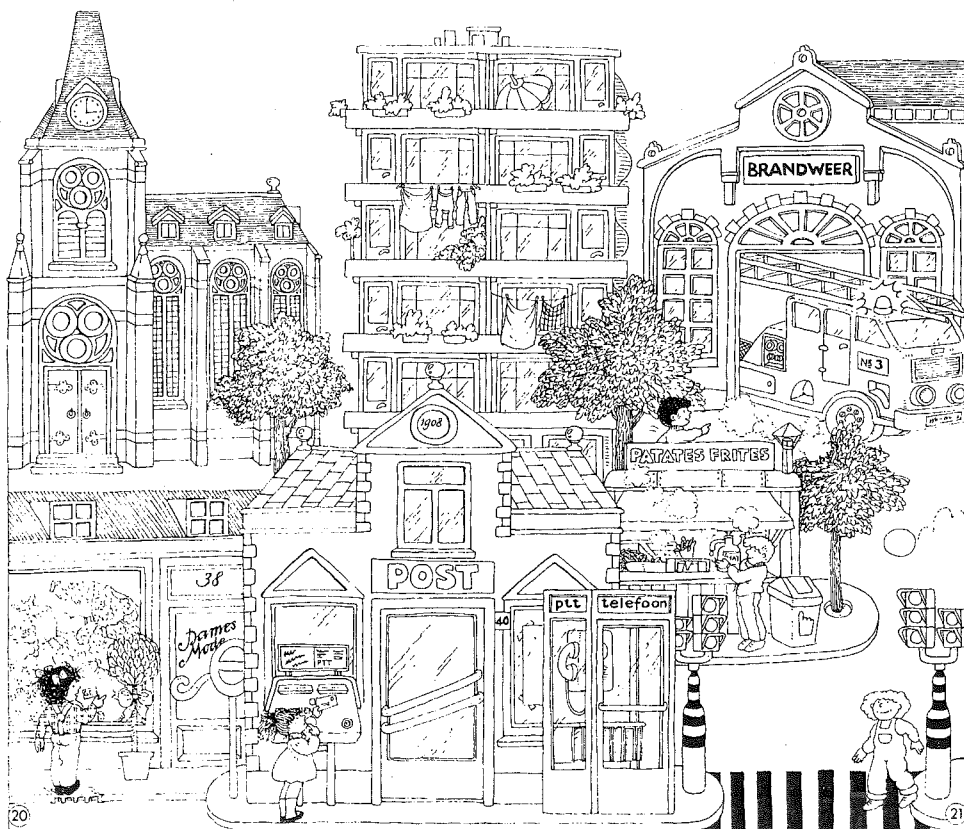
Introduceer *ze* door te verwijzen naar Joost en Omar. *Zij* blijft hier buiten beschouwing; dat wordt alleen in geval van nadruk gebruikt. Beginnende leerlingen zullen in hun spontane taalgebruik nauwelijks persoonlijke voornaamwoorden gebruiken. Voor gevorderden kan de overeenkomst tussen *ze* enkelvoud en *ze* meervoud verwarrend zijn.

Corrigeer alleen het gebruik van *ze* bij de doorgevraag; het vervoegen van de werkwoorden niet.

Bijwoord: ook

Ook verwijst naar iets dat eerder genoemd is en vervangt soms een gedeelte van een zin: Jij hebt een fiets, ik ook.

U kunt op de foto's een voorwerp aanwijzen, waarvan er twee te zien zijn; Hier staat een fiets, daar ook.

▲ *Naar*

Geef de leerling opdrachten als:
Loop naar het bord.
Ga nu naar het raam.
Of met behulp van playmobilfiguren:
Rij de auto naar de garage.
Breng het mannetje naar (zijn) huis.

Laat een leerling een andere leerling opdracht geven ergens
naar toe te lopen: naar de tafel, naar de kast, naar de kraan,
naar Nora enzovoort.
Of laat hen die opdrachten uitvoeren met een autootje of een
pop.

Boven, beneden

Laat de leerlingen een vergelijking maken tussen dingen die
boven of *beneden* aanwezig zijn of dingen die *boven* of *beneden*
gedaan worden, aan de hand van een poppenhuis, de situatie
thuis of in de school.
Zie ook het *Werkboek*, bladzijde 20.

Ze

Beschrijf nog eens de foto's waarbij u steeds door middel van *ze*
aan Omar en Joost refereert: ze gaan naar huis, ze lopen op de
stoep, ze praten, ze wijzen enzovoort.

▲ Laat hierna de leerlingen hetzelfde doen.

Ook

Laat de leerlingen vragen beantwoorden als:
Heeft Joost ook een tas?
Staat voor de winkel ook een fiets?
Heb jij ook een tas?
Heb jij ook een fiets?
Is hier ook een tas?
Is hier ook een fiets?

▲ Laat de leerlingen beweringen doen als:

Ik heb twee zusjes.
Ik heb een fiets.
Ik heb een tas.
Ik heb een zakdoek in mijn zak.
De leerlingen voor wie dit ook het geval is, antwoorden: Ik ook.

Bijvoeglijk naamwoord (niet verbogen)

In zinnen als: de deur is *groen* of het huis is *groot*, wordt het bijvoeglijk naamwoord niet verbogen, in tegenstelling tot in: de *groene* deur. Oefen allereerst de niet-verbogen vorm.

Anderstaligen verwerven eerst de niet-verbogen vorm. Let eens op het gebruik van bijvoeglijke naamwoorden in het spontane taalgebruik van de individuele leerling. Gebruikt hij bijvoeglijke naamwoorden? Ook al vóór zelfstandige naamwoorden?

👁️ PRAATPLAAT: VERHUIZEN

Mogelijke vragen: Wat gebeurt daar? Wat doen die mannen met dat touw? Zie je dat meisje op de trap? Waar gaat die naar toe? En de emmer, wat gebeurt daarmee? Ben jij wel eens verhuisd? Hoe ging dat? Wat moet je dan allemaal doen?

Voorbereidend lezen en schrijven

ORIËNTATIE OP HET SCHRIFT

Bij de PTT, gezondheidscentra, consultatiebureaus en dergelijke zijn vaak affiches en brochures in verschillende talen te krijgen.

Suggesties voor prentenboeken vindt u aan het einde van deze les.

In algemene zin kunt u zo kinderen die ook in hun moedertaal nog geen lezen en schrijven hebben geleerd, vertrouwd maken met de correspondentie tussen gesproken en geschreven taal: woorden of delen van woorden die hetzelfde klinken, worden ook hetzelfde geschreven.

Bijvoeglijk naamwoord (niet verbogen)

Stel, aan de hand van de tekeningen op bladzijde 20 en 21 in het *Praatboek*, met de leerlingen vast:

De trui van de mevrouw is rood.

De tas is blauw. De poes is rood. De fiets is groen.

De deur is groen. De zak is grijs.

Laat leerlingen het raadsel 'Ik zie, ik zie wat jij niet ziet en het is ...?' spelen.

PRAATPLAAT: VERHUIZEN

Praatboek,
bladzijde 24 en 25

Laat de kinderen zoveel mogelijk vertellen bij de plaat. Reageer op wat de kinderen vertellen en ga in op de verschillende dingen die bij een verhuizing aan de orde komen en op de ervaringen van de kinderen met verhuizen.

ORIËNTATIE OP HET SCHRIFT

Maak met de kinderen een korte wandeling en sta stil bij wat u op straat aan schrift of symboolgebruik tegenkomt. Wijs op verkeersborden, wegwijzers, straatnaamborden, etalages, naamplaatjes, affiches, uithangborden en op muren geschreven teksten. Laat een kind, wanneer duidelijk is wat er bedoeld wordt (de naam van de straat waarin het woont bijvoorbeeld), eens 'lezen' wat er staat.

Hang in de klas wat affiches op. Probeer een paar affiches te krijgen met tekst in verschillende talen, in het Turks, het Arabisch en het Nederlands bijvoorbeeld. Weten de kinderen waar de tekst in het Nederlands staat, waar in hun moedertaal? Kan iemand de tekst in zijn eigen taal voorlezen?

Pak een prentenboek of voorleesboek met platen en bekijk dat samen met de kinderen. Vertel het verhaal duidelijk, wijs aan en laat zien. Laat de kinderen ook 'meelezen'. Misschien wil een kind wel 'voorlezen', dat wil zeggen vertellen bij de plaatjes. Vergelijk het lezen en kijken in een Arabisch boekje met dat in bijvoorbeeld een Turks of Nederlands boekje.

Schrijf de namen van de straten waar de kinderen wonen op het bord. Kijk of ze 'hun' straat kunnen aanwijzen. Valt het iemand op dat bij een aantal straatnamen het laatste deel er hetzelfde uit ziet (...straat)? Laat dan horen dat het laatste deel

LEES- EN SCHRIJFBEGRIPPEN

Probeer de begrippen weer op verschillende manieren en in verschillende zinnen te gebruiken: *vooraan* op de regel, het *voorste* plaatje, de *achterste* naam op het bord, een *ander* figuurtje, *verschillende* letters. Let er weer op dat de begrippen *vooraan* en *achteraan* in het verband van de geschreven taal een vaste betekenis hebben. *Vooraan* op de regel is altijd *links*.

OBSERVATIE: VISUELE DISCRIMINATIE

Wanneer een kind gaat lezen, moet het in staat zijn de afzonderlijke letters in een woord te onderscheiden en te herkennen. Als het gaat om de *vorm*, om heel verschillende letters bijvoorbeeld, levert dat over het algemeen weinig problemen op. Als er verwarringen ontstaan betreffen die vaak het *richtingaspect* en de *volgorde* van de letters. Dat is niet zo vreemd: daarbij gaat het immers niet alleen om precies en gedetailleerd waarnemen, maar ook om het weet hebben van kenmerken die specifiek zijn voor ons schrift. Als het kind een stoel moet herkennen, maakt het niet uit of de leuning links of rechts getekend is. Het blijft een stoel. Als het kind een letter *b* moet herkennen, is dat richtingaspect essentieel. Alleen daarin verschilt een *b* van een *d*. Iets dergelijks geldt voor het volgordeaspect. Het kind hoeft de letters *e*, *l* en *f*, als ze bij elkaar staan, niet altijd aan te duiden met *elf*. In een andere volgorde komt er *lef* of *fel* te staan. De volgorde van de letters is het enige dat die drie geschreven worden onderscheidt.

Deze drie aspecten – vorm, richting en volgorde – krijgen aandacht in het werkblad dat de kinderen gaan maken: bij de eerste items verschillen de letters vooral in vorm, bij de andere vooral in richting of volgorde.

U kunt als u wilt, het thema gebruiken om het werkblad te introduceren. Schrijf bijvoorbeeld de naam van een van de kinderen op het bord en daarnaast nog een aantal namen met opnieuw die naam – Ali bijvoorbeeld – erbij. Laat een van de kinderen dezelfde naam aanwijzen en daar een rondje omheen zetten. Hetzelfde kunt u doen met straatnamen of huisnummers (zet dan ook in een rijtje huisnummers 24 naast 42 of 13 naast 31).

Laat de kinderen dan bladzijde 23 en 24 van het *Werkboek* maken.

van die woorden ook hetzelfde klinkt.

Of schrijf twee namen op, die voor een deel op elkaar lijken (Ayse en Ayhan bijvoorbeeld, of Sadi en Samira). Wijs op de overeenkomst.

Maak met de kinderen een affiche van iets dat in de school, het clubhuis of het wijkgebouw te doen is: feest, een rommelmarkt of een Turkse avond. Er moeten plaatjes (een tekening of collage) en tekst op komen: wat is er te doen, waar is het te doen, wanneer en hoe laat. Dit schrijft u er in het Nederlands bij, de kinderen schrijven het eventueel in hun moedertaal. Hang het affiche op.

Van lege melkpakken kunnen de kinderen een straat maken. Ieder schrijft zijn naam op een huis of plakt er een naambordje op. Kinderen die hun eigen naam niet kunnen schrijven, kunnen die overschrijven of overtrekken.

LEES- EN SCHRIJFBEGRIPPEN

schrijven, opschrijven

vooraan, voorste (zie ook het *Werkboek*, bladzijde 22)

achteraan, achterste (zie ook het *Werkboek*, bladzijde 22)

anders, ander(e), verschillend(e)

OBSERVATIE: VISUELE DISCRIMINATIE

Laat de kinderen bladzijde 23 en 24 van het *Werkboek* maken.

voorbeelden:

vooral verschillen in *vorm*

○	□	△	◊	○	□
S	C	~	3	ε	S
lc	ll	cl	ls	lc	lc
mk	lm	mk	uk	nk	lm
a	m	d	a	e	o
n	h	k	n	u	m
e	c	e	p	o	r
v	k	w	u	z	v
i	j	i	l	k	r
t	l	j	t	f	k

vooral verschillen in *richting*

b	q	p	d	p	b
u	n	u	u	n	s
d	b	q	d	p	b
f	t	f	j	l	j
z	n	s	z	n	z
p	p	q	b	d	q
k	kl	q	q	k	x

Noteer van elke leerling hoeveel fouten hij maakt en wat de aard van de fouten is: vormfouten, richtingfouten of volgordefouten. Kinderen die geen fouten maken, hebben op dit onderdeel geen extra oefening nodig. Als een kind af en toe een richting- of volgordefout maakt, is dat ook geen probleem.

Maken kinderen erg veel fouten, controleer dan eerst nog even of ze de instructie begrepen hebben. Met kinderen die (ook) veel vormfouten maken, kunt u het beste de visuele discriminatie in brede zin gaan oefenen. Kinderen die vooral richting- en/of volgordefouten maken, kunnen gericht met lettermateriaal gaan oefenen. Als u daarmee oefent, wijs de kinderen dan ook op de relevante kenmerken: het bolletje wijst die kant op, de stok wijst naar beneden.

Voor het zo gericht mogelijk oefenen van de visuele discriminatie van letters en woorden kunt u erg veel doen met boeken, tijdschriften, kranten, letterstempels, flanel- of plakbordletters, plastic of schuurpapieren letters, letterdozen en het letterbord. Als u ook in meer algemene zin het waarnemen van overeenkomsten en verschillen, het onderscheiden van vormen en het zien van details wilt oefenen, vindt u in elke kleuterschool veel materiaal: puzzels, mozaïeken, lotto's, verkeningsbladen en werkbladen.

Informatie over en/of oefenmateriaal voor de visuele discriminatie vindt u onder andere in: Van Aart en Annokke, *AA Speelwerkbladen* en *Speelwerkbladen voor de lagere school*.

Bogaerts, *Op weg naar lezen*

Dumont en Kok, *Curriculum Schoolrijpheid*, deel 1.

Duchateau, *Speel- en Leerset*, Voorloper.

Janssen-Vos e.a., *Werken met kinderen*, deel 3.

Ojemann, *Taal-leespakket*.

Project O.S.M., *Doen Denken Durven*.

Sas en Wieringa, *Het deelvaardigheidsonderzoek*.

Sietaram, *Compensatieprogramma*.

Sixma, *Hulpprogramma leesvoorwaarden*.

Steeghs, *Verkeningsbladen voor kleuter- en basisonderwijs*.

Van der Geest en Swüste, *Taalactiveringsprogramma*, deel 1.

Een volledige literatuuropgave vindt u in de literatuurlijst achterin *Handleiding 2*.

Werkboek

Slaap als een reus

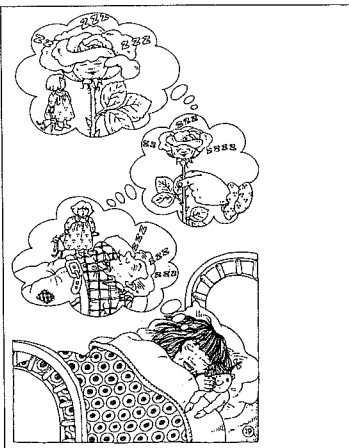
Illustratie klankversje.

In de straat

Afgebeeld zijn een kerk, een flat, een brandweerkazerne, een kledingzaak, een postkantoor en een patatkraam.

Voorste, achterste

Gebruik zowel de woorden *voorste* en *achterste* als *vooraan* en *achteraan*. Let erop, als u zelf nog meer voorbeelden wilt tekenen, dat *vooraan* bij een regel tekst altijd *links* betekent. Om de kinderen niet in verwarring te brengen kunt u figuurtjes met een voor- en achterkant (dieren bijvoorbeeld) het beste steeds naar links laten 'kijken'.

vooral verschillen in <i>volgorde</i>	om	mo	om	on	oo	am
	we	wo	ew	we	ew	ve
	big	bgi	gib	ibg	big	gib
	lui	uil	iul	liu	lui	iul
	pnd	dnp	pnd	npd	dnp	pnp
	hak	kah	hka	kha	kah	hak
	fei	fie	eif	ief	fei	efi
	neu	uen	neu	nue	eun	une
verschillen in <i>vorm, richting en volgorde</i>	pgo	dgo	ogp	pog	pgo	gap
	cax	xac	cax	aax	acx	sax
	dib	bib	dip	dib	did	piq
	vwr	rwv	vur	vwr	vrw	uwr
	ejt	ejf	tje	cjt	jat	ejt
	hnk	nhk	huk	knh	nnk	hnk
	ump	unp	pmu	ump	hmp	umq

bladzijde 19 *Slaap als een reus*

Laat de kinderen het klankversje opzeggen en de plaat kleuren.

20,21 *In de straat*

Laat de kinderen vertellen over de verschillende gebouwen die ze zien op de plaat: welke gebouwen er staan en wat de functie ervan is. Stel vragen als: Wat is dit? Wat is dat? Wat doe je op een postkantoor? Wat koop je bij een patatkraam? Laat de kinderen eventueel (een deel van) de plaat kleuren (de brandweerauto rood) of er iets bij tekenen.

22 *Voorste, achterste*

Vraag de kinderen een rondje te zetten om het voorste kind, de achterste sleutel, het vogeltje dat vooraan vliegt, het figuurtje dat vooraan staat en de achterste letter. Stel aanvullende vragen als: Welk kind loopt achteraan? Kun je ook de voorste letter aanwijzen?

Observatie: visuele discriminatie

Let erop dat duidelijk is wat de bedoeling is. Leg eventueel de begrippen *dezelfde* en *hetzelfde* nog een keer uit. U kunt dit observatiepunt, als u wilt, met een groep leerlingen tegelijk doen. Dat kost minder tijd, maar geeft ook minder gelegenheid om te observeren wat een kind precies doet.

Let erop dat de kinderen eerst de hele rij afkijken voor ze iets omcirkelen.

Evaluatie

Let er bij de vragen over constructies op of de kinderen deze in de oefeningen dan wel in het spontane taalgebruik beheersen.

Kan het kind vertellen op welk adres het woont?

Kan het kind vragen waar iemand woont?

Kan het kind de *oo* onderscheiden in de discriminatie-oefeningen?

Spreekt het kind de *oo* goed uit in de uitspraak-oefeningen?

Spreekt het kind de *oo* goed uit in het spontane taalgebruik?

Kent het kind de belangrijkste themawoorden?

Begrijpt het kind het verschil tussen *dit* en *dat*? Kan het die woorden gebruiken?

Kan het kind een eenvoudige *wat*-vraag beantwoorden? Kan het die stellen?

Kan het kind een eenvoudige *waar*-vraag beantwoorden? Kan het die stellen?

Begrijpt het kind het voorzetsel *naar*? Kan het dat gebruiken?

Begrijpt het kind het verschil tussen *boven* en *beneden*? Kan het die woorden gebruiken?

Begrijpt het kind het persoonlijk voornaamwoord (meervoud) *ze*? Kan het dat gebruiken?

Gebruikt het kind het bijwoord *ook*?

Gebruikt het kind het bijvoeglijk naamwoord in constructies als 'de deur is blauw'?

Begrijpt het kind de leesbegrippen *schrijven*, *vooraan*, *achteraan*, *ander(e)* en *verschillende*?

23, 24 *Observatie: visuele discriminatie*

Laat een schuifblaadje onder het eerste rijtje leggen. Zet die rij ook op het bord. Zeg en laat zien: Kijk, voor de streep staat een figuurtje. Achter de streep staan ook figuurtjes. Een van die figuurtjes is hetzelfde als het figuurtje voor de streep. Zet daar een rondje om.

Doe het voor, laat de kinderen het figuurtje omcirkelen en het schuifblaadje onder het volgende rijtje leggen. Een van de figuurtjes is weer hetzelfde als het figuurtje voor de streep. Zet daar weer een rondje om. Laat de kinderen het nu zelf doen en controleer even. Doe voorbeeld 3 en 4 op dezelfde manier.

Laat de kinderen zelfstandig de bladzijde afmaken, het blad omslaan en ook bladzijde 24 maken.

BOEKEN

Bij het thema zijn de volgende prentenboeken en informatieve boeken te gebruiken:

Mitsumasa Anno, *Het Rekenfeest van Anno*.

V. L. Burton, *Het huisje dat verhuisde*.

Yvonne van Hees, *Anderhalf miljard kinderen. Wonen*.

J. Heilbronner, *Dit is het huis waar Keesje woont*.

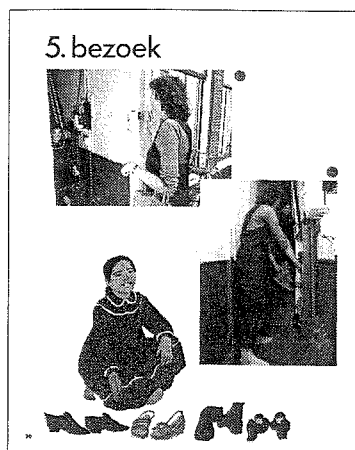
Janosch, *O, wat mooi is Panama!*

Doris Lund en Steven Kellogg, *Je zou Herberts huis eens moeten zien*.

Bob van Opzeeland, *Waar hoor ik thuis?*

Wim Swüste, *Kinderen van overal wonen* (nr. 1).

5. bezoek

Overzicht

Thema
De familie

Dialogo
situatie *Nederlandse leerkracht gaat op huisbezoek bij buitenlandse leerling*
personen *kind en volwassenen*
taalfuncties *begroeten, voorstellen, iets aanbieden*

Klanken
uu als in muur

Verstaan en spreken
woordenschat
onbepaald lidwoord (meervoud) *o boeken*
grammaticale constructies:
bezittelijke voornaamwoorden (enkelvoud) *mijn, je, (jouw)*
persoonlijke voornaamwoorden (enkelvoud) *u, hij, ze (zij)*
voegwoord *en*
voorzetsel (van plaats) *naast*

Vorbereidend lezen en schrijven
oriëntatie op het schrift
begrippen *woord, streep, lijn, midden, middenin, middelste, naast, naar boven, naar beneden*
observatie *visuele discriminatie*

Thema

De familie—en daarmee het leefpatroon binnenshuis—is een thema waarin veel verschillen tussen culturen tot uiting komen.

In veel landen is bijvoorbeeld niet het kerngezin (ouders en kinderen) de meest gebruikelijke samenlevingsvorm, maar een of andere vorm van de grootfamilie, waarin grootouders en andere verwanten deelnemen aan het gezinsleven en waarin familiebanden vaak veel hechter zijn dan in Nederland.

Veel buitenlandse kinderen zijn kleiner en slechter behuist dan hun Nederlandse leeftijdgenootjes en groeien op met andere gebruiken, regels, waarden en normen. Om een paar voorbeelden te noemen: in veel buitenlandse gezinnen bestaat binnenshuis een duidelijke taakverdeling met vaak een strikte rolverdeling tussen vader en moeder, jongens en meisjes; er wordt anders en op andere tijden gegeten, de kinderen gaan op een ander—vaak later—tijdspit naar bed en worden anders aangesproken en behandeld. In de dialoog gaat een leerkracht bij een buitenlands gezin op bezoek.

BENODIGDHEDEN

voorwerpen uit de klas
theeservies (liefst Turks of Marokkaans)
foto's van uw familie
foto's van de familie van de leerling
recorder en spiegel

WOORDENLIJST

de baby	de stoel*	praten*
de badkamer	de tafel*	slapen*
het balkon*	(de) thee	spelen*
de bank	de theepot	televisie kijken
het bed	de trap*	uitdoen
de bel*	de tv*	wonen*
(het) bezoek	de verdieping	zitten
de brievenbus	de verwarming	-----
de buurman	de voordeur	alstublieft
de buurvrouw	(het) water*	dank u wel
de douche	de wc*	één hoog*
de foto	de wekker	fijn
de gang*	de woonkamer	gezellig
het glas	de zolder	leuk
het gordijn*	-----	meneer
de hal	aanbellen	mevrouw
de huiskamer	begroeten	mooi
de kachel	bidden	verdrietig
de kapstok*	binnenkomen	verlegen
de kast*	drinken	
de kelder	dichtdoen	(begroetingen)
de keuken	doortrekken	dag*
het kleed	douchen	tot ziens
het koekje	eten*	
(de) koffie	handwerken	(familie)
het kussen	haren wassen	broertje
de lamp*	knielen	moeder
de lift	koken	oom
de muur*	lezen	opa
de pyjama	naar beneden gaan	tante
de radio	naar boven gaan	vader
de schuur*	neerzetten	zusje
de slaapkamer	opendoen	
de spiegel	ophangen	

Hierbij komen een paar cultuurverschillen naar voren. Zo is in veel culturen een bezoek gebonden aan codes. Voor een deel zijn die religieus bepaald, zoals het uittrekken van de schoenen bij het binnenkomen in een Islamitisch gezin.

Veel buitenlandse gezinnen zijn zeer gastvrij tegenover bezoekers; er wordt meteen thee geserveerd met koekjes of zelfgebakken brood. Het weigeren van wat aangeboden wordt, kan als erg onbeleefd worden ervaren. De houding van buitenlandse ouders ten opzichte van de school kan overigens terughoudend zijn; vaak wordt bijvoorbeeld de leerkracht gezien als de deskundige bij wie het kind in goede handen is, en met wiens werk je je niet moet bemoeien.

In het gezin ten slotte spreekt het kind zijn moedertaal, de scheiding tussen de twee taaldomeinen ligt dan ook tussen school en thuis. Dat maakt het praten over en weer en het vertellen over thuis lastig; de kinderen hebben geen Nederlandse woordenschat om over thuis te praten.

Dialogoog

INTRODUCTIE

Op bladzijde 26, 27, 28 en 29 van het *Praatboek* staan de foto's van de dialogoog.

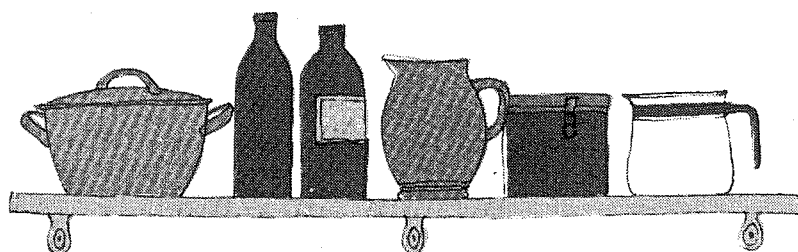
Een leerkracht gaat op huisbezoek bij een van haar leerlingen. Op foto 1 begroet Gülay—spreek uit Guulai met de g van *garçon*—haar juf. Op foto 3 wordt de leerkracht begroet door de moeder van Gülay, mevrouw Gün—spreek uit Guun met de g van *garçon*. In de woonkamer stelt Gülay haar zusje Nihal voor (foto 4) en haar broertje Murat—spreek uit Moerat (foto 5). Op foto 6 wordt haar vader voorgesteld.

VERTELLEN BIJ DE PLAATJES

Samen met de leerlingen bekijkt u de foto's en de tekeningen en laat u hen erover vertellen.

U kunt de leerlingen op weg helpen door vragen te stellen over de personen, of over de handelingen die op de foto's te zien zijn, zoals: Wie is die mevrouw? Wat doet het zusje van Gülay? U kunt ook vragen stellen over de voorwerpen, zoals de televisie of het fotoalbum. De bedoeling van deze vragen is om de leerlingen te laten beschrijven wat zij zien.

Een vraag als: Waarom doet de juf haar schoenen uit? is moeilijker, omdat het antwoord niet uit de foto's is op te maken. Op dit type vragen wordt in les 7 nader ingegaan.

VERTELLEN BIJ DE PLAATJES

Laat de leerlingen vertellen wat ze allemaal op de foto's en de tekeningen zien. Mogelijke vragen zijn:

Wie is die mevrouw?

Wat doet de juf hier?

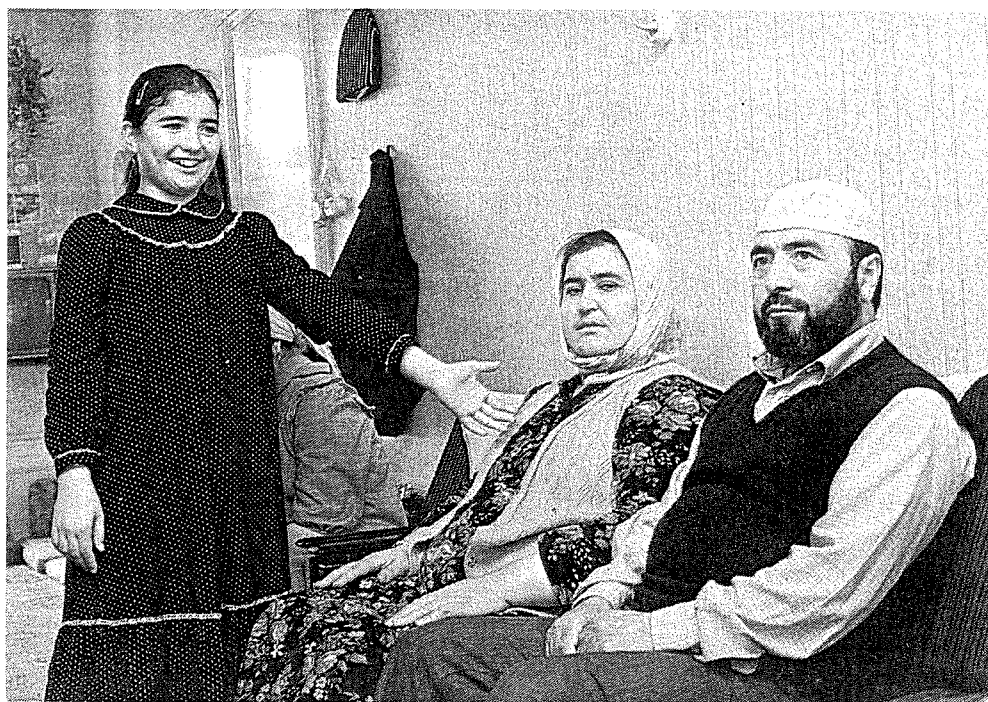
Wat bekijken Gülay en de juf?

Wat drinken ze?

Waarom doet de juf haar schoenen uit?

LUISTEREN NAAR DE DIALOOG

Gebruik bij het vertellen van de dialoog zoveel mogelijk de zinnen uit de dialoog en de bijbehorende gebaren.

LUISTEREN NAAR DE DIALOOG

Nu ga ik het verhaal bij de plaatjes vertellen. Luister maar.

- ① Gülay : Dag juf.
Juf : Dag Gülay.
- ② Gülay : Komt u binnen, juf. [gebaar]
Juf : Ja, wacht even.
Ik zet mijn schoenen en mijn tas hier neer. [gebaar]
- ③ Juf : Dag mevrouw Gün. [gebaar]
Ik ben de juf van Gülay.
Moeder : Dag mevrouw. [gebaar]
Wilt u thee?
Juf : Alstublieft.
- ④ Gülay : Kijk juf, dit is mijn zusje. [gebaar]
Juf : Hoe heet ze?
Gülay : Nihal.
Juf : Heb je nog meer zusjes?
- ⑤ Gülay : Nee, ik heb alleen nog een broertje.
Juf : En hoe heet hij?
Gülay : Murat.
Kijk, dit is Murat. [gebaar]
- ⑥ Juf : Je vader ken ik nog niet.
Gülay : Dit is mijn vader. [gebaar]
Juf : Dag meneer. [gebaar]
Vader : Dag mevrouw. [gebaar]
- ⑦ Gülay : Komt u hier naast mij zitten? [gebaar]
Juf : Ja, dat is goed.
- ⑧ Juf : Heb je nog meer familie in Nederland?
Gülay : Nee, ze zijn allemaal in Turkije.
Kijkt u maar. [gebaar]
- ⑨ Juf : Ah, daar is de thee. Lekker!
Moeder : Alstublieft, mevrouw. [gebaar]
Juf : Dank u wel, mevrouw.

OEFENEN VAN DE DIALOOG

U verdeelt de rollen. U neemt de rol van de leerkracht. Eventueel kan een gevorderde leerling de rol van de leerkracht spelen, hoewel het hier gaat om taalgebruik van een volwassene.

Als u individueel lesgeeft, kunt u voor de rollen van de vader en moeder poppenkastpoppen gebruiken.

●● SPELEN VAN DE DIALOOG

Als u op de hoogte bent van de familiesituaties van de leerlingen, kunt u deze in de dialoog verwerken.

●● BELUISTEREN VAN DE OPNAME

Nadat de dialoog is opgenomen, bespreekt u de opname. Als de kinderen heel kritisch zijn, willen ze het spelen misschien overdoen.

VERTELLEN VAN EIGEN BELEVENISSEN

Aan de hand van deze dialoog kunt u praten over de families van de leerlingen en over uw eigen familie. U kunt de leerlingen vragen om foto's van hun familie mee te nemen.

Klanken

DE *uu*

Als u een *uu* zegt, zijn de lippen gerond, met een kleine opening tussen de lippen. Vooral in de onderlip, maar ook wel in de bovenlip, is een zekere spanning merkbaar. Dit kunt u voelen. De positie van de tong kunt u niet goed zien. U kunt deze wel voelen, door achter elkaar *uu-oe* te zeggen. U merkt dan dat de tong zich in de mond van voren naar achteren verplaatst. De stand van de tong bij de *uu* is gelijk aan die bij de *ie* (zie les 3). De tongpunt is naar beneden gericht. Vanuit de tongpunt gaat de tong steil omhoog en raakt het gehemelte. De zijken van de tong raken de bovenkiezen en in het midden is een geul. Zegt u een paar keer *uu - ie*. U voelt dan dat de tong dezelfde positie houdt, terwijl de mondvorm verandert. In het Nederlands wordt de *uu* vaak gevolgd door de *r*. In dit geval wordt de *uu* langer aangehouden dan wanneer hij door andere medeklinkers gevolgd wordt.

MOEILIKHEDEN BIJ DE *uu*

Het BERBER kent geen *uu*. Berbers zullen dan ook zowel bij het uitspreken als bij het herkennen van de *uu* problemen hebben. *Vuur* kan worden verwisseld met *vier* of *voer*.

OEFENEN VAN DE DIALOOG

Nu gaan we samen het verhaal vertellen.

Verdeel de rollen.

De rollen van de vader, de moeder, Murat en Nihal zijn makkelijk. De rol van Gülay is wat moeilijker; de rol van de juf is het moeilijkst.

●● SPELEN VAN DE DIALOOG

Nu gaan we de plaatjes nadoen.

Pas de dialoog, indien mogelijk, aan aan de situatie van de leerlingen.

●● BELUISTEREN VAN DE OPNAME

Laten we eens gaan luisteren.

Bespreek met de leerlingen de opname. Wat ging er goed? Wat ging er verkeerd?

VERTELLEN VAN EIGEN BELEVENISSEN

Mogelijke vragen zijn:

Hoeveel broertjes en zusjes heb jij?

Hoe ziet jouw huis eruit?

Hoeveel kamers heeft het?

Het MAROKKAANS-ARABISCH kent geen *uu*. Deze Nederlandse klank wordt door Marokkaans-Arabischsprekenden verwisseld met een *u* of met een *oe*: *muur* wordt *mur* of *moer* en *mus* wordt *muus*.

In het PORTUGEES en het SPAANS komt geen *uu* voor. De Nederlandse *uu* wordt uitgesproken als een *oe*: *muziek* wordt *moeziek*.

Het TURKS kent wel een klinker *uu*.

Het Nederlandse onderscheid *uu*–*u* zal waarschijnlijk de meeste problemen geven.

●● AUDITIEVE DISCRIMINATIE: DE *uu*

In les 8 wordt de *u* met de *uu* gecontrasteerd.

●● UITSPRAAK: DE *uu*

Bij het aanleren van de *uu* kunt u beginnen de leerling op het verschil tussen *ie* en *uu* te wijzen. Om goed het verschil tussen de geronde *uu* en de ongeronde *ie* te zien en te voelen, zegt u deze klanken afwisselend voor.

Wijs op de ronding van de lippen bij de *uu*. De stand van de tong is niet zo gemakkelijk te zien. Wanneer u uw lippen wegtrekt, maar de tong in de *uu*-stand houdt, kunt u zien dat de punt van de tong naar beneden is gericht. Ook is het geultje in het midden van de tong zichtbaar. Laat dit zien voor de spiegel.

De stand van de tong is dezelfde als bij de *ie*. Wanneer een leerling wel een *ie* kan uitspreken, maar geen *uu*, kunt u van de *ie* uitgaan. Alleen de vorm van de lippen moet dan veranderen; de tong blijft op dezelfde plaats.

Door een verkeerde stand van de mond kan de leerling de *uu* fout uitspreken. Als de *uu* een *w*-klank heeft, zijn de lippen te sterk gerond. De mondhoeken moeten dan iets terug. Als de *uu* te veel een *ie*-karakter heeft, is er te weinig lipronding. Ook kan de stand van de tong verkeerd zijn: wanneer de *uu* meer als een *oe* klinkt, is de tong te ver naar achteren. In dit geval moet de tongpunt tegen de ondertanden worden gehouden.

KLANKVERSIES

Beide klankversies zijn ontleend aan de bundel *Versjes* van het Pedagogisch Instituut te Rotterdam.

Zie ook onder *Werkboek*.

●● AUDITIEVE DISCRIMINATIE: DE *uu*

Luister goed, steek je hand op bij ... of Luister goed, zet een streepje bij ...

△ '*Gülay*': Murat, *Gülay*, Roos, Truus, *Gülay*, *Gülay*, Wim, Joep, Rob, Maaïke.

'*muur*': tante, zusje, *muur*, fotoalbum, thee, televisie, *muur*, dank u wel, *muur*.

'*uu*': aa, *uu*, ie, ee, ij, oo, *uu*, *uu*, aa.

'*uu*': Ruud, Hülya, Joep, Guus, Lydia, Nihal, Dennis, Suusje, Martijn.

▲ '*uu*': zusje, buurman, buurvrouw, familie, hoed, *muur*, foto, juffrouw, alstublieft, kopje.

●● UITSpraak: DE *uu*

Ga met de leerling voor de spiegel zitten en doe de *uu* voor.

Ik zeg nu 'uu', zeg maar na.

Beluister de opname en vraag na elk klankpaar: *Klinken ze hetzelfde?*

Laat de leerling woorden nazeggen.

Ik zeg een woord, zeg maar na:

nu, tuuttuut, muziek, ruzie, *muur*, stuur, duur, buurman, buurvrouw, natuurlijk.

Beluister de opname en vraag na elk woordpaar: *Klinken ze hetzelfde?*

Corrigeer de *uu*, als dat nodig is.

KLANKVERSIES

Buur buur
kom vlug in de schuur
er is een gat in de *muur*
kom buur!

Klankschrift

De klankplaatjes bij deze les zijn: een foto, een lamp, een keuken, een glas, een kussen, koekjes, een tv, een trap, een *muur* en een bel.

Uit voorafgaande lessen komen geen *uu*-plaatjes.

Naar vorige bladzijden in het klankschrift gaan: koekjes en een foto.

Verstaan en spreken

WOORDENSCHAT

Onbepaald lidwoord (meervoud) ø

Als we in algemene zin over mensen of voorwerpen willen praten en we geven geen nadere specificatie, zoals in de zin uit de dialoog 'Heb je nog meer zusjes', dan komt in het Nederlands geen lidwoord voor een zelfstandig naamwoord (meervoud): een boek, ø boeken (ø betekent dat iets niet gerealiseerd wordt; je kunt op die plaats wel een abstract lidwoord 'een' aannemen, want bij ontkenning wordt zowel het enkelvoud als het meervoud geen: geen boek, geen boeken).

U kunt bij het benoemen van plaatjes en voorwerpen vragen met een onbepaald meervoud stellen, als: Van welke dingen zijn er meer dan één in de klas?

Let er bij het spontane taalgebruik eens op of een leerling al lidwoorden gebruikt en op welke manier hij de onbepaalde lidwoorden (een en ø) gebruikt. Kinderen die bezig zijn de lidwoorden te verwerven, kunnen soms het gebruik van *een* overgeneraliseren bij het meervoud: een paard – een paarden.

Beginnende leerlingen, die nog helemaal geen lidwoorden gebruiken, lijken het goed te doen, maar dat is schijn.

Bij gevorderde leerlingen kunt u eens letten op meervoudsuitgangen van het zelfstandig naamwoord. Gebruiken ze al uitgangen? En welke dan?

In het Nederlands zijn er verschillende meervoudsuitgangen; *-en* en *-s* komen het meest voor. Anderstaligen zullen deze in de beginfase van meervoudsverbuigingen het meeste toepassen en ook weer overgeneraliseren: treins¹ visses¹. Omgekeerd kan dit leiden tot vark¹, waarbij *en* als meervoud wordt begrepen.

¹ niet bestaand woord

In huizen en schuren
zit poesje te turen;
dat turen en gluren
kan wel uren duren
en komt ze naar huis
dan heeft ze een muis.

Benoem met de kinderen de klankplaatjes op bladzijde 26 en 27 van het *Werkboek* en laat de plaatjes met een *uu* uitknippen en inplakken. Laat ze zoeken naar *uu*-plaatjes bij voorgaande lessen en bij deze les naar plaatjes van eerder behandelde klanken (*aa, oe, ie, oo*).

- ▲ Laat de kinderen in tijdschriften zoeken naar plaatjes van woorden met een *uu* en laat ze zelf woorden met een *uu* bedenken en eventueel tekenen.

WOORDENSCHAT

Onbepaald lidwoord (meervoud): ø

Benoem de voorwerpen uit het Praatboek en probeer daarbij meer dan één exemplaar van elk aan te wijzen (onbepaald meervoud: ø glazen).

Stel vragen als:

Heb je broertjes?

Heb je zusjes?

- ▲ Laat leerlingen voorwerpen in de klas, waarvan er meer dan één aanwezig is, benoemen:
In de klas staan stoelen en tafels.
- ▲ Laat leerlingen een vergelijking maken tussen dingen die wel thuis zijn, maar niet in de klas:
Thuis hebben we theeglazen, in de klas niet.

Minder vaak komen uitgangen als *-eren* voor, al zullen de meeste leerlingen met *kinderen* geen problemen hebben omdat ze dat zo vaak horen, en met klinkerveranderingen als in stad-steden, schip-schepen. Deze laatste worden relatief later verworven, eerst wordt het 'stadden' of 'statten', en 'schippen'. Corrigeer alleen bij gevorderde leerlingen de meervoudsuitgangen in de oefeningen.

Uitbreiding

Benamingen voor verwantschap houden altijd een relatie in: A is de zoon van B en C. De ene taal kent andere verwantschapsonderscheidingen dan de andere. Zo kent het Nederlands andere benamingen voor *nicht* dan bijvoorbeeld het Frans (*cousine* of *nièce*). Het Nederlands heeft één benaming voor *oom*, terwijl het Arabisch een onderscheid maakt tussen oom van moederszijde 'ammi en oom van vaderszijde *chali*.

Soms is er een verschil in aanspreekvorm en benaming, soms ook niet, vergelijk: *oom-oom*, *papa-vader*.

U kunt met de leerlingen praten over de verschillen en overeenkomsten in benamingen in hun moedertaal en het Nederlands.

Het Turks kent een aparte benaming voor de oudste zus en de oudste broer in het gezin; die naam fungeert tegelijkertijd als roepnaam. In het Marokkaans-Arabisch is het woord voor *jongen* en *zoon* hetzelfde, evenals het woord voor *meisje* en *dochter*. Dit kan soms tot misverstanden leiden in het Nederlands. Een andere moeilijkheid is vaak de bezitsrelatie die in de benamingen tot uitdrukking komt. Turkse leerlingen kunnen zeggen: 'Dat is vader broer' voor 'Dat is de broer van mijn vader'. In het Turks wordt eerst de 'bezitter' genoemd en dan de relatie.

GRAMMATICALE CONSTRUCTIES

Bezittelijke voornaamwoorden (enkelvoud): mijn, je (jouw)

De bezittelijke voornaamwoorden die corresponderen met *ik* en *je* zijn *mijn* en *jouw*. *Jouw* gebruik je alleen als je iets wilt benadrukken. We besteden hier alleen aandacht aan *mijn*—spreek uit *m'n*—en *je*. Dezelfde oefening kunt u ook gebruiken om *jouw* te oefenen.

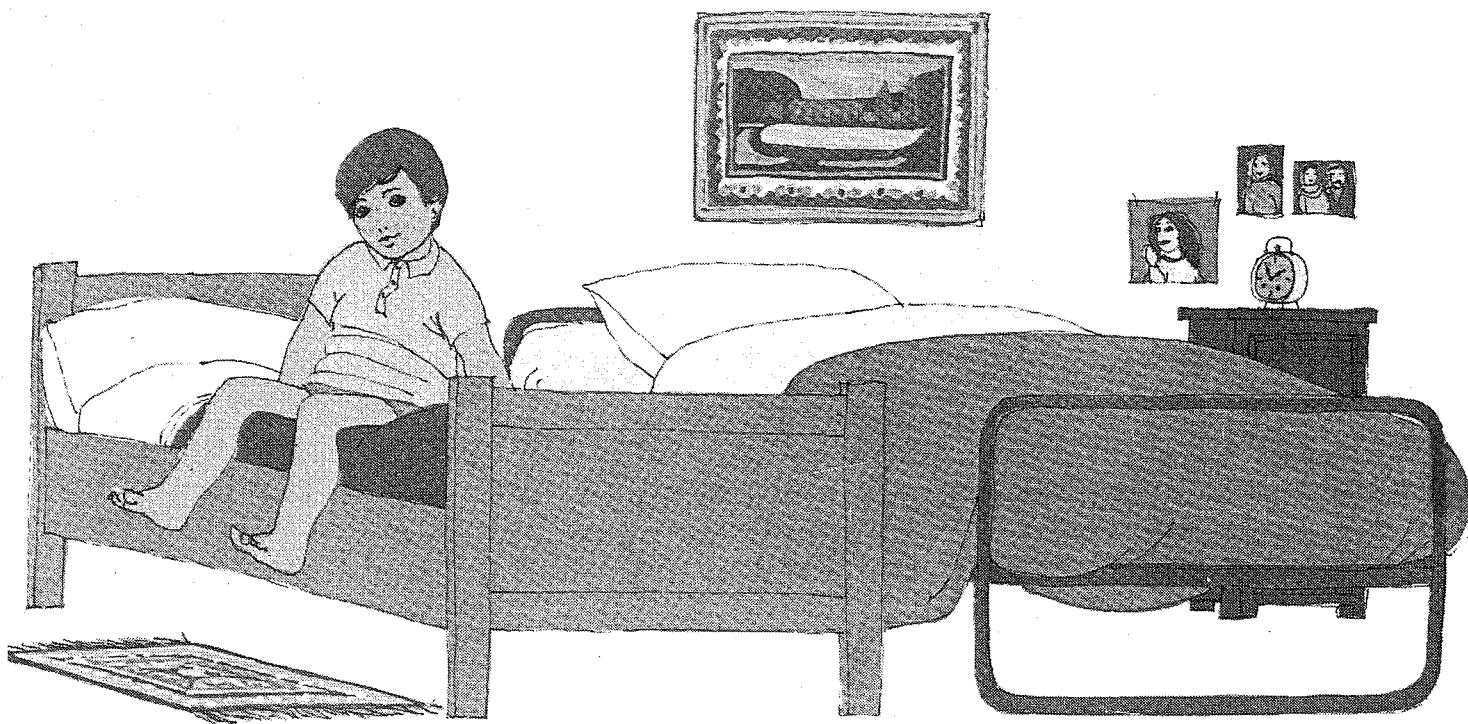
Bezitsrelaties worden in talen verschillend uitgedrukt. In het Nederlands komen drie vormen het meest voor: met bezittelijke voornaamwoorden vóór het zelfstandige naamwoord, in constructies met *van*—het boek van jou—en in constructies als *Jans moeder* of—in spreektaal—*Jan zijn moeder*. Anderstaligen zullen veel problemen ondervinden bij het uitdrukken van de verschillende vormen die er in het Nederlands zijn om bezitsrelaties aan te geven.

Persoonlijke voornaamwoorden (enkelvoud): hij, ze (zij)

In deze oefening gaan we alleen in op *hij* en *ze*, voor zover ze naar personen verwijzen. U kunt deze voornaamwoorden het beste aan de hand van foto's introduceren. Vermijd daarbij het voornaamwoord *ze*-meervoud.

In spreektaal wordt *hij*, als het achter het werkwoord staat, uitgesproken als *ie*; leer het de kinderen ook zo. *Zij* gebruik je alleen als je het wilt benadrukken.

Leerlingen die al voornaamwoorden in hun spontane taal gebruiken, kunnen *hij* en *ze* door elkaar gebruiken. Soms komt dit voort uit de moedertaal; in het Turks bijvoorbeeld wordt geen onderscheid gemaakt tussen *hij*

GRAMMATICALE CONSTRUCTIES

Mijn, je (jouw)

- ▲ Laat leerlingen foto's van hun familie meenemen en laat ze elkaar vragen stellen als:
 Hoe heet je vader? – Mijn vader heet ...
 Hoe heet je moeder? – Mijn moeder heet ...
 Hoe heet je zusje?
 Wat is je adres?

Hij, ze (zij)

Stel bij de foto's uit de les vragen als: Wie is dit? Heeft ze broertjes en zusjes?

- ▲ Laat de leerlingen aan de hand van meegebrachte familiefoto's vertellen over de personen die erop staan. Stel vragen als: Wat doet ze nu? Wat doet hij nu? Waar is hij nu?
 Laat een leerling iets vertellen over een andere leerling uit de klas.

en *ze* (*zij*), maar ook leerlingen bij wie het onderscheid in de moedertaal wel voorkomt, hebben problemen in het Nederlands.

Corrigeer alleen bij gevorderde leerlingen het foutieve gebruik. Bij beginners herhaalt u alleen het goede antwoord.

Let niet op het vervoegen van het werkwoord.

Voegwoord: en

En kan twee hoofdzinnen met elkaar verbinden: Ik ga eerst met de bus naar het station *en* dan neem ik de trein. Het kan ook twee zinsdelen met elkaar verbinden. In dit geval gaat het vaak om opsommingen, zoals: Mijn zusjes heten Aicha en Bouchra. Beide gebruiken van *en* kunt u oefenen; *zinsdelen* verbinden met *en* is voor anderstaligen in een beginfase niet moeilijk.

Hoofdzinnen met elkaar verbinden is moeilijker, omdat hoofzinnen wat uitgebreider zijn, zodat er problemen met de woordvolgorde kunnen ontstaan. Oefen dit alleen met gevorderden.

Persoonlijk voornaamwoord: u

Het is voor een anderstalige leerling moeilijk te bepalen wanneer hij *u* dient te zeggen tegen volwassenen, zeker als het bij u op school de gewoonte is dat leerlingen leerkrachten tutoyeren.

Met een situatie als in de dialoog – een theevisite – kunt u leerlingen dit gebruik van *u* laten oefenen.

Aan gevorderde leerlingen kunt u eventueel vragen stellen als: Tegen wie zeg je *u*? Tegen wie zeg je *jij*?

Voorzetsel (van plaats): naast

Let er bij het spontane taalgebruik op of leerlingen al voorzetsels gebruiken.

Als dat het geval is, zullen ze vaak een of twee voorzetsels overgeneraliseren.

Let bij deze oefeningen op het gebruik van *naast*; bij gevorderde leerlingen kunt u letten op het voorkomen van lidwoorden.

●● PRAATPLAAT: THUIS

Mogelijke vragen: Waar wonen Marokkaanse mensen, waar Nederlandse? Hoe weet je dat? Wat is dat meisje aan het doen? Zie je die jongen in de keuken? Wat gaat die doen? Wat doe je in deze kamer? Waar wil jij het liefst wonen? Wat doe jij allemaal als je thuis komt?

En

Laat leerlingen eventueel aan de hand van de foto's opsommen:
Hoe heten je broertjes?
Hoe heten je zusjes?
Wie zijn je vriendjes?

Wat zie je allemaal in de klas?

Zie ook het *Werkboek*, bladzijde 26.

- ▲ Laat de leerlingen zinnen aanvullen:
(Leerkracht) Ik zie een tafel ... (Leerling) ... en ik zie een stoel.
(Leerkracht) Ik pak een boek ... (Leerling) ... en ik ga lezen.
(Leerkracht) Ik pak mijn jas ... (Leerling) ... en ik ga naar huis.
(Leerkracht) Ik ga naar de kraan ... (Leerling) ... en ik was mijn handen.
- ▲ Laat daarna leerlingen elkaar aanvullen.

U

Laat twee leerlingen spelen dat ze als twee volwassenen bij elkaar op visite gaan, waarbij het volgende gezegd kan worden:
Komt u binnen.
Gaaf u zitten.
Wilt u thee?
Alstublieft.
Dank u wel.

Naast

Stel vragen over leerlingen of voorwerpen in de klas of laat een leerling vragen stellen:
Wie zit er naast ...?
Wat staat er naast de kast?

Geef door: Ik zit naast ... – en jij?

Laat eventueel de leerling die de vragen moet beantwoorden eerst goed rondkijken, waarna hij met gesloten ogen de vragen moet beantwoorden.

●● PRAATPLAAT: THUIS

Praatboek,
bladzijde 30 en 31

Laat de kinderen zoveel mogelijk vertellen bij de plaat. Reageer op wat de kinderen spontaan vertellen en ga in op de twee verschillende huizen, de dingen die op verschillende plekken in huis gedaan worden en de ervaringen van de kinderen.

Voorbereidend lezen en schrijven

ORIËNTATIE OP HET SCHRIFT

Het krijgen en versturen van brieven en kaarten leent zich goed om de communicatieve functie van de geschreven taal duidelijk te maken.

Veel jeugdbibliotheken hebben een collectie buitenlandse boeken. Als de ouders er geen bezwaar tegen hebben, kunt u de kinderen lid maken.

Als u niet in de gelegenheid bent om naar een jeugdbibliotheek te gaan, laat de kinderen dan eens rondkijken in de schoolbibliotheek, het documentatiecentrum of de boekenhoek.

Suggesties voor boeken vindt u weer aan het einde van deze les.

LEES- EN SCHRIJFBEGRIPPEN

Gebruik de woorden die de kinderen nog niet kennen weer op verschillende manieren: voor de *streep*, op de *lijn*, onder de *streep*, in het *midden* van de lijn, het *middelste* plaatje, *midden* op de bladzijde, het *middelste* woord, *naast* het plaatje, het plaatje *naast* ..., een lijn *van boven naar beneden*, *middenin* het woord.

ORIËNTATIE OP HET SCHRIFT

Vraag de kinderen van thuis wat ansichtkaarten mee te brengen. Neem zelf ook wat brieven en ansichtkaarten mee en ga die samen met de kinderen bekijken en vergelijken: Wat valt op? Zie je verschillen? Wat staat er bij een kaart op de voorkant? Wat op de achterkant? In welke taal staat het er?

Laat de kinderen zelf een ansichtkaart maken. Aan de voorkant komt een tekening, aan de achterkant mogen ze iets schrijven. Sommige kinderen zullen echt iets schrijven; kijk eens wat de andere kinderen doen: maken ze krabbels, iets dat op lettertekens lijkt? Het leukst is het natuurlijk als de kinderen die kaart ook echt kunnen versturen.

Samen met de kinderen een brief maken voor een kind dat ziek is of verhuisd, kan natuurlijk ook. De kinderen vertellen wat u op moet schrijven, of tekenen eerst en u schrijft erbij wat ze getekend hebben. Schrijf ook de envelop en vraag eens hoe de postbode weet waar zo'n brief naar toe moet. En wat hij daarvoor allemaal moet weten.

Om beurten mogen de kinderen een voorwerp noemen uit het huis (trap, tafel bijvoorbeeld) dat u op moet schrijven. Schrijf een keer niet het woord op, maar maak een tekeningetje. Valt dat op? Zeg dat ze best hele moeilijke of lange woorden mogen noemen. Wat noemen ze dan?

Breng als het mogelijk is een bezoekje aan de jeugdbibliotheek. Laat de kinderen rondkijken, in boekjes snuffelen of een boekje uitzoeken. Wijs eventueel aan waar de boeken in hun moedertaal staan.

Pak een boek en lees dat voor, ook al kunnen de kinderen u nog niet letterlijk volgen. Merken de kinderen aan uw stem, intonatie en gelaatsuitdrukking of het verhaal spannend, droevig of juist heel vrolijk wordt?

LEES- EN SCHRIJFBEGRIPPEN

woord

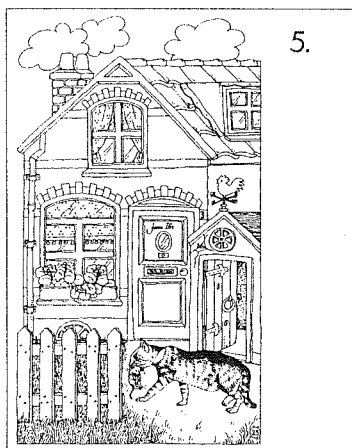
streep, lijn

midden, middenin, middelste (zie ook het *Werkboek*, bladz. 27)

OBSERVATIE: VISUELE DISCRIMINATIE

In de vorige les is de visuele discriminatie als observatiepunt ter sprake geweest. U kunt daar, als het nodig is, nu mee door gaan: maak de observatie af of ga wat oefenen met kinderen die dat nodig hebben. Verwijzingen naar oefenmateriaal vond u bij les 4. De visuele discriminatie komt hierna niet meer ter sprake. Het zal duidelijk zijn dat dat niet hoeft te betekenen dat iedere leerling die vaardigheid nu voldoende beheerst. Het is juist de bedoeling dat u aan de hand van de observatie, en met behulp van de suggesties, oefenmateriaal selecteert voor kinderen die dat nodig hebben. De kinderen kunnen dan bij u of bij een van de andere leerkrachten die hen begeleidt, regelmatig oefenen.

Als kinderen fouten maken, laat ze dan niet in het ongewisse. Wijs steeds op wat in een bepaalde oefening relevant is: de richting of de volgorde van de letters bijvoorbeeld.

Werkboek

In huizen en schuren

Illustratie klankversje

Wat hoort bij elkaar?

Afgebeeld zijn een stoffen en een blik, een kop en een schotel, een tafel en een stoel, een vaas en bloemen, een theepot en een deksel.

Zoek de middelste

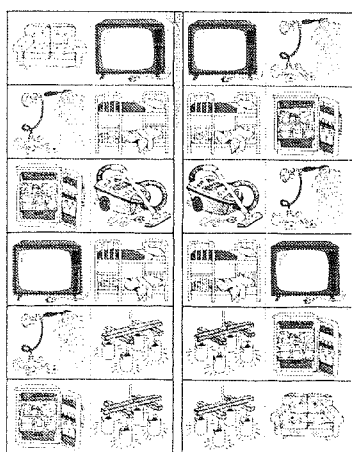
Let er weer op zowel de term *middelste* te gebruiken, als ook *middenin* en *in het midden*.

Naar boven, naar beneden

In plaats van naar boven en naar beneden wordt ook omhoog en omlaag gebruikt.

Domino

De afbeeldingen betreffen allemaal voorwerpen die in huis te vinden zijn. Domino wordt als volgt gespeeld: één plaatje wordt in het midden gelegd en de andere worden tussen de spelers verdeeld en vervolgens omgekeerd op tafel gelegd. De eerste speler draait een plaatje om. Past dit (is een van de afgebeelde voorwerpen hetzelfde als op het plaatje midden op tafel), dan legt hij het daaraan en mag nog een keer. Past het niet, dan legt hij het plaatje achteraan de rij en is de volgende speler aan de beurt. Wie het eerst zijn plaatjes op heeft, heeft gewonnen.

naast

naar boven, naar beneden, van boven naar beneden (zie ook het *Werkboek*, bladzijde 28)

OBSERVATIE: VISUELE DISCRIMINATIE

Ga, als het nodig is, door met observeren.

Geef kinderen die dat nodig hebben extra oefenmateriaal.

- bladzijde 25 *In huizen en schuren*
Laat de kinderen het klankversje opzeggen en de plaat kleuren.
- 26 *Wat hoort bij elkaar?*
Laat de kinderen de voorwerpen benoemen en vertellen welke twee bij elkaar horen: kop *en* schotel, stoffer *en* blik.
Laat de voorwerpen die bij elkaar horen met een lijn aan elkaar verbinden.
- 27 *Zoek de middelste*
Laat de kinderen bij elke rij vertellen welk het middelste voorwerp is en dat aangeven door er een rondje omheen te zetten. Stel vragen als: Welk kussen is het middelste? Welk figuurtje staat in het midden?
- 28 *Naar boven, naar beneden*
Laat de kinderen vertellen welk kind naar boven loopt, welke pijlen naar beneden wijzen, welke letters met de stok naar boven wijzen, en daar een streepje bij zetten. Stel ook vragen als: Loopt het meisje naar boven of naar beneden? Wijst de vinger naar boven of naar beneden? Deze pijl wijst naar ...?
- 29 *Domino*
Haal de bladzijde uit het boek en laat de plaatjes langs de ononderbroken (zwarte) lijnen uitknippen. Laat de kinderen eerst alle afgebeelde voorwerpen benoemen. Dan kunnen ze met de plaatjes domino gaan spelen. Laat ook tijdens het spel steeds benoemen wat er aangelegd wordt.

Evaluatie

- Kan het kind een volwassene met *u* aanspreken?
- Kan het kind een volwassene begroeten?
- Kan het kind iemand voorstellen?
- Kan het kind iets vertellen over zijn familie, bijvoorbeeld of het broertjes en zusjes heeft en hoe ze heten?
- Kan het kind de *uu* onderscheiden in de discriminatie-oefeningen?
- Spreekt het kind de *uu* goed uit in de uitspraak-oefeningen?
- Spreekt het kind de *uu* goed uit in het spontane taalgebruik?
- Begrijpt het kind het verschil tussen *hij* en *ze*? Kan het die woorden gebruiken?
- Kan het kind het onbepaald lidwoord (meervoud) *ø* gebruiken?
- Begrijpt het kind de bezittelijke voornaamwoorden *mijn* en *je*? Kan het die gebruiken?
- Kan het kind het voegwoord *en* gebruiken?
- Begrijpt het kind het voorzetsel *naast*? Kan het dat gebruiken?
- Begrijpt het kind de leesbegrippen *woord*, *streep*, *lijn*, *midden*, *middenin*, *middelste*, *naar boven* en *naar beneden*?

BOEKEN

Bij het thema zijn de volgende prentenboeken en informatieve boeken te gebruiken:

Raymond Briggs, *De sneeuwman*.

G. J. Hertz, *Het gele huis*.

Wolf Harranth en Christina Opperman-Dinow, *Opa wat doe je?* | *Dedem bize mi gelior?*

Arnold Lobel, *Bij uil thuis*.

Simone Schell, The Tjong Khing, *Hier woon ik*.

Edith Schindler, *Slaap lekker, droom maar fijn*. | *Iyi uykular 'renkli rüyalar*.

Ingrid en Dieter Schubert, *Wie komt er in mijn huisje?*

Friedel Schmidt en Waltraut Ranke, *Ik en mijn opa*.

6. gym

Overzicht

Thema

Gymnastiek en zwemmen

Dialogoog

situatie *in de kleedkamer*

personen *kinderen en volwassene*

taalfuncties *bevelen, aanmoedigen*

Klanken

ee als in *been*

Verstaan en spreken

woordenschat:

bepaald lidwoord (meervoud) *de*

grammaticale constructies:

persoonlijke voornaamwoorden (meervoud) *we, jullie*

bezittelijke voornaamwoorden (meervoud) *jullie, onze*

aanwijzende voornaamwoorden *deze (dit), die (dat)*

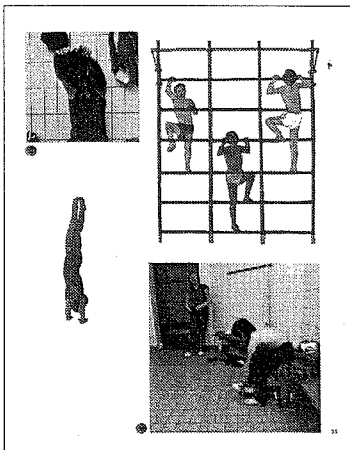
Voorbereidend lezen en schrijven

oriëntatie op het schrift

begrippen *rij, tussen(in), eerste, laatste, naar voren, naar achteren*

observatie *oog-hand-coördinatie*

Thema

Voor buitenlandse kinderen in de Nederlandse school zijn *gymnastiek* en *schoolzwemmen* de eerste vakken die ze samen met Nederlandse kinderen krijgen; voor een aantal van hen, met name voor meisjes, zullen het ook vaak nieuwe vakken zijn. Dat kan problemen geven: je moet op vaste dagen van de week gym- of zwemspullen mee naar school nemen, je samen met andere kinderen omkleden, instructies opvolgen die je niet of maar half begrijpt en dingen doen die nieuw, vreemd of eng zijn.

Oudere meisjes zullen van hun ouders soms niet mee mogen doen met gymnastiek en zwemmen als dit gemengd gebeurt, omdat dit botst met hun opvattingen over hoe meisjes zich behoren te gedragen. Veel kinderen zullen zich, zeker in het begin, nogal opgelaten voelen bij het omkleden, ook als dit – anders dan op de foto's bij de dialogoog – niet gemengd gebeurt. Veel buitenlandse kinderen zijn bovendien niet van jongs af vertrouwd met zwembaden en zwemmen; zij zullen het zwemmen vaak beangstigend vinden.

Bij gymnastiek en bij zwemmen hoort omkleden. Deze les leent er zich dan ook uitstekend voor om het thema *kleding* ter sprake te brengen. Er kan

BENODIGDHEDEN

voorwerpen uit de klas die in dikte, grootte en kleur van elkaar verschillen, zoals pennen, potloden, schriften
recorder en spiegel

WOORDENLIJST

de arm	de pet	staan*
de bal*	ringen	trekken
de band	de rits	uitdagen
de bank*	de rok	uitdoen*
het been	de schoen*	uitkleden
de bikini	de sok	vallen*
de broek	touwen	vasthouden
de brug	het vest	wassen*
de das*	de veter	zitten*
de douche*	(het) water*	zwemmen
de glijbaan	het zwembad	_____
de gymzaal	de zwembroek	bang
de handdoek*	_____	diep
het hemd	aandoen*	het diepe
de jas*	aankleden	droog
de jurk	afdrogen	eerste bad
de kam	bang zijn	langzaam
de kast*	dichtdoen*	naast elkaar
het kleedhok	duiken	nat
de knoop	durven	met z'n tweeën
de kous	glijden	ondiep
de kring*	gooien	het ondiepe
de kurk	hollen	pijn
de laars	klimmen*	snel
(het) lawaai	kopjeduikelen	tijd
de lijn	liggen*	voorzichtig*
de mat*	lopen*	zachtjes
de muts*	opendoen*	
de muur*	schreeuwen	(kledingstukken)
het net	springen*	...

daarbij ingegaan worden op de Nederlandse woorden voor verschillende kledingstukken (kleding behoort in eerste instantie tot het domein van de moedertaal), op verschillen in kleding, op specifieke kleedwijzen in de landen van herkomst, op de functie van kleding (het bedekken van lichaamsdelen bijvoorbeeld), op het onderscheid tussen kleding binnenshuis en buitenshuis dat in sommige culturen bestaat en op het maken en onderhouden van kleren.

Ook in de gym- en zwemles zullen de kinderen veel geconfronteerd worden met instructietaal: bevelen, geboden en aanwijzingen. Instructies kunnen in verschillende vormen gegeven worden. De aansporing om op te schieten kan bijvoorbeeld als mededeling gegeven worden (Het is al laat, hoor), als vraag (Zijn jullie klaar?) of als bevel (Schiet op!). Die variatie van vriendelijk tot dwingend kan voor kinderen verwarrend zijn, omdat ze de verscheidenheid aan uitdrukkingswijzen niet kennen, het indirecte taalgebruik niet doorzien en meer vertrouwd zijn met expliciet gegeven instructies en bevelen.

Dialogoog

INTRODUCTIE

Op bladzijde 32, 33, 34 en 35 van het *Praatboek* staan de foto's van de dialogoog.

Foto 1 laat de kleedkamer zien waar de dialogoog zich afspeelt. Twee kinderen, Peter en Sinan, spelen een rol in de dialogoog. Peter is de jongen met het geruite bloesje en Sinan is de jongen die net van de bank opstaat. De dialogoog begint bij foto 2.

VERTELLEN BIJ DE PLAATJES

U laat de leerlingen zoveel mogelijk vertellen bij de foto's en de tekeningen. Als een kind bezig is Nederlands te leren, zal het niet meteen in correcte Nederlandse zinnen iets kunnen vertellen. In plaats van het kind expliciet te verbeteren, kunt u beter het antwoord in de juiste vorm herhalen. Een kind zegt bijvoorbeeld: 'schoen'. U reageert dan met: 'Ja, hij heeft een schoen gevonden.' Een ander kind zegt: 'Wie is die schoen?' U reageert dan met: 'Ja, hij zegt: Van wie is deze schoen?' Op deze manier hoort het kind datgene wat het wilde zeggen, in de juiste vorm. Dit heeft meer effect dan het nadrukkelijk verbeteren van foutieve zinnen.

VERTELLEN BIJ DE PLAATJES

Mogelijke vragen zijn:
Wat doet die jongen?
Waar is de foto gemaakt?
Wanneer trek je je gymkleren aan?
Wie komt daar binnen?

LUISTEREN NAAR DE DIALOOG

De dialoog begint bij de tweede foto. Tussen foto 5 en 6 gebruikt u de volgende overgangszin: 'Zo, trek maar vlug je gymkleren aan.' Bij foto 8 hoort geen tekst.

U kunt misschien wat accent geven aan de stemmingen die in de dialoog voorkomen, zoals de geïrriteerdheid van de leerkracht en de bedremmeldheid van Sinan.

OEFENEN VAN DE DIALOOG

U verdeelt de rollen. Als u een gevorderde leerling heeft, dan kan deze eventueel de rol van de leerkracht spelen. U moet zich wel realiseren dat het taalgebruik van een volwassene anders is dan het taalgebruik van een kind.

SPELEN VAN DE DIALOOG

LUISTEREN NAAR DE DIALOOG

Nu ga ik het verhaal bij de foto's vertellen. Luister maar.

- ② Peter : Hee, van wie is deze schoen? [gebaar]
Sinan : O, van mij. Geef hier, joh. [gebaar]
- ③ Peter : Vang je hem? [gebaar]
Sinan : Ja, gooi maar. [gebaar]
- ④ Juf : Zeg, jullie gooien toch niet met schoenen, he?
[gebaar]
Zijn jullie klaar?
Sinan : Ik krijg mijn veter niet los. [gebaar]
- ⑤ Juf : Zal ik je even helpen?
Sinan : Ja, graag.
Juf : Zo, trek maar vlug je gymkleren aan.
- ⑥ Sinan : Juf, ik ben mijn gymbroek vergeten. [gebaar]
Juf : He, wat vervelend.
Sinan : Mag ik in deze broek meedoen? [gebaar]
Juf : Nou, voor deze keer dan.
- ⑦ Juf : Trek je wel je trui uit? [gebaar]
Sinan : Ja.
- ⑨ Juf : Schiet een beetje op. We beginnen hoor!
Sinan : Ja, ik kom zo.

OEFFENEN VAN DE DIALOOG

Nu gaan we samen het verhaal vertellen.

Verdeel de rollen.

De rol van Peter is gemakkelijk; de rol van Sinan is moeilijker;
de rol van de leerkracht is het moeilijkst.

●● SPELEN VAN DE DIALOOG

Nu gaan we de plaatjes nadoen.

VERTELLEN VAN EIGEN BELEVENISSEN

U kunt de leerlingen vragen hoe de gymles bij hen verloopt. Naar aanleiding van het praten over gymkleden kunt u over kleden in het algemeen praten, bijvoorbeeld over de overeenkomsten en verschillen tussen mannen- en vrouwenkleding, over kleden uit verschillende landen, over kleden voor verschillende seizoenen of over verschillende soorten werkkleding.

Klanken

DE *ee*

Wanneer u de *ee* uitspreekt, kunt u het volgende zien en voelen: de lippen zijn ongerond en de mondhoeken zijn iets naar achteren getrokken. De tong ligt iets lager in de mond dan bij de *ie*. De tongpunt raakt de ondertanden. De zijranden van de tong komen tegen de bovenkiezen aan. De kaakwijdte is niet groot. Verder merkt u dat tijdens het uitspreken van de *ee* de achterkant van de tong omhoog gaat en de opening van de lippen kleiner wordt; de mondvorm verandert dus. U kunt deze verandering ook horen: u hoort eerst een *ee* en dan even iets dat op een *j* lijkt. Een vergelijking met het Frans, dat deze verglijding niet heeft, werkt verhelderend: *thé* – *thee*.

Wanneer de *ee* gevolgd wordt door een *r*, klinkt de *ee* als een lang aangehouden *i*, vergelijk *beer* en *been*. Daarom treft u bij de uitspraak oefeningen geen woorden met een *ee-r*-combinatie aan.

MOEILIKHEDEN BIJ DE *ee*

In het BERBER komt geen *ee* voor, maar wel een *ie*. De *ee* en de *ie* kunnen dan ook verwisseld worden: *beek* wordt *biek*.

Ook het MAROKKAANS-ARABISCH kent geen *ee*, wel een *ie* en een *e*. De *ee* kan verward worden met deze twee klanken.

Het PORTUGEES en het SPAANS hebben wel een *ee*. Deze wordt echter net als in het Frans zonder verglijding en ook korter uitgesproken, zodat de *ee* bij Spaanse en Portugese leerlingen uitspraakproblemen kan opleveren.

Het TURKS kent de klinker *ee* niet, wel de *ie* en de *ei*. De volgende verwisselingen bij het uitspreken en verstaan doen zich voor: *mei* in plaats van *mee*, *heel* in plaats van *hiel*.

Het Nederlandse onderscheid *ee* – *e* zal voor de meeste leerlingen problematisch zijn.

●● AUDITIEVE DISCRIMINATIE: DE *ee*

In les 9 wordt de *ee* met de *e* gecontrasteerd.

●● BELUISTEREN VAN DE OPNAME

Laten we eens gaan luisteren.

Bespreek met de leerlingen de opname. Wat ging er goed? Wat ging er verkeerd?

VERTELLEN VAN EIGEN BELEVENISSEN

Mogelijke vragen zijn:

Wanneer heb jij gymnastiek?

Wat voor kleren heb je dan aan?

Zie je verschil tussen jouw kleren en mijn kleren?

●● AUDITIEVE DISCRIMINATIE: DE ee

Luister goed, steek je hand op bij ... of Luister goed, zet een streepje bij ...

△ 'Peter': Mieke, Achmed, *Peter*, Esma, *Peter*, Jeroen, Halim, Kees, Marjo, *Peter*.

●● UITSpraak: DE *ee*

Voelen, luisteren en kijken zijn belangrijk bij het aanleren van deze klank. Laat bij het uitspreken van de *ee* duidelijk zien hoe de mondvorm is en wijs erop dat de opening tussen de lippen tijdens het uitspreken smaller wordt. Wanneer de *ee* klinkt als een *ie*, vertoont de tong teveel welving en ligt dus te hoog in de mond. U kunt dit corrigeren door voor de spiegel nog eens te wijzen op de juiste stand van de tong. Wanneer de *ee* klinkt als een *e*, is de tong te weinig gewelfd. Dit kunt u corrigeren door de leerling de mond iets minder ver te laten opendoen. Corrigeer alleen de *ee* en geen andere klanken.

KLANKVERSIES

Zie ook onder *Werkboek*.

'veter': broek, *veter*, plein, schrift, *veter*, straat, schoen, *veter*, *veter*, vader.

'ee': aa, *ee*, ie, e, ij, eu, *ee*, u, ie, *ee*.

'ee': Peter, Sinan, *Kees*, Pedro, Mieke, Esma, *Geeske*, Richard, Eva, Freddie.

▲ 'ee': veter, gieter, arm, plein, *been*, spelen, melk, *tv*, kledkamer, papier.

● UITSpraak: DE ee

Ga met de leerling voor de spiegel zitten en doe de *ee* voor.

Ik zeg nu 'ee', zeg maar na.

Beluister de opname en vraag na het klankpaar: *Klinken ze hetzelfde?*

Laat de leerling woorden nazeggen.

Ik zeg een woord, zeg maar na:

been, teen, geel, meter, één, steen, veter, beek, week, *Kees*.

Beluister de opname en vraag na elk woordpaar: *Klinken ze hetzelfde?*

Corrigeer, als dat nodig is, de *ee*.

KLANKVERSIES

Berceuse presque nègre

De sjimpansee doet niet mee
Waarom doet de sjimpansee niet mee
de sjimpansee
is
ziek van de zee
Er gaat zoveel water in de zee
Meent de sjimpansee

Paul van Ostaijen

Eentje beentje
dobbelseentje
eentje beentje
beer.

Anoniem

Klankschrift

De klankplaatjes bij deze les zijn: een hemd, een schoen, een *veler*, een jurk, een rok, een broek, een sok, een kous, een *been* en een vest.

Uit voorafgaande lessen komen: een wc (les 3), zeep (les 3) en een tv (les 5). Naar vorige bladzijden in het klankschrift gaan: een broek en een schoen.

Verstaan en spreken

WOORDENSCHAT

Bepaald lidwoord (meervoud): de

Gebruik bij het benoemen van specifieke voorwerpen het bepaald lidwoord (meervoud): *de*. Wijs op dingen waarvan er steeds meer dan een aanwezig is: de planten, de krijtjes, de boeken, de pennen.

We geven een schematisch overzicht van de verschillende lidwoorden:

	enkelvoud	meervoud
onbepaald	een boek een deur	ø boeken ø deuren
bepaald	het boek de deur	de boeken de deuren

Let bij het spontane taalgebruik van een individuele leerling eens op de lidwoorden. Welke gebruikt hij al? Maakt hij onderscheid tussen enkelvoud en meervoud en tussen onbepaald en bepaald?

Herhaal eventueel de oefeningen met lidwoorden waar de leerling problemen mee heeft. Zoals eerder gezegd: voor een anderstalige is het onderscheid *de/het* moeilijk te leren. De lidwoorden worden relatief laat verworven. Corrigeer de lidwoorden alleen in deze oefeningen, niet in het spontane taalgebruik.

Bij gevorderde leerlingen kunt u tevens letten op de meervoudsuitgangen van de zelfstandige naamwoorden.

Uitbreiding

Er zijn in het Nederlands verschillende woorden voor 'zich verplaatsen'. Afhankelijk van hoe men zich voortbeweegt, met welke snelheid, met of zonder een hulpvoertuig of in welke richting, heet dat: lopen, wandelen, slenteren, rennen, hollen, huppelen, kruipen, fietsen, varen, vliegen, springen, klimmen of duikelen.

Tijdens de gymles kunt u enkele bewegingen demonstreren. Zie ook het *Werkboek*, bladzijde 32.

Laat de kinderen de klankplaatjes op bladzijde 32 en 33 van het *Werkboek* voor zich nemen en de *ee*-plaatjes uitknippen en inplakken. Laat bij vorige lessen zoeken naar *ee*-plaatjes en bij deze les naar eerder behandelde klanken.

- ▲ Laat uit tijdschriften en reclamefolders nog meer *ee*-plaatjes knippen en klankwoorden bedenken en tekenen. Laat de kinderen ook eens rijmwoorden bedenken, bijvoorbeeld woorden rijmend op Peter of op been.

WOORDENSCHAT

De

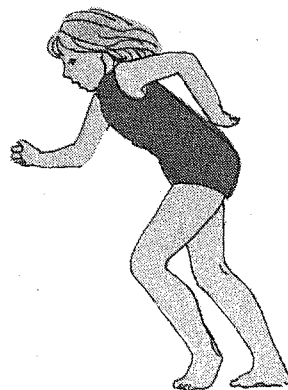
Benoem de voorwerpen in de klas of uit het Praatboek. Gebruik daarbij zoveel mogelijk het bepaald lidwoord (meervoud) *de*, door steeds twee exemplaren van voorwerpen aan te wijzen: de planten, de krijtjes, de boeken, de schoenen, de gymbjes, de mutsen.

Laat de leerlingen de voorwerpen benoemen, waarbij ze zoveel mogelijk het bepaald lidwoord (meervoud) moeten gebruiken.

Laat de leerlingen antwoord geven op vragen als:

Als de bel gaat, wat moeten we dan allemaal opruimen?

Als de gymzaal schoongemaakt wordt, wat moet er dan allemaal schoongemaakt worden?

GRAMMATICALE CONSTRUCTIES

Persoonlijke voornaamwoorden (meervoud): we (wij), jullie

We verwijst naar een groep mensen waarvan de spreker deel uitmaakt, in tegenstelling tot *jullie*; dan verwijst de spreker naar een groep waarvan hij géén deel uitmaakt. *Wij* gebruik je alleen als dat nadruk krijgt. Anderstaligen kennen ongetwijfeld deze woorden in hun moedertaal. U kunt een landgenootje vragen deze woorden te vertalen.

In sommige talen bestaan voornaamwoorden die verwijzen naar twee personen. In het Nederlands bestaat dit nog in een woord als beide(n). We hebben al eerder opgemerkt dat voornaamwoorden relatief laat in de spontane taal van leerlingen zullen optreden. Let bij het taalgebruik van een individuele leerling eens op het al of niet voorkomen van de persoonlijke voornaamwoorden *we* en *jullie*.

In sommige talen, waaronder het Spaans, het Portugees en het Marokkaans-Arabisch, worden de persoonlijke voornaamwoorden niet expliciet genoemd als ze zonder nadruk het onderwerp van een zin zijn. De vorm van het werkwoord laat duidelijk zien welke persoon bedoeld wordt. Dit kan verklaren, waarom anderstaligen die anders wel voornaamwoorden gebruiken, ze soms niet gebruiken.

Let behalve op de voornaamwoorden ook eens op het vervoegen van de werkwoorden: Worden ze al vervoegd? Maken kinderen al een onderscheid tussen enkelvoud en meervoud?

Corrigeer in deze oefeningen alleen bij gevorderden de meervoudsvervoeging.

Bezittelijke voornaamwoorden (meervoud): onze (ons), jullie

Onze (ons) en *jullie* corresponderen met respectievelijk *we* en *jullie*.

We bieden de bezittelijke voornaamwoorden allereerst aan in combinatie met een zelfstandig naamwoord. Al eerder is opgemerkt dat bezitsrelaties moeilijk zijn voor anderstaligen.

Let eens op de bezittelijke voornaamwoorden in het spontane taalgebruik van een individuele leerling. Komen ze al voor? U kunt voor beginners het oefenen scheiden in meervoud – enkelvoud: onze pennen – jullie pennen; onze pen ... – jullie pen ... Let niet op het verbuigen van *onze* of *ons*. Bij *het*-woorden (enkelvoud) wordt *ons* niet verbogen: ons schrift, ons huis.

Aanwijzende voornaamwoorden: deze (dit), die (dat)

De bijvoeglijke aanwijzende voornaamwoorden als *deze (dit)* en *die (dat)*, worden gebruikt om het onderscheid dichtbij/veraf (ten opzichte van de spreker) aan te geven. In het geval van *de*-woorden worden *deze* en *die* gebruikt; in het geval van *het*-woorden in het enkelvoud *dit* en *dat*, in het meervoud *deze* en *die*.

	enkelvoud	meervoud
dichtbij	<i>deze</i> deur <i>dit</i> raam	<i>deze</i> deuren <i>deze</i> ramen
veraf	<i>die</i> deur <i>dat</i> raam	<i>die</i> deuren <i>die</i> ramen

Leer de leerlingen eerst het onderscheid dichtbij/veraf; let daarna op enkel-

GRAMMATICALE CONSTRUCTIES

We (wij), jullie

Stel vragen aan de leerlingen, waarop ze met *ja* of *nee* moeten antwoorden:

Hebben we planten in de klas?

Hebben we stoelen in de klas?

Hebben we een zandbak?

Verdeel de leerlingen in twee groepjes en neem zelf plaats in één ervan.

Voer met één groepje handelingen uit, zoals klappen en zingen, en zeg hierna tegen de andere groep: Nu jullie.

Omschrijf de handelingen met: Nu gaan we zingen, nu gaan we klappen.

Laat de leerlingen de sprekersrol van u overnemen.

Verdeel de leerlingen in twee groepjes en voeg u bij één hiervan.

Elke groep heeft een aantal verschillende voorwerpen. Iedereen moet goed kijken wat er op tafel ligt. Daarna gaan de ogen dicht en u vraagt bijvoorbeeld: Wie heeft de pen? Wij of jullie? De leerlingen moeten antwoord geven.

Onze (ons), jullie

Verdeel de leerlingen in twee groepjes. Deel aan beide groepjes een aantal voorwerpen uit. Voeg u bij één van de groepjes, pak een voorwerp en zeg: Wij hebben een schaar. Dit is *onze* schaar. Wijs dan op een voorwerp van de andere groep: Jullie hebben een pen. Dat is *jullie* pen.

Na een tijdje gaan de leerlingen hiermee verder. Help ze eventueel met: Wij hebben een ...

Geef twee groepen een aantal voorwerpen die alleen verschillen in kleur, grootte of dikte. Vraag: Welke pen is blauw, *jullie* pen of *onze* pen?

Vermijd bij beginners het-woorden als boek en schrift.

Deze (dit), die (dat)

Leg een aantal voorwerpen dichtbij u en een aantal verder weg. Geef de leerlingen de volgende opdrachten:

Pak deze pen en pak nu die pen.

Pak deze tekening en nu die tekening.

Pak die tekening en nu deze tekening.

Leg meerdere exemplaren van een aantal voorwerpen dichtbij

en meervoud. Pas in laatste instantie komt het verschil tussen de- en het-woorden aan bod; dat is voor anderstaligen het moeilijkst te leren. Bovendien kan er verwarring optreden met de zelfstandige aanwijzende voornaamwoorden *dit* en *dat* (zie les 4), doordat *deze* bijvoorbeeld wordt overgegeneraliseerd: Deze ligt hier, juf.

Let bij de spontane taal van de individuele leerling eens op het gebruik van aanwijzende voornaamwoorden. Kan hij een onderscheid maken tussen *Dit* is mijn tafel en *Deze* tafel? Gebruikt hij de voornaamwoorden voor dichtbij en veraf correct?

Let bij gevorderden eens op het gebruik van *dit/dat*. Bij welke zelfstandige naamwoorden gebruiken ze deze woorden?

Afhankelijk van het niveau van de leerlingen oefent u *deze* (enkelvoud en meervoud) en *die* (enkelvoud en meervoud). Pas in een later stadium biedt u *dit* en *dat* aan.

●● PRAATPLAAT: ZWEMMEN

Mogelijke vragen: Wat doet dat meisje? Zie je die jongen daar staan? Wat zou er met hem aan de hand zijn? Zwem je zelf wel eens? Wat doe je dan? Duiken, hoe gaat dat? Kun je watertrappelen? Wat moet je dan doen? Ga je graag zwemmen? Ging je in Portugal ook zwemmen?

Voorbereidend lezen en schrijven

Tot nu toe bent u vooral bezig geweest met de functie en de beleving van de geschreven taal. U hebt de kinderen enigszins vertrouwd gemaakt met het idee dat de geschreven taal een weergave is van de gesproken taal. Maar de kinderen moeten straks ook weten wat de aard van die relatie tussen gesproken en geschreven taal is. Het Nederlandse schrift is alfabetisch. Dat wil zeggen dat er—de vele uitzonderingen daargelaten—een correspondentie bestaat tussen klank en letterteken: voor elke klank (voor elk foneem) is er een letterteken, ieder letterteken geeft steeds één klank weer. Daarom moeten de kinderen weten dat een woord uit verschillende klanken bestaat (en dat is voor een kind lang niet zo vanzelfsprekend als we vaak denken) en moeten ze afzonderlijke klanken van elkaar kunnen onderscheiden.

Om kinderen gevoelig te maken voor dat klankniveau van de taal kunt u heel goed gebruik maken van versjes. Versjes en liedjes die bij spelletjes gebruikt worden, zijn hiervoor vaak heel geschikt. Ze zijn kort, de structuur is eenvoudig, er wordt veel herhaald en er wordt veel gebruik gemaakt van eindrijm. Bovendien lenen sommige aftel-, hinkel- of springversjes zich goed om de kinderen opmerkzaam te maken op woordgrenzen: bij elk woord moet je iemand aanwijzen, of een stap of sprong maken.

ORIËNTATIE OP HET SCHRIFT

Een paar voorbeelden van aftelversjes:

Eun deun dip
volte kale kip
volte kale mosterd male
eun deun dip.

u en iets verder weg. Herhaal de vorige oefening, maar dan in het meervoud:

Pak deze pennen en pak nu die pennen.

Pak nu deze schriften en nu die schriften.

- ▲ Doe soortgelijke oefeningen, maar nu met voorwerpen die het lidwoord *het* hebben, zoals het schrift, het boek, het blaadje:
Pak dit boek en pak nu dat boek
Pak dat potlood en pak nu dit potlood.

- ▲ Na een aantal keren kunnen de leerlingen zelf opdrachten geven.

PRAATPLAAT: ZWEMMEN

Praatboek,
bladzijde 36 en 37

Laat de kinderen zoveel mogelijk vertellen bij de plaat. Reageer op wat de kinderen spontaan vertellen en ga in op de verschillende handelingen die te zien zijn en op de ervaringen van de kinderen met zwemmen.

ORIËNTATIE OP HET SCHRIFT

Pak een versjesboek en lees de kinderen een paar versjes voor.
Laat ritme en rijmende woorden goed horen.

Leer de kinderen een paar aftelversjes. Pak daarvoor korte versjes met veel eenlettergrepige woorden. Laat de kinderen de

Eze weze wes
olie in de fles
olie in de kan
wie is de man.

Een twee
kopje thee
suiker erbij
af ben jij.

Deze oefening vraagt van de kinderen objectivatie, een abstraheren van de betekenis. Om te weten dat de woorden boek en doek op elkaar lijken en niet boek en schrift, moet de betekenis genegeerd worden en enkel op de vorm worden gelet.

LEES- EN SCHRIJFBEGRIPPEN

Laat de kinderen de verwantschap tussen *eerste* en *laatste*, *vooraan* en *achteraan* merken. Het eerste woord op een regel is ook het voorste woord (en straks ook het woord dat aan de linkerkant staat).

OBSERVATIE: OOG-HAND-COÖRDINATIE

Het observatiepunt van deze les is de oog-hand-coördinatie. Als de kinderen straks gaan schrijven, is het belangrijk dat oog en hand samen kunnen werken, dat het oog de bewegingen van de hand kan sturen. Bij veel kinderen zal dat geen probleem zijn. Let vooral op kinderen die ook in hun moedertaal nog niet hebben leren schrijven en nog weinig schoolervaring hebben. Let erop dat de oog-hand-coördinatie weliswaar te onderscheiden is van het hanteren van het schrijfmateriaal (zie les 3) maar niet helemaal los hiervan staat. Laat de kinderen eventueel de lijnen en de sporen ook met de vingers nalopen.

Noteer van elk kind dat u mee laat doen of het een opdracht kan uitvoeren en hoe het die uitvoert: vlot en gaaf of aarzelend en moeizaam. Als kinderen moeite hebben met de opdrachten – ze hebben bijvoorbeeld moeite om consequent binnen de lijnen te blijven, een hoek te maken, een beweging te stoppen of op een bepaalde plaats uit te komen – kunt u de oog-hand-coördinatie gericht gaan oefenen.

Mocht er een kind bij zijn dat helemaal niet in staat is de opdrachten uit te voeren, kijk dan eerst eens naar de coördinatie van oog en hand op grover niveau. Kan het

aftebeweging meemaken. Het leukste is natuurlijk als u versjes neemt, die bij u op het schoolplein gezegd of gezongen worden. De kinderen kunnen dan meedoen. Misschien kunnen ze u en de Nederlandse kinderen een paar versjes uit hun land leren. Zet een paar versjes, eventueel in verschillende talen, op stencil. Leer ze met de kinderen van buiten. Laat de kinderen de versjes illustreren, u kunt er een boek van maken voor de boekenhoek.

Gevorderde kinderen kunnen misschien zelf al een paar rijmwoorden vinden. Die mogen ze tekenen; u schrijft de woorden erbij. Beginners kunt u een paar rijmwoorden geven die ze mogen tekenen. Let er dan wel op dat het woorden zijn die de kinderen al kennen en die te tekenen zijn.

Zoek uit de woorden die de kinderen al kennen een paar rijmwoorden op en schrijf die op het bord, bijvoorbeeld sok en rok. Merken de leerlingen de visuele overeenkomst op?

Schrijf eens op: boek, doek en schrift. Vertel—zonder ze aan te wijzen—welke drie woorden u opgeschreven hebt. Laat de kinderen raden waar boek en doek staan. Zijn er kinderen die denken dat de woorden boek en schrift op elkaar lijken omdat die voorwerpen op elkaar lijken?

LEES- EN SCHRIJFBEGRIPPEN

rij, rijtje
tussen, tussenin
eerste, laatste (zie ook het *Werkboek*, bladzijde 34)
naar voren, naar achteren, van voren naar achteren

OBSERVATIE: OOG-HAND-COÖRDINATIE

Kan het kind een vel papier doorknippen?
Langs een rechte lijn? Langs een golvende lijn? Langs een zigzaglijn?
Kan het een eenvoudig figuurtje uitknippen?

Kan het kind met potlood of viltstift een spoor tussen twee lijnen volgen?
Een recht spoor? Een kronkelspoor? Een zigzagspoor?
Kan het dat ook als de lijnen dichter bij elkaar staan? (Zie het *Werkboek*, bladzijde 35.)

Kan het kind een vormpje omtrekken, bijvoorbeeld de omtrekvormen van Montessori, een stempel of een flesje (iets wat goed vast te houden is)?

Kan het kind arcen, streepjes trekken tussen twee lijnen?
Van boven naar beneden (een hek maken), van links naar rechts (een ladder maken)? (Zie het *Werkboek*, bladzijde 35.)

een bal in de prullenbak gooien, een bal vangen, met de borstel een cirkel volgen die u op het bord getekend hebt?

Meer informatie over en suggesties voor oefening van de oog-hand-coördinatie vindt u onder andere in:

Altera, *Oefeningen en schrijfspatronen*

Dumont en Kok, *Curriculum Schoolrijpheid*, deel 1

Werkgroep De Goede, *Ik schrijf, Handleiding 1 en 2*

De Groot en Paagman, *Leervoorwaarden*

Frostig, *Handleiding*

Janssen-Vos e.a., *Werken met kinderen*, deel 2

Leën-Nauwelaerts, *Schrijven voorbereiden*

Van de Molengraaf en Muller, *Op goed spoor*

Pennings en Van de Wiel, *Schrijven*

Speelwerkbladen oog-hand-coördinatie

Volledige literatuurverwijzingen vindt u in de literatuurlijst achterin *Handleiding 2*.

Werkboek

De sjimpansee doet niet mee

Illustratie klankversje.

In de gymzaal

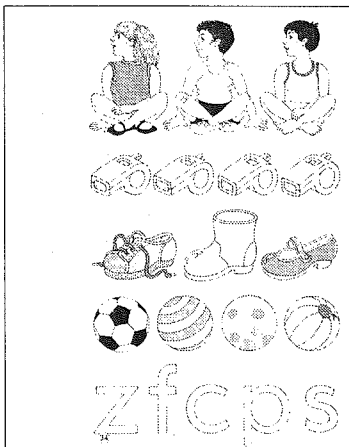
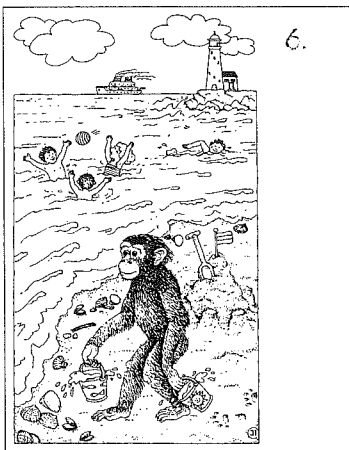
Leg het accent op de verschillende werkwoorden die bij deze plaat ter sprake kunnen komen: lopen, klimmen, klauteren, gooien, springen, hangen, zwaaien, bukken en hurken. Later (bij les 8) kunt u de plaat nog eens gebruiken om verschillende voorzetsels (van plaats) te bespreken: *op* de kast, *in* de ringen, *naast* de evenwichtsbalk of *onder* de mat.

Eerste, laatste

Gebruik eventueel ook de begrippen *voorste* en *achterste* weer en laat zien dat het voorste kind ook het eerste kind van de rij is.

Observatie: oog-hand-coördinatie

Let vooral ook op de manier waarop de kinderen de lijnen trekken. Zie onder *Voorbereidend lezen en schrijven*.

Kan het kind stippen verbinden?

Ook als die stippen verder uit elkaar staan? (Zie het *Werkboek*, bladzijde 36.)

Kan het kind een figuur natekenen? (Zie het *Werkboek*, bladzijde 36.)

Kan het kind een spiraal tekenen, een cirkelbeweging steeds kleiner maken?

bladzijde 31 *De sjimpansee doet niet mee*

Laat de kinderen het versje opzeggen en de plaat kleuren.

32, 33 *In de gymzaal*

Laat de kinderen vertellen over de plaat. Welke toestellen zijn er (klimrek, bok, ringen, touwen, mat, korf, evenwichtsbalk) en wat doen de kinderen (klimmen, klauteren, zwaaien, lopen, springen, zitten, gooien)? Ga met gevorderde kinderen eventueel ook in op de voorzetsels (van plaats) als op, onder, in, naast, achter.

34 *Eerste, laatste*

Laat de kinderen vertellen wie het *eerste* kind van de rij is, wat het *laatste* fluitje, de *laatste* schoen, de *eerste* bal en de *laatste* letter is. Laat daar een rondje om zetten. Geef aanvullende opdrachten als: Wijs ook het eerste fluitje aan. Hoe ziet de eerste letter eruit?

35, 36 *Observatie: oog-hand-coördinatie*

Volg het spoor: Laat de kinderen een lijn trekken door het rechte spoor, het kronkelspoor en het zigzagspoor. Doe eventueel op het bord voor wat de bedoeling is.

Arceren: Laat de kinderen rechte lijntjes trekken van boven naar beneden (een hek maken) en van links naar rechts (een ladder maken).

Stippen verbinden: Laat de kinderen alle stippen met elkaar verbinden, eerst van de kleine figuur, dan van de grote. U kunt de kinderen voordoen welke stippen ze met elkaar moeten verbinden; u kunt ze daarin ook vrij laten.

Figuur natekenen: Laat de kinderen in de lege hokjes net zo'n cirkel en vierkant tekenen als in het voorbeeld getekend zijn.

Evaluatie

Begrijpt het kind veel gebruikte bevelen als 'Schiet op.'?

Begrijpt het die bedoeling ook als een bevel anders geformuleerd wordt, zoals in 'Kunnen we beginnen?'?

Kan het kind om hulp vragen als iets niet lukt?

Kan het kind de *ee* onderscheiden in de discriminatie-oefeningen?

Spreekt het kind de *ee* goed uit in de uitspraak-oefeningen?

Spreekt het kind de *ee* goed uit in het spontane taalgebruik?

Kent het kind de belangrijkste themawoorden?

Begrijpt het kind de woorden *we* en *jullie*? Kan het die woorden gebruiken?

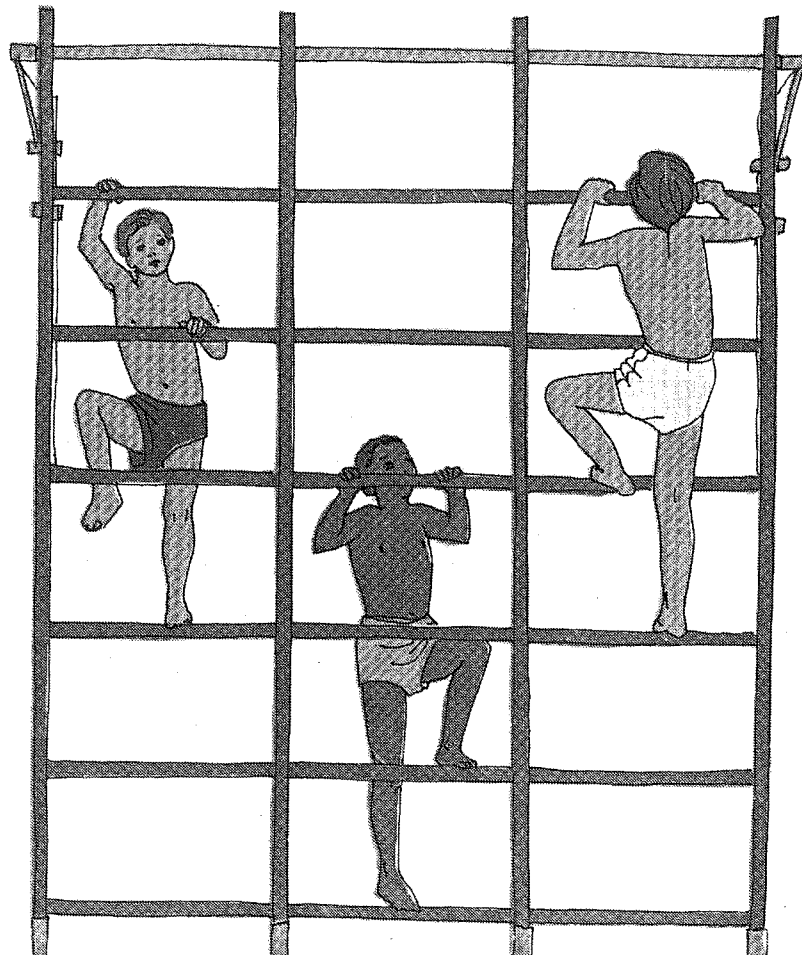
Gebruikt het kind het lidwoord *de* bij bepaalde meervoudsvormen?

Begrijpt het kind het verschil tussen enerzijds *deze/dit* en anderzijds *die/dat*?

Kan het die woorden gebruiken?

Begrijpt het kind de bezittelijke voornaamwoorden *onze (ons)* en *jullie*? Kan het die woorden gebruiken?

Begrijpt het kind de leesbegrippen *rij*, *tussen(in)*, *eerste*, *laatste*, *naar voren* en *naar achteren*?

BOEKEN

Bij het thema zijn de volgende prentenboeken en informatieve boeken te gebruiken:

Shirley Hughes, *Blijven jullie maar beneden.*

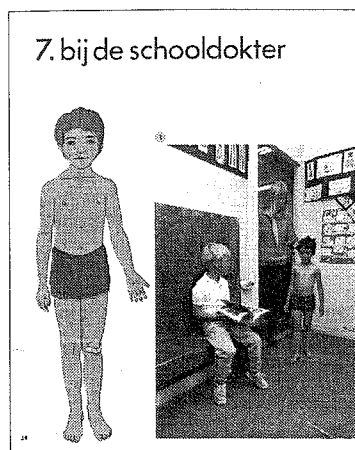
Mira Lobe, Angelika Kaufmann, *De beste ben ik/Benden üstünü yok.*

Peter Spier, *Mensen, mensen, wat een mensen!*

A. Tronsacq, *A la piscine.*

Friedrich Karl Waechter, *Als je maar vriendjes hebt.*

7. bij de schooldokter

Overzicht

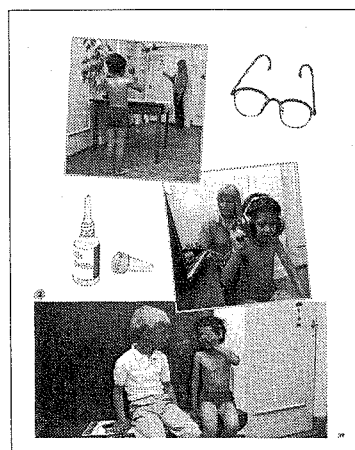
Thema
Gezondheid

Dialog
situatie in de wachtkamer van de schoolarts
personen kinderen
taalfuncties angst uiten, geruststellen, om uitleg vragen

Klanken
a als in hand

Verstaan en spreken
woordenschat
bijvoeglijke naamwoorden (verbogen) *de blauwe deur; linker, rechter*
grammaticale constructies:
woordvolgorde
tegenstellingen *groot/klein*
maten en gewichten

Vorbereidend lezen en schrijven
oriëntatie op het schrift
begrippen *letter, links, rechts, omhoog, omlaag, op en neer, eerste, tweede, derde, erboven, eronder*
observatie oog-hand-coördinatie

Thema

De meeste buitenlandse kinderen zullen in de eerste weken dat ze op een Nederlandse school zitten, een bezoek brengen aan de *schoolarts*. Het onderzoek van een schoolarts is gericht op preventie en screening. De kinderen krijgen daar een algemeen lichamelijk onderzoek. Ze kunnen daar bang voor zijn vanwege de prik, de aandacht voor het eigen lichaam, de vreemde taal en het onbekende in het algemeen. Ze weten misschien niet wat een schoolarts is, en wat er gaat gebeuren als ze binnen zijn. Bovendien weten ze niet waar die handelingen toe dienen. Het is daarom goed met de kinderen te bespreken wat zo'n schoolarts doet en waarom ze daarheen moeten (het bezoek aan de schoolarts is immers verplicht). Hetzelfde geldt trouwens voor de *schooltandarts*, voor wie veel kinderen bang zullen zijn.

Naar aanleiding van het thema kan met de kinderen ook ingegaan worden op: ziek zijn in het algemeen, een bezoek aan de dokter wanneer je iets mankeert, of een verblijf in het ziekenhuis. Ook kunt u met hen de verschillen bespreken die ze ervaren tussen gebruiken die in Nederland bestaan en

BENODIGDHEDEN

meetlat of centimeter
personenweegschaal
recorder en spiegel

WOORDENLIJST

de arm*	de spuit	meten
de bil	de tand	(tanden)poetsen
de bril	de tandarts	pijn doen
de buik	de tandenborstel	uitkleden*
de (school)dokter	de tandpasta	verven
de elleboog	de teen	voelen
(het) haar	de tong	wachten
de hals	de vinger	wegen
de hand	de voet	zien
het hoofd	het voorhoofd	zitten*
de kies	de wang	zuchten
de knie	de weegschaal	—————
de meetlat	de wenkbrauw	bang*
de mond	de wimper	groot*
de nek	—————	hoeveel
de neus	aankleden*	lang
het oog	blazen	links
het oor	boren	rechts
de pleister	horen	zwaar
de pop*	kauwen	
de prik	liggen*	
de rug	luisteren*	

die ze van huis uit of uit hun land van herkomst kennen (het meenemen van voorraden eten als je op bezoek gaat in het ziekenhuis, de vaste bezoektijden in Nederlandse ziekenhuizen, het dragen van amuletten tegen bepaalde ziektes).

Dialoog

INTRODUCTIE

Op bladzijde 38 tot en met 43 van het *Praatboek* staan de foto's bij de dialoog.

Er is een belangrijk verschil met de voorafgaande dialogen. De genummerde foto's onderaan de bladzijden horen bij het gesprek tussen Achmed en Hans, de blauwomrande foto's horen bij het onderzoek van Achmed door de schoolarts. Daarop is te zien wat Achmed vertelt.

De eerste foto – Achmed komt uit de onderzoekskamer – vormt de overgang tussen het onderzoek en het gesprek.

VERTELLEN BIJ DE PLAATJES

Met de leerlingen bekijkt u de foto's en de tekeningen. Op sommige tekeningen staan voorwerpen die de schoolarts gebruikt; op andere tekeningen staan voorwerpen die te maken hebben met ziek zijn en weer beter worden. U kunt aan de kinderen verschillende soorten vragen stellen. Vragen die een *beschrijving* van de afbeelding uitlokken, zoals: Wat doet Achmed hier? of: Wat doet de dokter? U kunt ook vragen stellen waarvan het antwoord niet direct uit de foto's is af te leiden, bijvoorbeeld *oorzaak/gevolg*-vragen (Wanneer krijg je een bril? Wanneer krijg je gips?), *inlevingsvragen* (Hoe vindt Achmed het om een prik te krijgen? Wat zou hij denken?) of het vragen naar de *eigen mening* (Hoe vind jij dat? Wat zou jij doen?).

LUISTEREN NAAR DE DIALOOG

Bij het vertellen van de dialoog dient u steeds duidelijk de relatie tussen de bovenste foto's (het onderzoek) en de onderste foto's (het gesprek) aan te geven.

Deze dialoog is langer dan die in de vorige lessen. U kunt hem eventueel in kleinere stukken, per bladzijde of per twee bladzijden, opdelen.

VERTELLEN BIJ DE PLAATJES

Mogelijke vragen zijn:
 Wat doet de dokter hier?
 Wat doet Achmed hier?
 Wanneer krijg je een bril?
 Wanneer krijg je gips?
 Hoe vindt Achmed het om een prik te krijgen?
 Wat zou hij denken?
 Hoe vind jij dat?

LUISTEREN NAAR DE DIALOOG

Nu ga ik het verhaal bij de foto's vertellen. Luister maar.

① Schoolarts : Zo Achmed, tot de volgende keer.

Hans : Was het eng?

Achmed : Nee hoor.

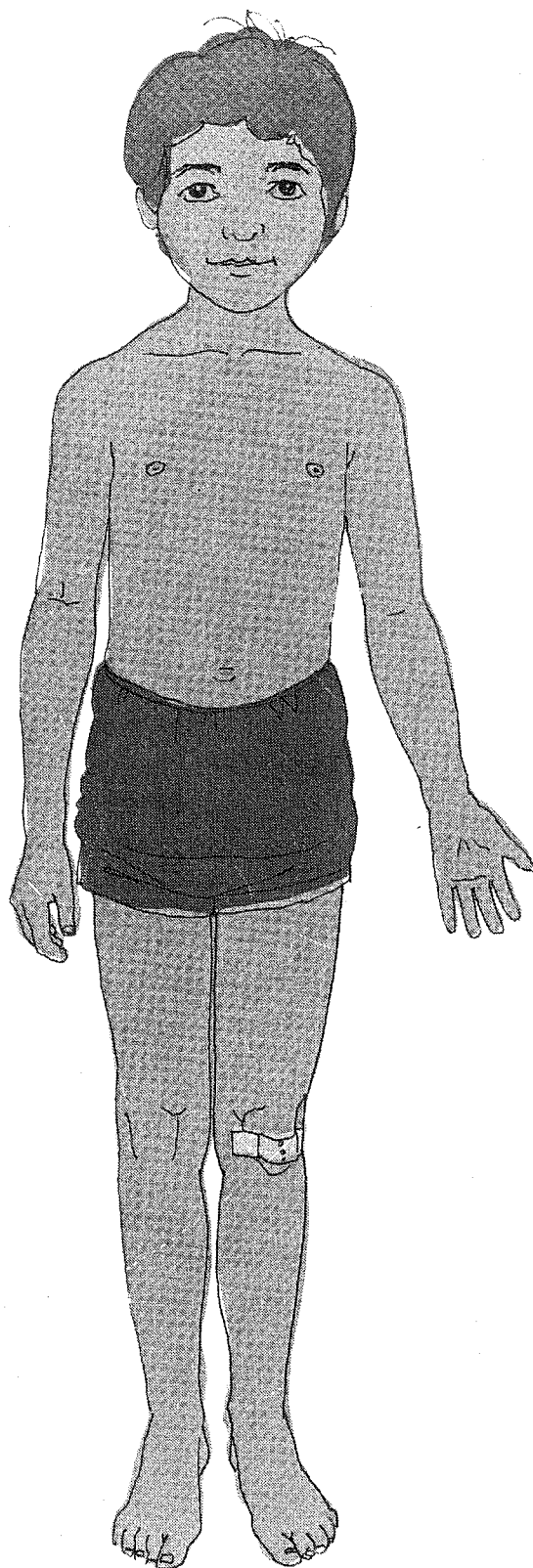
Hans : Wat doet ze allemaal?

② Achmed : Ze kijkt naar je ogen en naar je oren.
 Eerst moet je één hand voor je ogen doen.
 Kijk, zo. [gebaar]

Achmed : En dan moet je de schooldokter nadoen met het vorkje. [gebaar]

Hans : En dan?

Achmed : En dan je hand voor je andere oog. [gebaar]

OEFENEN VAN DE DIALOOG

De dialoog is lang, maar u kunt hem in stukken verdelen om het oefenen te vergemakkelijken.

- Hans : En dan, wat gebeurt er dan?
 Achmed : Dan kijkt ze met een lampje in je oren. [gebaar]
 En dan krijg je een koptelefoon op. [gebaar]
 En als je piep hoort, doe je je hand omhoog. Kijk,
 zo. [gebaar]
- ③ Hans : En dan?
 Achmed : Dan moet je hard blazen, op je hand [gebaar]
 en dan kijkt ze naar je buik.
 Hans : En dan?
 Achmed : Dan moet je je tong uitsteken en moet je *aa* zeggen.
 [gebaar]
- ④ Hans : En wat gebeurt er dan?
 Achmed : Dan moet je op de weegschaal staan.
 Dan kijkt ze hoe zwaar je bent.
 Hans : En dan?
 Achmed : Dan moet je onder de meetlat gaan staan.
 En dan kijkt ze hoe lang je bent.
- ⑤ Hans : En dan?
 Achmed : Dan moet je een plas doen.
 Hans : In een po of in een flesje?
 Achmed : In een po.
 Hans : En dan?
 Achmed : Dan luistert ze naar je buik en naar je rug met een
 rond ding.
 Dan moet je diep zuchten [gebaar]
- ⑥ Hans : En wat gebeurt er dan?
 Achmed : Dan krijg je een prik. [gebaar]
 Hans : Brr. [gebaar] Doet dat pijn?
 Achmed : Ja, een beetje.
 Hans : En dan?
 Achmed : Dan krijg je een pleister.
 Kijk, hier. [gebaar]
 En dan krijg je een sportkaart. [gebaar]
 Dan ben je klaar.

OEFFENEN VAN DE DIALOOG

Nu gaan we samen het verhaal vertellen.

Verdeel eventueel de dialoog in stukken.

Verdeel de rollen. De rollen van de schoolarts en Hans zijn gemakkelijk; de rol van Achmed is moeilijk.

●● SPELEN VAN DE DIALOOG

U kunt twee leerlingen de rollen van Achmed en Hans geven. Twee beginnende leerlingen kunnen uitbeelden wat Achmed vertelt; zij spelen dan Achmed en de schoolarts.

●● BELUISTEREN VAN DE OPNAME

VERTELLEN VAN EIGEN BELEVENISSEN

Klanken

DE *a*

De lippen zijn ongerond en de mondopening is minder breed dan bij de *aa*. De onderkaak is iets meer gezakt dan bij de *aa*. De tong is iets naar achteren getrokken en de tongpunt is naar beneden gericht. De *a* wordt, anders dan de *aa*, nogal achterin de mond gevormd. De uitspraak van de *a* verandert enigszins wanneer de erop volgende klank een *t*, een *n* of een *s* is. Vergelijk *dam* en *dan*.

MOEILIKHEDEN BIJ DE *a*

Het BERBER kent wel een *a*, maar geen *aa* (noch een *e* of een *ee*). Deze *a* kan bijna gaan klinken als een *aa* of zelfs als een *e*. Voor Berbersprekenden is het moeilijk de *a* en de *aa* uit elkaar te houden.

Het MAROKKAANS-ARABISCH kent geen *a*, wel een *aa*. Deze klank wordt echter korter uitgesproken dan de Nederlandse *aa*. Het gevolg is dat ook voor Marokkaans-Arabischsprekenden het onderscheid tussen de *a* en *aa* moeilijk is.

Ook het PORTUGEES en het SPAANS kennen geen *a*, maar wel een relatief korte *aa*.

Het TURKS kent geen *a* en geen *aa*, maar wel een klank die hier tussenin ligt. Voor alle leerlingen geldt dus dat u aandacht moet besteden aan de *a*, zowel bij het uitspreken als bij het luisteren, en tevens aan het onderscheid tussen de *a* en de *aa*.

●● AUDITIEVE DISCRIMINATIE: DE *a*

●● SPELEN VAN DE DIALOOG

Nu gaan we de plaatjes nadoen.

Laat eventueel twee beginnende leerlingen uitbeelden wat Achmed over het onderzoek vertelt.

●● BELUISTEREN VAN DE OPNAME

Laten we eens gaan luisteren.

Bespreek met de leerlingen de opname. Wat ging er goed? Wat ging er verkeerd?

VERTELLEN VAN EIGEN BELEVENISSEN

Laat de leerlingen vertellen over hun bezoek aan de schoolarts of bezoeken aan een arts in het thuisland.

●● AUDITIEVE DISCRIMINATIE: DE *a*

Luister goed, steek je hand op bij ... of Luister goed, zet een streepje bij ...

△ 'Jan': Younes, Aladin, Jan, Jan, Margreet, Rita, Jan, Zenib, Jaap, Ellen.

●● UITSpraak: DE *a*

Ga met de leerling voor de spiegel zitten en doe u de *a* voor. Laat duidelijk zien hoe de mondstand is, hoe de onderkaak iets naar beneden zakt, hoe de tong ingetrokken is en hoe de tongpunt naar beneden is gericht.

Als de *a* klinkt als een *o*, zijn de lippen te gerond. Oefen dan de juiste mondstand. Als de *a* meer klinkt als een *aa*, zijn de lippen te breed. Oefen ook in dit geval de juiste mondstand.

KLANKVERSIES

Dag Mama, trap niet op de mat is ontleend aan de bundel *Versjes* van het Pedologisch Instituut te Rotterdam.

Zie ook onder *Werkboek*.

●● CONTRASTEREN: *a* – *aa*

In les 1 is de *aa* geoefend. Die gaan we nu contrasteren met de *a*. We geven steeds twee woorden die alleen in de klinker van elkaar verschillen, afgewisseld met paren identieke woorden. Het kind moet allereerst het verschil tussen beide klanken kunnen horen. U vraagt steeds: *Luister goed, klinken ze hetzelfde?* U moet voorkomen, dat de leerlingen het verschil van uw lippen kunnen 'aflezen'. Eventueel draait u zich om of u zet deze woordparen van tevoren op de band, zodat het kind gedwongen is goed te *luisteren* naar de woordparen. De volgende stap is dat het kind de woordparen zelf moet nazeggen. Zet, na elk paar dat u en de leerling hebben ingesproken, de recorder stil en laat de leerling goed luisteren. Corrigeer, waar nodig, zowel de *a* als de *aa*.

'kam': wachtkamer, lees, kaart, *kam*, po, *kam*, vies, prik, pil, *kam*.

'a': aa, ee, *a*, oe, ie, *a*, e, o, aa, *a*.

'a': Sinan, Jan, Ineke, Hanneke, Flip, Yilmaz, Bas, Mahmut, Achmed, Hans.

- ▲ 'a': klaar, wat, mooi, prikken, bang, lief, geven, watten, pleister, straks.

●● UITSpraak: DE *a*

Ga met de leerling voor de spiegel zitten en doe de *a* voor.

Ik zeg nu 'a', zeg maar na.

Beluister de opname en vraag na het klankpaar: *Klinken ze hetzelfde?*

Laat de leerling woorden nazeggen.

Ik zeg een woord, zeg maar na:

was, bak, man, as, lam, gas, kan, hand, bal, lach.

Beluister de opname en vraag na elk woordpaar: *Klinken ze hetzelfde?*

Corrigeer de *a*, als dat nodig is.

KLANKVERSIES

Dag mamma
trap niet op de mat
die is nat en glad.
Ja schat.

Tante Nans
zat op een gans
wip zei de gans
en weg was tante Nans.

Anoniem

●● CONTRASTEREN: *a* - *aa*

Laat de leerling naar woordparen luisteren.

Luister goed, klinken ze hetzelfde?

man-maan, pal-paal, tak-tak, mak-maak, maand-mand, bal-bal, baas-baas, lat-laai, Daan-dan, kaas-kaas.

Laat de leerlingen woordparen nazeggen.

Ik zeg twee woorden, zeg maar na:

man-maan, bas-baas, maak-maak, ram-raam, gaat-gat, vaak-vak, bal-baal, pal-paal, mand-maand, taak-tak.

Beluister de opname en vraag na elke twee woordparen: *Klinken ze hetzelfde?*

Corrigeer de *a* en/of de *aa*, als dat nodig is.

Klankschrift

De klankplaatjes bij deze les zijn: een oog, een buik, een voet, een *arm*, een neus, een *hand*, een knie, een tong, een bril en een *tand*.

Uit voorafgaande lessen komen: een bal (les 2), een mat (les 2), een kwast (les 3), een kast (les 3), een plant (les 3), een dak (les 4), een lamp (les 5), een glas (les 5) en een trap (les 5).

Naar vorige bladzijden in het klankschrift gaan: een voet, een knie, en een oog.

Verstaan en spreken

WOORDENSCHAT

Bijvoeglijk naamwoord (verbogen)

In het Nederlands kennen we twee soorten bijvoeglijke naamwoorden: de deur is *groen* naast: de *groene* deur. In het eerste geval is *groen* een deel van het gezegde en wordt het niet verbogen; in het tweede geval staat het voor het zelfstandig naamwoord en wordt het wél verbogen.

In het algemeen komt er in dat geval een *-e* achter het bijvoeglijk naamwoord: de *groene* deur, het *grote* raam, de *grote* deuren. Alleen als een *het*-woord onbepaald is komt er geen *-e* achter: het grote raam, maar: een groot raam.

Anderstalige leerlingen zullen in een beginfase allereerst moeten leren op welke *plaats* het 'niet-zelfstandige' bijvoeglijk naamwoord voorkomt. Het verbuigen is een volgende fase; dan gaan leerlingen echter vaak overgeneraliseren: 'een grote raam', 'een mooie boek'. Als leerlingen de *-e*-uitgang gaan toepassen, kan er bovendien verwarring ontstaan bij de eindklank: 'een rote bal', in plaats van 'een rode bal'.

Omdat *het*-woorden voor anderstaligen zo moeilijk zijn, is alles wat hiermee samenhangt ook moeilijk: niet alleen het verbuigen van bijvoeglijke naamwoorden, maar ook de aanwijzende voornaamwoorden en de lidwoorden. Let eens op de spontane taal van de individuele leerling. Gebruikt hij al bijvoeglijke naamwoorden? Op welke plaats staan ze? Worden ze al verbogen? Welke verbuiging wordt toegepast?

Afhankelijk van het niveau oefent u de bijvoeglijke naamwoorden.

Corrigeer in deze oefeningen de uitgangen alleen bij gevorderde leerlingen.

Links (linker-), rechts (rechter-)

Let erop dat de bijvoeglijke naamwoorden bij links en rechts respectievelijk *linker* en *rechter* zijn. Deze vormen worden met name gebruikt in relatie met lichaamsdelen en kledingstukken.

Uitbreiding

Er zijn veel samenstellingen met 'arts' of 'dokter': poppendokter, schooldokter, schoolarts, dierenarts, huisarts, tandarts, oogarts. Afhankelijk van de leeftijd van de sprekers of van de situatie spreekt men van arts of dokter. Als aanspreekvorm wordt alleen 'dokter' gebruikt.

Laat de kinderen de klankplaatjes van bladzijde 38 en 39 van het *Werkboek* pakken en de *a*-plaatjes uitknippen en inplakken. Laat ze bij vorige lessen zoeken naar *a*-plaatjes; laat ze bij deze les naar eerder behandelde klanken zoeken.

- ▲ Laat ze in tijdschriften *a*-plaatjes zoeken en woorden met een *a* bedenken en in het klankschrift tekenen.

WOORDENSCHAT

Benoem de voorwerpen uit het Praatboek en gebruik daarbij de zin: *Dit heet een ...*

Benoem de lichaamsdelen aan de hand van een speelgoedpop of een poster met een mensfiguur.

Laat de leerlingen de voorwerpen en lichaamsdelen benoemen:
Hoe heet dit?

Bijvoeglijk naamwoord (verbogen)

Benoem de voorwerpen uit het Praatboek, maar nu met een bijvoeglijk naamwoord erbij:

Achmed heeft een rode broek aan.

De schooldokter heeft een blauwe trui aan.

Laat daarna de leerlingen vragen beantwoorden:
Wat voor broek heeft Achmed aan?

Links (linker-), rechts (rechter-)

Geef door: Wie zit er links van jou? Wie zit er rechts van jou?

Laat de leerlingen een pop tekenen:

We beginnen met het hoofd, dan teken je de hals, de rechter-arm, enzovoort.

Daarna moet elke leerling de lichaamsdelen van zijn tekenpop benoemen.

- ▲ Bekijk met de leerlingen de foto's uit het Praatboek en stel vragen als:

Welke hand houdt Achmed voor zijn oog?

Op welke knie heeft Achmed een pleister?

In welke arm krijgt Achmed een prik?

GRAMMATICALE CONSTRUCTIES

Woordvolgorde

Zoals u aan verschillende zinnen uit de dialoog hebt kunnen zien, is de volgorde van de zinsdelen niet altijd onderwerp–gezegde, maar vaak andersom. Een belangrijk kenmerk van Nederlandse hoofdzinnen is dat de persoonsvorm altijd het tweede zinsdeel is (dat is niet hetzelfde als het tweede woord!) en dat het onderwerp zowel ervoor als erachter kan staan.

| *De man* | *loopt* | door de straat.

Gisteren | *liep* | *de man* | door de straat.

Op een regenachtige dag *is* het strand uitgestorven.

Het vervoegde werkwoord staat in hoofdzinnen dus altijd op de tweede plaats, dat wil zeggen in het geval van mededelende zinnen. Bij vraagzinnen staat het vervoegde werkwoord ook op de tweede plaats, behalve als het ja/nee-vraagzinnen zijn. Vergelijk bijvoorbeeld: Hoe lang *ben* jij? Waarom *doe* je dat? met: *Ben* jij al gekeurd?

Bij bevelende zinnen staat, net als bij ja/nee vragen, het vervoegde werkwoord op de eerste plaats: *Geef* mij even de suiker!

Als leerlingen pas Nederlands leren, bestaan hun zinsdelen vaak nog maar uit één woord. In een later stadium worden de zinsdelen en zinnen langer en wordt het werkwoord vervoegd. Dan pas zullen problemen met de woordvolgorde ontstaan.

Let bij een individuele leerling eens op de woordvolgorde in zijn spontane taal. Op welke plaats staat het werkwoord? Staat het achteraan en wordt het nog niet vervoegd – Juf, hond plassen – of staat het al op de tweede plaats? Of staat het meer naar voren? Waar staat het onderwerp?

De strip op bladzijde 41 van het *Werkboek* leent zich goed voor het observeren van de woordvolgorde.

U kunt de leerlingen ook vragen naar hun dagindeling: Wat doe je als je opstaat? In de antwoorden moet eerst het bijwoord komen, vervolgens het werkwoord en ten slotte het onderwerp: Dan ga ik naar school en niet: Dan ik ga naar school.

Wanneer anderstalige leerlingen pas Nederlands leren, beschikken ze nog niet over voegwoorden om verbanden tussen zinnen aan te geven. Hiervoor gebruiken ze soms *en dan*; dit *en dan*-gebruik markeert dan steeds het begin van een nieuwe zin.

Tegenstellingen

Begrippen die tegenstellingen uitdrukken zijn vaak relatief; iets is klein of groot ten opzichte van iets anders. Een poes is groot vergeleken met een muis en klein vergeleken met een olifant.

Als u tegenstellingen aanbiedt aan anderstaligen, kunt u het beste beginnen met de meest algemene, zoals groot/klein, hoog/laag, lang/kort, dik/dun.

Bied ze in de onverbogen vorm aan: het huis is groot, en niet het grote huis.

Let eens op het gebruik van tegenstellingen in de spontane taal van de leerling. Welke tegenstellingen kent hij al? Kent hij al meer specifieke tegenstellingen dan bovengenoemde?

Soms kan interferentie optreden; het Marokkaans-Arabisch bijvoorbeeld heeft maar één woord voor *klein* en *kort*.

Maten en gewichten

Bij maten en gewichten is de tegenstelling 'geneutraliseerd'. Zo wordt lengte bijvoorbeeld met het woord *lang* aangeduid: Hoe lang ben jij? Iets dergelijks

GRAMMATICALE CONSTRUCTIES

Woordvolgorde

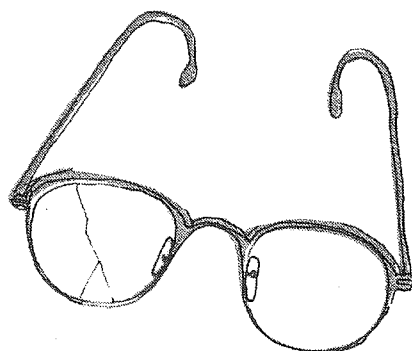
Laat de leerlingen het verhaal vertellen bij de strip, die op bladzijde 41 van het *Werkboek* staat.

Let op de juiste opeenvolging van de gebeurtenissen.

Laat de leerlingen vertellen over hun dagindeling.

Hoe laat sta je op? Wat doe je dan? Wat doe je daarna?

Gebruik hierbij eventueel de dagindeling op bladzijde 17 van het *Werkboek*.

Tegenstellingen

Zie bladzijde 38 en 39 van het *Werkboek* voor de tegenstellingen groot/klein, kort/lang, open/dicht en dik/dun.

Maten en gewichten

Stel vragen aan de leerlingen:

Hoe lang ben je?

Hoe zwaar ben je?

De volgende oefeningen zijn alleen bedoeld voor leerlingen die in de rekenles met de begrippen vertrouwd zijn geraakt.

- ▲ Laat de leerlingen elkaar meten en wegen.

Laat de leerlingen allerlei voorwerpen uit de klas meten of wegen.

geldt voor *zwaarte* (Hoe zwaar?), *breedte* (Hoe breed?) en *grootte* (Hoe groot?). In het Nederlands krijgen gewicht- en maatuitdrukkingen geen meervouds-uitgang: twee meter, tien kilo, tien gulden, zes jaar.

Als leerlingen pas Nederlands leren, kennen ze nog geen uitgangen bij zelfstandige naamwoorden. Bij gevorderde leerlingen is dat wel het geval. Let eens op de *ø*-uitgangen bij maten en gewichten in de spontane taal van een individuele leerling.

●● PRAATPLAAT: BIJ DE TANDARTS

Mogelijke vragen: Wat doet de tandarts? Wat gebeurt hier? Als jij je tanden poetst, wat doe je dan? Wat doe je als je kiespijn hebt? Ben je zelf wel eens bij de tandarts geweest? Wat heeft hij toen gedaan? Wat doet de tandarts als hij een gaatje vindt? Wat is slecht voor je tanden?

Voorbereidend lezen en schrijven

Als kinderen gaan leren lezen, moeten ze klanken samenvoegen tot woorden (klanksynthese) en woorden segmenteren in klanken (auditieve analyse). Dat vraagt van de kinderen wat met een technische term *objectivatie* of ook wel *linguïstisch bewustzijn* wordt genoemd: het kunnen abstraheren van de betekenis en de aandacht kunnen richten op de vorm van de taal. Pas wanneer je *autoped* en niet *trein* het langste woord noemt, ben je in staat de betekenis van die woorden te negeren en op de taalvormen zelf te letten. Kinderen die een tweede taal leren, hebben daar in zoverre al ervaring mee, dat ze hebben geleerd dat een bekend begrip in de nieuwe taal met een ander woord wordt aangeduid.

U bent de vorige keer ook al bezig geweest met objectivatie toen u de kinderen vroeg een rijmwoord te geven of een lang woord te noemen. Bij kinderen die ook in hun moedertaal nog geen lezen en schrijven hebben geleerd (of die vertrouwd zijn met een niet-alfabetisch schrift) vraagt objectivatie aandacht. Versjes en liedjes kunnen goed gebruikt worden om de aandacht van de kinderen op de vorm van de taal te richten; in veel versjes en rijmpjes staan de woorden niet bij elkaar omdat hun betekenissen met elkaar te maken hebben, maar vooral omdat de vorm overeenkomst vertoont: ze rijmen. Het is niet voor niks dat juist Aaltje op een paaltje zat, of dat Leentje Lotje leerde lopen.

ORIËNTATIE OP HET SCHRIFT

PRAATPLAAT: BIJ DE TANDARTS

Praatboek,
bladzijde 44 en 45

Laat de kinderen zoveel mogelijk vertellen bij de plaat. Ga in op de reacties van de kinderen en zo mogelijk op de opeenvolging van handelingen bij de tandarts en bij het poetsen van de tanden. Laat de kinderen aan het woord over hun ervaringen bij de (school)tandarts.

ORIËNTATIE OP HET SCHRIFT

Ga met de kinderen rijmspelletjes doen. Pak bijvoorbeeld versjes van het type *Daar was een smid—attivit* of *Onze kat—wiedewiedewat* waarbij de kinderen steeds het laatste stuk van de regel zelf in moeten vullen.

Laat de kinderen, in aansluiting op het thema, *Dokter Pilleman* van Annie M. G. Schmidt horen. Dit vers leent zich er erg goed

Dat de visuele weergave van een zin van links naar rechts de gesproken volgorde representeert, is niet voor alle kinderen vanzelfsprekend. Bovendien vraagt dit *temporeel-spatieel* ordenen vaak nog enige oefening.

Voor kinderen die moeite ondervinden bij contrastoefeningen, kan het een steun zijn als ze het verschil tussen twee woorden tegelijkertijd zien.

Misschien kunt u, in het kader van een intercultureel project bijvoorbeeld, af en toe afspraken maken met de andere leerkrachten die het kind begeleiden.

LEES- EN SCHRIJFBEGRIPPEN

Let weer op de woorden die, als ze in de context van het schrift gebruikt worden, naar hetzelfde verwijzen. Het eerste woord van een regel kun je aanduiden met *eerste*, *vooraan*, *voorste* of *links*, het laatste woord met *laatste*, *achteraan*, *achterste* of *rechts*. Laat de kinderen merken dat die woorden synoniemen kunnen zijn.

voor om uitgebeeld te worden: een kind speelt voor dokter, de anderen zijn patiënten die met simpele attributen (een lap om het hoofd of een kussentje voor de buik) hun kwaaltjes aangeven.

Laat de kinderen een strip maken over het bezoek aan de schoolarts. Laat een paar markante scènes tekenen, zoals de ogentest, het uitsteken van de tong, de plas en de prik. Laat de kinderen vertellen wat u erbij moet schrijven of laat ze zelf iets schrijven. (Zie ook het *Werkboek*, bladzijde 41.)

Schrijf een zin op het bord, bijvoorbeeld: Erol krijgt een prik. Zeg de zin hardop, zonder bij te wijzen. Vraag aan de kinderen Wat denk je, waar zou het woord Erol staan? En waar prik? Hebben de kinderen een idee dat dat wat het eerst gezegd wordt ook het eerst wordt opgeschreven? Wijs ze anders daarop – hak eventueel de zin in stukken.

Schrijf een keer een contrastoefening (zie bij *Klanken*) op het bord. De kinderen zullen dan merken dat wat hetzelfde klinkt (maan-maan) ook hetzelfde geschreven wordt en dat wat verschillend klinkt (maan-man) er ook anders uitziet.

Zoek weer een paar boeken om in te kijken en uit voor te lezen. Laat een Nederlands kind eens voorlezen aan een anderstalig kind, een anderstalig kind in zijn taal aan een Nederlands kind. Of laat de kinderen wat vertellen bij een boek dat ze bij de leerkracht eigen taal en cultuur bekeken hebben.

De kinderen kunnen ook – samen of apart – boekjes maken voor de Nederlandse kinderen, waarin ze informatie geven over hun land.

Bekijk en vergelijk met de kinderen een Turkse, een Nederlandse en een Marokkaanse krant.

LEES- EN SCHRIJFBEGRIPPEN

letter

links/rechts, linker/rechter (zie ook het *Werkboek*, bladzijde 46)

omhoog, omlaag, op en neer

eerste, tweede, derde

erboven, eronder

OBSERVATIE: OOG-HAND-COÖRDINATIE

U kunt, als het nodig is, weer doorgaan met het observeren van de oog-hand-coördinatie of oefenen met kinderen die extra oefening nodig hebben. Probeer over de extra oefeningen afspraken te maken met de andere leerkrachten en – wanneer een kind érg veel moeite heeft met de oog-hand-coördinatie – ook met de gymnastieklerkracht. Verwijzingen naar literatuur en oefenmateriaal staan bij les 6.

Werkboek

Dag mama, trap niet op de mat
Illustratie klankversje.

Tegenstellingen

Aan bod komen de tegenstellingen lang/kort, dik/dun, groot/klein en open/dicht in relatie tot lichaamsdelen en anderszins: lang en kort haar, dikke en dunne vlechten, grote en kleine handen, open en dichte monden, korte en lange mouwen, grote en kleine poezen, grote en kleine letters en open en dichte dozen.

Rijmen

De rijmwoorden zijn: jas en das, teen en been, rok en sok, want en hand, haar en schaar.

Naar het ziekenhuis

De volgorde is: een meisje, dat aan het fietsen is, krijgt een bal tussen de wielen en valt. Ze wordt in een ambulance naar het ziekenhuis gebracht. Daar wordt ze onderzocht door de dokter en wordt haar arm verbonden. Later krijgt ze bezoek van haar familie.

Evaluatie

Kan het kind een opeenvolging van handelingen vertellen?

Kan het kind vertellen dat het bang is?

Kan het kind de *a* onderscheiden van de andere klanken in de discriminatieoefeningen? Ook van de *aa* in de contrastoefeningen?

Spreekt het kind de *a* goed uit in de uitspraakoefeningen?

Spreekt het kind de *a* goed uit in het spontane taalgebruik?

Komt het onderscheid tussen de *a* en de *aa* goed tot uiting in de uitspraak?

Kent het kind de belangrijkste themawoorden?

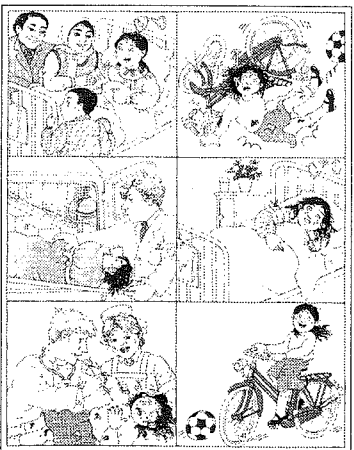
Verbuigt het kind de bijvoeglijke naamwoorden voor het zelfstandig naamwoord?

Kent het kind het verschil tussen *links* en *rechts*? Kan het die woorden (of samenstellingen met linker-/rechter-) correct gebruiken?

Begrijpt het kind de tegenstellingen groot/klein, dik/dun, lang/kort? Kan het die woorden correct gebruiken?

Kent het kind de verbuiging bij maten en gewichten? Kan het die correct gebruiken?

Begrijpt het kind de leesbegrippen: *links*, *rechts*, *letter*, *omhoog*, *omlaag*, *op en neer*?

OBSERVATIE: OOG-HAND-COÖRDINATIE

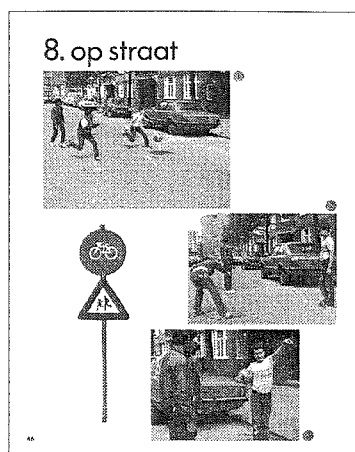
Ga, als het nodig is, verder met observeren.
Geef kinderen die het nodig hebben, extra oefenmateriaal.

- bladzijde 37 *Dag mama, trap niet op de mat*
Laat de kinderen het versje opzeggen en de plaat kleuren.
- 38, 39 *Tegenstellingen*
Laat de kinderen aangeven: het kind met de lange haren, het meisje met de dikke vlechten, de kleine hand, de open mond, de truitjes met de korte mouwen, de kleine poezen, de grote letters en de dichte dozen. Stel verder vragen als: Is het haar van deze jongen kort of lang? Zijn de vlechten van dit meisje dik of dun? Is deze doos open of dicht?
- 40 *Rijmen*
Laat de kinderen de afgebeelde voorwerpen benoemen. Laat ze vertellen welke woorden rijmen en laat ze die door een lijn met elkaar verbinden. Doe het eventueel voor met een paar rijmwoorden.
- 41 *Naar het ziekenhuis*
Haal de bladzijde uit het boek. Bespreek met de kinderen de verschillende plaatjes, laat die uitknippen en in de goede volgorde leggen. Laat de kinderen dan het verhaal vertellen en let daarbij op het gebruik van constructies als 'eerst ..., dan ...'
Stel aanvullende vragen als: Wat denk je dat het meisje heeft? Hoe lang moet ze in het ziekenhuis blijven? Wat is er met haar fiets gebeurd?

BOEKEN

Bij het thema zijn de volgende prentenboeken en informatieve boeken te gebruiken:
Ida Duran, P. Klomp, Irene Wieling (red.), Serie mini-informatie:
De schooldokter; Ziek zijn; De tandarts; De dokter (ook in het Turks)
Alona Frankel, *Samen voor de spiegel*.
Steven Kellogg, *Veel groter dan Martin*.
Huck Murphy, *Je lichaam*.
Huck Murphy, *Je zintuigen*.
Ingrid & Dieter Schubert, *Kijk mij nou*.
Herma Vergouwe, *Naar het ziekenhuis*. / *Hastaneyeye doğru*.

8. op straat

Overzicht

Thema

Het verkeer

Dialogoog

situatie *op straat*

personen *kinderen*

taalfuncties *overleggen, waarschuwen*

Klanken

i als in *licht*, *u* als in *brug*

Verstaan en spreken

woordenschat

grammaticale constructies:

vraagwoordzinnen

voorzetsels (van plaats) *in, op, achter, voor, tussen, onder, naast*

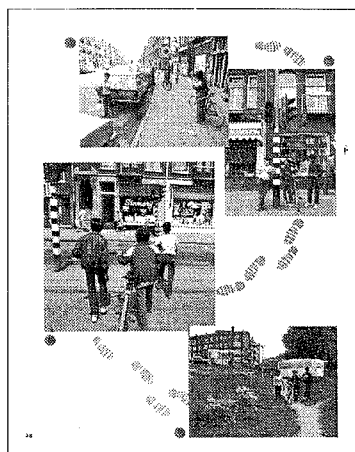
Voorbereidend lezen en schrijven

oriëntatie op het schrift

begrippen *klank, lang, kort, volgende, naar links, naar rechts*

observatie *ruimtelijke oriëntatie*

Thema

Kinderen komen dagelijks met *verkeer* in aanraking. Voor buitenlandse kinderen kan het Nederlandse verkeer extra gevaarlijk zijn, zeker wanneer ze van het platteland komen en geen druk stadsverkeer gewend zijn. Ze zijn niet bekend met de Nederlandse verkeersregels en verkeerssymbolen in de vorm van borden en signalen. De taal van het verkeer is er een van geboden en verboden die uitgedrukt worden in kleuren (rode en blauwe borden, rood en groen licht), pictogrammen, gebaren en geschreven taal.

Het is belangrijk dat de kinderen de Nederlandse verkeersregels leren kennen, in elk geval die van het voetgangers- en fietsverkeer: ze moeten onder andere weten wat veilige oversteekplaatsen zijn, hoe je moet oversteken en waar je wel en niet kunt spelen op straat.

Het kan zijn dat sommige oudere kinderen een verkeersexamen moeten afleggen. De verkeerstaal, de regels en het symboolgebruik in het Nederlandse verkeer zullen dan extra aandacht vragen.

BENODIGDHEDEN

eventueel: een bal; zebra en stoep van papier, imitatiestoplicht
en -auto; een fiets
recorder en spiegel

WOORDENLIJST

de auto*	de put	spelen*
het achterlicht	de step	stoppen
de bal*	de stoep*	toeteren
de band*	de stoeprand	uitkijken
de bel*	het stoplicht	vallen*
de boom*	het stuur	voetballen*
het (verkeers)bord*	de straat*	wachten*
de brommer	de streep	_____
de brug*	de trapper	achterop
de bus	de tram	druk
het doel	het voorlicht	gevaarlijk
de fiets*	de vrachtwagen	groen
het fietspad	het veldje	hard
(het) gras*	het wiel	langzaam*
de hoek*	het zadel	lek
de knop	de zebra	linksaf
het kruispunt	het zebrapad	oranje
de muur*	_____	rechtsaf
het park	bellen*	rechtdoor
de pijl	demonstreren	rood
(de) politie	fietsen	rustig
de prijs	lopen*	snel
het prijskaartje	oversteken	veilig
	rijden	vlug
		voorzichtig*

Dialogoog

INTRODUCTIE

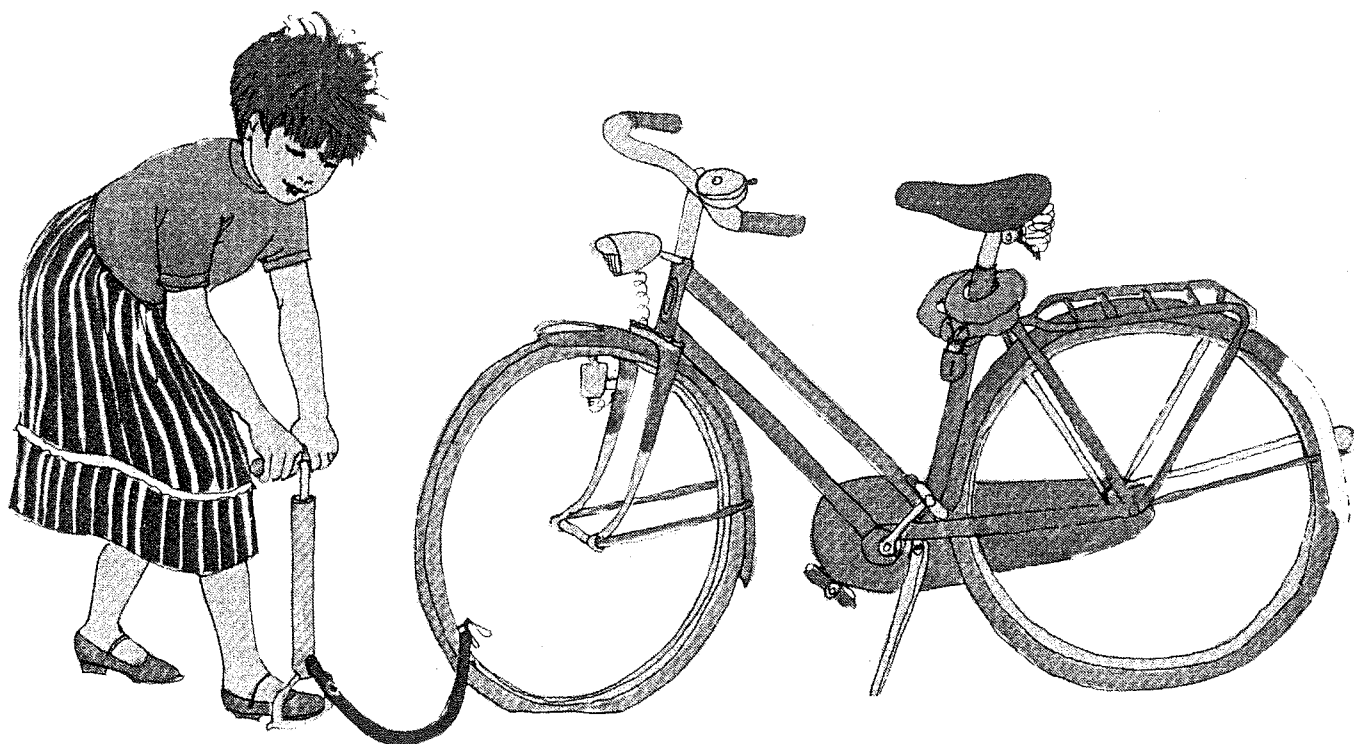
Op bladzijde 46, 47, 48 en 49 van het *Praatboek* staan de foto's van de dialoog.

Drie kinderen spelen op straat. Op de eerste foto ziet u, van links naar rechts: Imbran, Mustafa –spreek uit Moestáfa– en Isa. De kinderen hebben op straat weinig speelruimte; daarom gaan ze naar een speelveld, om daar te voetballen.

VERTELLEN BIJ DE PLAATJES

U bekijkt met de leerlingen de foto's en de tekeningen.

Als een kind een lang verhaal vertelt, bijvoorbeeld over iets dat het gezien of meegemaakt heeft, vat dan af en toe eens samen wat het kind heeft gezegd. Zo kunt u nagaan of u begrepen heeft wat het kind vertelt en brengt u lijn in het verhaal.

VERTELLEN BIJ DE PLAATJES

Laat de kinderen zoveel mogelijk vertellen bij de foto's en de tekeningen. Mogelijke vragen zijn:

Wie zie je op dit plaatje?

Wat doen de jongens?

Waar gaan ze naar toe?

Wat doet het meisje?

LUISTEREN NAAR DE DIALOOG

In de dialoog is sprake van een veldje, namelijk het landje van Ome Kik. Hier kunt u ook de naam van een plaatselijk bekend speelveld invullen. De dialoog begint bij foto 1 – de kinderen zijn op straat aan het voetballen – en eindigt bij foto 9. Bij de laatste foto is geen tekst.

OEFFENEN VAN DE DIALOOG

Omdat er drie personen zijn, kunnen de kinderen de draad van het verhaal snel kwijt raken. U kunt het beste de dialoog in tweeën verdelen: de eerste vijf foto's en de laatste vijf foto's. U verdeelt de rollen. Vertel eerst de dialoog nog een keer terwijl de leerlingen af en toe hun rol invullen. Pas wanneer de dialoog een redelijk verloop heeft, kunt u hem laten naspelen.

LUISTEREN NAAR DE DIALOOG

Nu ga ik het verhaal bij de foto's vertellen. Luister maar.

- ① Imbran : Pak hem, Mustafa!
Isa : Hee kijk uit, hij rolt onder een auto!
Mustafa : Waar is hij? [gebaar]
- ② Isa : Daar, onder die groene auto. [gebaar]
Imbran : Je kunt hier ook nooit voetballen.
Mustafa : Zullen we naar het landje van Ome Kik gaan?
Imbran : Waar is dat?
- ③ Mustafa : Daar de straat oversteken en dan rechtdoor. [gebaar]
Imbran : Okee.
Isa : Wacht, ik pak mijn fiets. [gebaar]
Imbran : Mag ik achterop?
- ④ Isa : Nee, dat kan niet.
Imbran : O, je band is zacht. [gebaar]
- ⑤ Imbran : Nou, dan gaan we lopen. [gebaar]
- ⑥ Mustafa : Zullen we hier oversteken? [gebaar]
Isa : Nee, daar bij die stoplichten. [gebaar]
- ⑦ Mustafa : Kom mee, er komt niks aan.
Imbran : Nee joh, even wachten.
Het licht staat op rood.
- ⑧ Isa : Ja, groen. Kom op, oversteken.
Imbran : Hoe moeten we nu?
Mustafa : Hier rechtdoor. [gebaar]
- ⑨ Imbran : O, is het hier.
Mustafa : Okee, wie gaat op doel?

OEFFENEN VAN DE DIALOOG

Nu gaan we samen het verhaal vertellen.

Verdeel eventueel de dialoog in twee gedeeltes.

Verdeel de rollen. De rol van Mustafa is iets moeilijker dan de andere twee.

●● SPELEN VAN DE DIALOOG

Om de dialoog zo echt mogelijk te laten lijken, kunt u een straatsituatie in de klas creëren. U legt stukken zwart en wit papier op de grond als zebra-pad; twee bezems tussen stoelen vormen de stoplichten, twee kranten zijn de trottoirs, een tafeltje is een auto. Het veldje ligt in de hoek van het lokaal.

●● BELUISTEREN VAN DE OPNAME

VERTELLEN VAN EIGEN BELEVENISSEN

Klanken

DE *i* EN DE *u*

In deze les worden twee klanken behandeld: de *i* en de *u*. We beginnen met de *i*.

DE *i*

Bij het uitspreken van de *i* zijn de lippen ongerond en iets gestrekt. De kaken zijn iets verder uit elkaar dan bij de *ie*. De tongpunt ligt losjes tegen de ondertanden. De tong ligt iets lager in de mond dan bij de *ee*. De zijranden van de tong sluiten tegen de bovenkiezen, vanaf de tweede kies.

MOEILIKHEDEN BIJ DE *i*

Het BERBER kent geen *i*, wel een *ie*. Berbersprekenden kunnen de *i* verwarren met de *ie* en ook met de *e*.

Het MAROKKAANS-ARABISCH kent geen *i*, wel een *ie* en een *e*. Met deze laatste klanken wordt de Nederlandse *i* dan ook vaak verwisseld.

Het SPAANS en PORTUGEES kennen geen *i*, wel een *ie*. De *i* wordt daarom vaak uitgesproken als een *ie*. Het omgekeerde komt ook voor.

In het TURKS komt geen *i* voor, wel een *ie* en een *e*.

Het onderscheid *i*–*ie* kan voor de meeste leerlingen problematisch zijn.

●● SPELEN VAN DE DIALOOG

Nu gaan we de plaatjes nadoen.
Maak een straat in de klas.

●● BELUISTEREN VAN DE OPNAME

Laten we eens gaan luisteren.
Bespreek met de leerlingen de opname. Wat ging er goed? Wat ging er verkeerd?

VERTELLEN VAN EIGEN BELEVENISSEN

Mogelijke vragen zijn:
Welke spelletjes spelen jullie op straat?
Met wie spelen jullie allemaal?
Waar spelen jullie?
Hoe kom je daar?

●● AUDITIEVE DISCRIMINATIE: DE *i*

●● UITSpraak: DE *i*

Wijs bij het oefenen van de *i* op de ietwat gestrekte vorm van de lippen en zo nodig ook op de stand van de tong. De volgende fouten kunnen voorkomen: als de *i* klinkt als een *e*, zijn de kaken te ver uit elkaar. U kunt dit corrigeren door te wijzen op de mondvorm. Eventueel kunt u de onderkaak iets omhoog duwen. De kaken kunnen ook te dicht bij elkaar zijn. De *i* klinkt dan als een *ie*. In dit geval moet de leerling de onderkaak iets laten zakken. Wanneer de tongwelling te sterk is, kan de *i* als een *ee* klinken. Er is dan te veel spanning in de tong. U kunt dit laten voelen door een vinger te leggen op het zachte gedeelte onder de kin, de mondbodem.

KLANKVERSIES

Hi hi hi is ontleend aan de bundel *Versjes* van het Pedologisch Instituut te Rotterdam.

Zie ook onder *Werkboek*.

●● CONTRASTEREN: *i*—*ie*

In les 3 is de *ie* geoefend. Die kunnen we nu contrasteren met de *i*. Er worden steeds twee woorden gegeven die alleen in de klinker van elkaar verschillen, zoals *wil* en *wiel*. Voordat de leerlingen dit verschil kunnen

● AUDITIEVE DISCRIMINATIE: DE *i*

Luister goed, steek je hand op bij ... of Luister goed, zet een streepje bij ...

- △ ‘*Wim*’: Miriam, Fahd, Willeke, Frits, *Wim*, Ali, *Wim*, Halim, *Wim*, Ineke.
‘*licht*’: *licht*, zebra, verkeer, fiets, *licht*, druk, *licht*, rit, *licht*, auto.
‘*i*’: a, uu, *i*, ie, u, ee, oe, *i*, *i*, e.
‘*i*’: Willeke, Esma, Jip, Janneke, Miriam, Pim, Isa, Imbran, Piet, Kim.
▲ ‘*i*’: *licht*, straat, wiel, ventiel, wind, lip, thee, prikken, ik, plakken.

● UITSpraak: DE *i*

Ga met de leerling voor de spiegel zitten en doe de *i* voor.

Ik zeg nu ‘i’, zeg maar na.

Beluister de opname en vraag na het klankpaar: *Klinken ze hetzelfde?*

Laat de leerling woorden nazeggen.

Ik zeg een woord, zeg maar na:

pit, wil, zit, lig, zin, lip, vis, mis, kin, kist.

Beluister de opname en vraag na elk woordpaar: *Klinken ze hetzelfde?*

Corrigeer de *i*, als dat nodig is.

KLANKVERSIES

Hi hi hi
klinkt stil en kil
de gil van de heks Marbil
Hi hi hi.

Weet je wat krokodillen willen?
Krokodillen willen billen.
Billen om in te bijten
billen om in te happen
en lekker met hun tanden te klappen.

Anoniem

● CONTRASTEREN: *i* - *ie*

Laat de leerling naar woordparen luisteren.

Luister goed, klinken ze hetzelfde?

produceren, moeten ze het eerst kunnen herkennen. Daarom eerst een luisteroefening, gevolgd door een nazegoefening.

DE *u*

De kaakwijdte is gering, ongeveer hetzelfde als bij de *ie*. De lippen zijn gerond, maar minder dan bij de *uu*. De stand van de tong is moeilijk te zien; deze is hetzelfde als bij de *i*. De tongpunt raakt de ondertanden, de zijranden van de tong raken de bovenkiezen. De onderkaak zakt maar een klein beetje. Wanneer u een paar maal *i-u* achter elkaar zegt, merkt u dat de stand van de tong hetzelfde blijft; alleen de vorm van de mond verandert.

MOEILIKHEDEN BIJ DE *u*

Het BERBER kent noch een *u* noch een *uu*, evenmin als het MAROKKAANS-ARABISCH. De Nederlandse *u* wordt uitgesproken als een *uu*, een *e* of een *o*: *mus* wordt *muus*, *mes* en ook wel *mos*.

Het SPAANS en PORTUGEEES kennen geen *u*. De Nederlandse *u* wordt uitgesproken als een *oe*: *mug* wordt *moeg*.

In het TURKS komt de Nederlandse *u* niet voor, wel de *uu*. De volgende verwisseling komt dan ook voor: *tussen* wordt *tuussen*.

Het onderscheid *u-uu* kan voor de meeste leerlingen problematisch zijn.

●● AUDITIEVE DISCRIMINATIE: DE *u*

●● UITSpraak: DE *u*

Als de leerling de *i* al kan uitspreken, kunt u het beste van deze klank uitgaan. De leerling hoeft dan alleen nog de lippen rond te maken, omdat de stand van de tong hetzelfde is als bij de *i*.

Wanneer de *u* klinkt als een *e*, zijn de lippen te weinig gerond. Wanneer de *u* klinkt als een *o*, is de tong te veel naar achteren getrokken.

min-min, Piet-pit, kist-kiest, zien-zien, wil-wil, zit-ziet, lieg-lig, vies-vis, liep-lip, mis-mis.

Laat de leerling woordparen nazeggen.

Ik zeg twee woorden, zeg maar na:

lip-liep, ziet-zit, Piet-pit, wil-wiel, zin-zien, lig-lieg, kist-kiest, vis-vies, Mien-min, Mies-mis.

Beluister de opname en vraag na elke twee woordparen: *Klinken ze hetzelfde?*

Corrigeer de *i* en/of de *ie*, als dat nodig is.

●● AUDITIEVE DISCRIMINATIE: DE *u*

Luister goed, steek je hand op bij ... of Luister goed, zet een streepje bij ...

△ *Puk: Puk, Youssef, Suske, Loes, Puk, Lucie, Marita, Puk, Ruud, Mustafa*

druk: paal, pijl, druk, uitkijken, bord, druk, druk, drempel, straat, druk.

u: oe, e, i, u, u, e, eu, o, u, uu.

u: Suske, Jurriaan, Elma, Mustafa, Joep, Puk, Rob, Youssef, Fred, Guus.

▲ *u: rood, druk, groen, stuk, zebra, bel, stuur, vlug, rustig, stoplicht.*

●● UITSPRAAK: DE *u*

Ga met de leerling voor de spiegel zitten en doe de *u* voor.

Ik zeg nu 'u', zeg maar na.

Beluister de opname en vraag na het klankpaar: *Klinken ze hetzelfde?*

KLANKVERSJES

Bij geen van beide klankversjes is een illustratie opgenomen in het Werkboek.

●● CONTRASTEREN: *u* – *uu*

Er bestaan in het Nederlands geen minimale paren met een *u* of een *uu*; dat wil zeggen er zijn geen *bestaande* Nederlandse woorden met een *u* of een *uu* die in een klank van elkaar verschillen. Vergelijk: *mus* – *muus*¹. Daarom geven we steeds twee woorden met een *uu*, afgewisseld door twee woorden met een *u*, in plaats van zoals bij de andere contrastoefeningen, één woordpaar met een *u* en een *uu*.

Klankschrift

De klankplaatjes van deze les zijn: een *brug*, een *pijl*, *gras*, een *stoplicht*, een *wiel*, een *bord*, een *straat*, een *fiets*, een *stuur* en een *doel*.

Uit voorgaande lessen komen: een *kussen* (les 5), een *jurk* (les 6), een *knikker* (les 2), een *kring* (les 2) en een *bril* (les 6).

Naar vorige bladzijden in het klankschrift gaan: een *straat*, een *doel*, een *fiets*, een *wiel*, een *stuur* en *gras*.

¹ niet bestaand woord

Laat de leerling woorden nazeggen.

Ik zeg een woord, zeg maar na:

bus, put, mus, lus, hut, puk, stuk, jurk, tulp, druk.

Beluister de opname en vraag na elk woordpaar: *Klinken ze hetzelfde?*

Corrigeer de *u*, als dat nodig is.

KLANKVERSIES

Kluts kluts koeken

de bakker gaat aan het zoeken

om een goede koek te maken

moet hij hebben zeven zaken

eieren zout boter vet en meel

en wat suiker maakt alle koeken geel.

Anoniem

Hummeltje tummeltje zat op de wagen

Hummeltje tummeltje viel van de wagen

er is niet ene timmerman

die Hummeltje tummeltje maken kan.

Anoniem

● CONTRASTEREN: *u-uu*

Laat de leerling naar woordparen luisteren.

Luister goed, klinken ze hetzelfde?

mus-mus, muur-muur, hut-hut, puk-puk, buur-buur, uur-uur,
tulp-tulp, druk-druk, uur-uur, huur-huur.

Laat de leerling woordparen nazeggen.

Ik zeg twee woorden, zeg maar na:

put-put, huur-huur, hut-hut, stuk-stuk, buur-buur, vuur-vuur,
bus-bus, muur-muur, uur-uur, druk-druk.

Beluister de opname en vraag na elke twee woordparen: *Klinken ze hetzelfde?* Corrigeer de *u* of de *uu*, als dat nodig is.

Laat de kinderen deze keer twee nieuwe bladzijden in het klankschrift maken, een voor de *i* en een voor de *u*. Laat ze bladzijde 44 en 45 van het *Werkboek* pakken en de plaatjes met een *i* en een *u* uitknippen en inplakken. Laat ze bij voorgaande lessen kijken of er *i*- en *u*-plaatjes bij zitten. Laat ze bij de klankplaatjes van deze les zoeken naar al behandelde klanken en ook die plaatjes uitknippen en inplakken.

Verstaan en spreken

WOORDENSCHAT

Het is belangrijk dat kinderen op de hoogte zijn van de verkeersregels in Nederland. Ga daarom met de leerlingen naar buiten en benoem onderweg allerlei dingen die hierbij een rol spelen, zoals bijvoorbeeld een zebra en een stoplicht. Leg de functies van verschillende verkeersborden uit.

Uitbreiding

Er zijn veel benamingen voor 'straat', afhankelijk van de vorm, de oppervlakte en de gebruikers. Bijvoorbeeld: straat, weg, laan, pad, spoorweg, voetpad, wandelpad, fietspad, zandweg, asfaltweg, grindpad.

U kunt met de kinderen ingaan op de verschillende benamingen voor straat en vervolgens vragen: Wie mag op een fietspad komen? Wie op een wandelpad? Of: Op straat liggen stenen, wat ligt er op een zandweg?

GRAMMATICALE CONSTRUCTIES

Vraagwoordzinnen

In vraagwoordzinnen staat het vervoegde werkwoord op de tweede plaats en het onderwerp op de derde: Waarom *doe* je dat? Waar *ga* je heen?

Als *je* het onderwerp in de zin is komt er geen -t-uitgang zoals dat wel in mededelende zinnen het geval is: Je doet dat. Je gaat nergens heen.

Let bij de oefeningen met de vraagwoorden niet alleen op het juiste gebruik van de vraagwoorden en de juiste antwoorden, maar ook op de woordvolgorde en bij gevorderden op het juiste gebruik van het werkwoord.

- ▲ Laat de kinderen in tijdschriften plaatjes van *i*- en *u*-woorden zoeken en uitknippen en laat ze woorden met een *i* of een *u* bedenken en tekenen.

WOORDENSCHAT

Ga met de leerlingen naar buiten en benoem allerlei verkeersobjecten: *Dit heet een ...* Leg de functie en betekenis van bepaalde verkeersborden uit, en gebruik daarbij de zin: *Dit betekent ...* Geef steeds aan in welke richting u wilt lopen: *Nu gaan we rechtdoor/linksaf/rechtsaf*. Bekijk rustige straten en drukke straten. U kunt tijdens de wandeling eventueel straatgeluiden opnemen. Bij het beluisteren van de band moeten de kinderen vertellen welke geluiden ze horen en door wie of waardoor die geluiden gemaakt worden.

Laat de leerlingen allerlei verkeersobjecten benoemen.

- ▲ Maak met de leerlingen een plattegrond van de buurt en laat de leerlingen zelf verkeersborden maken en die hierin plaatsen.
- ▲ Oefen met gevorderde leerlingen de begrippen *rechtsaf*, *linksaf* en *rechtdoor* met behulp van een plattegrond. Geef opdrachten als:
We beginnen bij ...
Dan gaan we linksaf.
We blijven rechtdoor gaan tot de tweede straat links.
Dan gaan we linksaf en meteen na de bocht rechtsaf.
In welke straat zijn we nu?

GRAMMATICALE CONSTRUCTIES

Vraagwoordzinnen

Stel vragen aan de hand van een verkeerssituatie (of aan de hand van de praatplaat):

Wat gebeurt hier?

Wie zijn dat?

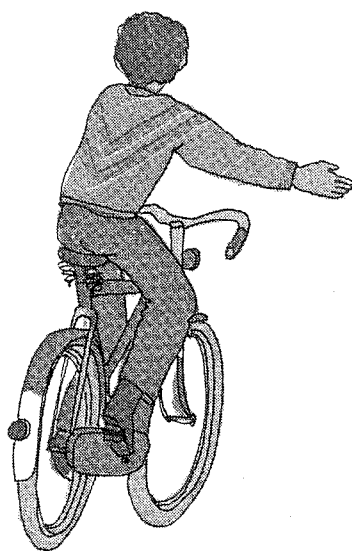
Wat doen die kinderen?

Wanneer moet je stoppen voor een stoplicht?

Voorzetsels (van plaats): in, op, achter, voor, tussen, onder, naast

De meeste voorzetsels (van plaats) zijn in eerdere lessen al eens aan de orde geweest. We geven nu een oefening waarin ze allemaal voorkomen. Sommige voorzetsels hebben niet alleen een plaats-betekenis maar ook een tijd-betekenis: vóór drie uur, in drie uur, op die dag.

Let in de spontane taal van de individuele leerling of hij al voorzetsels (van plaats) gebruikt. Zo ja, gebruikt hij ze dan correct?

● PRAATPLAAT: EEN KRUISPUNT

Mogelijke vragen: Wat is daar gebeurd? Wat doen deze kinderen? Waarom staat dat bord daar? Wat wil die mevrouw? Als jij oversteekt, wat doe je

Wanneer mag je doorrijden?
Waarom lopen die mensen midden op straat?
Waar is dit?
Waar gaan die mensen naar toe?
Hoe kom je daar?
Hoe plak je een fietsband?

- ▲ Laat de leerlingen elkaar vragen stellen bij een foto van een verkeerssituatie.

In, op, achter, voor, tussen, onder, naast

Geef de leerling opdrachten als:

Leg het boek in de kast.

Leg de pen op tafel.

Ga eens achter mij staan.

Ga tussen Ahmet en Sylvia staan.

Leg het blaadje onder het boek.

Leg de pen naast het schrift.

- ▲ Laat daarna een leerling zulke opdrachten geven aan een andere leerling.

- ▲ Laat de leerlingen aan de hand van plaatjes een situatie beschrijven, bijvoorbeeld:

Ik loop op de stoep.

Hij rijdt naast de fietser.

De fietser rijdt achter de bromfiets.

Zij schiet de bal in het doel.

Zij zit achterop de fiets.

De meneer stapt in de bus.

Laat de leerlingen de praatplaat beschrijven.

- ▲ Laat een leerling met een autootje of fietsje (van playmobil of iets dergelijks) rijden. Een andere leerling vertelt waar hij rijdt: *op de tafel, naast de kast.*

- ▲ Laat een oudere, gevorderde leerling een achtervolging van een auto verslaan. Hij is politieman en achtervolgt een auto die door een rood stoplicht is gereden. Hij geeft steeds door aan het bureau waar de auto rijdt.

●● PRAATPLAAT: EEN KRUISPUNT

dan? Zie je die agent, wat moet die doen? Ben je wel eens gevallen op straat? Hoe kwam dat? Zie je dingen die gevaarlijk zijn, die niet mogen? U kunt ook ingaan op het gebruik van voorzetsels: de jongens *in* de paal, het meisje *tussen* de auto's, de boeken die *op* de straat vallen, het meisje dat *achter* de tram aanholt.

Vorbereidend lezen en schrijven

ORIËNTATIE OP HET SCHRIFT

Bij les 4 hebt u met de kinderen gekeken naar wat er op straat zoal aan geschreven taal te zien is. Ga daar deze keer weer op in en sta wat uitvoeriger stil bij de informatie die geboden wordt en de functie ervan. U kunt daarvoor verkeersborden nemen en de borden bij tram- of bushaltes. Ook winkelatalages zijn te gebruiken.

Straat- en plaatsnamen kunt u ook goed gebruiken bij objectivatietoefeningen. Laat de kinderen ervaren dat de lengte van een woord – van een straatnaam bijvoorbeeld – te maken heeft met de duur van het uitspreken en niet met de lengte van de straat.

Veel versjes en liedjes zijn geschikt om op een speelse manier het temporeel ordenen te leren. Voorbeelden van deze spelletjes vindt u onder meer in Kers, Pollman en Tiggers, *Kinderzang en Kinderspel*.

straat gebeuren en al dan niet gedaan mogen worden en op de ervaringen van de kinderen met het verkeer.

ORIËNTATIE OP HET SCHRIFT

Bekijk en bespreek met de kinderen een aantal borden, die ze dagelijks passeren. Kies er een paar zonder en een paar met tekst, bijvoorbeeld 'voetpad', 'stop', 'post', 'telefoon'. Wat betekenen die borden?

Laat de kinderen zelf een paar van die borden bedenken en tekenen. Geef eventueel een paar suggesties als 'voetballen verboden', 'geen hondenpoep', 'gymzaal' of 'afval hier'. Kijk of de kinderen elkaars symbolen begrijpen.

Laat de kinderen lange en korte namen noemen. Schrijf die op het bord en laat zien dat wat langer duurt bij het uitspreken (een naam met veel lettergrepen) ook een langer geschreven woord oplevert.

Hetzelfde kunt u doen met lange en korte straatnamen. Of schrijf, zonder iets te zeggen, 'Dam' en 'Dollebegijnenweg' op het bord. Zeg dan tegen de kinderen welke twee namen u opgeschreven hebt en vraag: Wat denk je, waar heb ik Dam geschreven? Hoe weet je dat? Wijs er weer op dat je kunt horen wat kort of lang is. U kunt er bij klappen of een tamboerijn gebruiken om te 'controleren' welk woord langer is.

Ga met de kinderen naar een tram- of bushalte. Laat zien wat je daar allemaal te weten kunt komen: het nummer van de bus of tram, de bestemming en de vertrektijden. Als er een bus aankomt, vraag dan aan de kinderen hoe je kunt weten of je daarin moet stappen als je ergens heen wilt.

Laat de kinderen twee aan twee een boek uitzoeken en om beurten elkaar vertellen. Let eens op wat ze uitzoeken en wat ze vertellen.

Leer de kinderen een paar versjes of liedjes waarbij ze kunnen klappen, gebaren maken of rondlopen. Bijvoorbeeld *Ik zou zo graag een ketting rijgen*, *Twee emmertjes water halen* of *De Zevensprong*.

LEES- EN SCHRIJFBEGRIPPEN

Een aantal begrippen zoals *eerste*, *dan*, *tussen* en *laatste* zijn niet alleen belangrijk bij het structureren van een visuele volgorde, maar ook bij het structureren van een gehoorde volgorde. Dat laatste zal moeilijker zijn, omdat de gesproken taal nu eenmaal vluchtiger is dan iets wat op papier staat.

OBSERVATIE: RUIMTELIJKE ORIËNTATIE

Op diverse wijzen speelt de ruimtelijke oriëntatie—en dan met name de oriëntatie in de tweedimensionele ruimte van een pagina—een rol bij het leren lezen en schrijven. Het kind moet de plaats kunnen aangeven van een regel op een bladzijde, een woord in een zin of een letter in een woord. Het moet de positie van regels, woorden en letters ten opzichte van elkaar kunnen aangeven, het moet een volgorde kunnen aanduiden, het moet weten dat we bij het lezen en schrijven werken van links naar rechts en van boven naar beneden. Het moet letters op hun richtingaspect kunnen beoordelen en zelf richting kunnen geven bij het schrijven.

Bovendien moet het die ruimte op papier kunnen duiden met begrippen die het ook voor de driedimensionele ruimte hanteert. Alleen krijgt een aantal van die begrippen een andere inhoud: *vooraan*, *achteraan*, *onder* en *boven* worden nu niet meer gedefiniëerd vanuit het eigen lichaam, maar hebben te maken met de regels van ons schriftsysteem en met afspraken over de bladspiegel.

Het beste kunt u eerst kijken in hoeverre de kinderen zich kunnen oriënteren in het platte vlak. Als blijkt dat de kinderen daar erg veel moeite mee hebben kunt u nagaan in hoeverre ze de ruimtelijke begrippen beheersen in relatie tot hun eigen lichaam en de ruimte om hen heen.

Bedenk wel dat bij het observeren van de ruimtelijke oriëntatie ook de taalbeheersing een rol speelt. Het kan heel wel zijn dat een kind de begrippen kent, ook in relatie tot het platte vlak, maar de Nederlandse woorden daarvoor nog niet. Met de meeste begrippen bent u al eerder bezig geweest; wat dat betreft kunt u dit observatiepunt ook als een evaluatie beschouwen. Het kan zijn dat u het voor een paar kinderen van belang vindt te weten of ze de begrippen in hun moedertaal beheersen. Misschien kunt u dan de leerkracht eigen taal en cultuur vragen daar eens op te letten, zodat u weet welke kinderen ook inhoudelijk nog oefening nodig hebben.

Noteer van elk kind hoe het de opdrachten uitvoert en met welke begrippen of woorden het moeite heeft. Stem het oefenmateriaal af op de behoefte van het kind: een kind dat alleen moeite heeft met het platte vlak hoeft niet uitvoerig met concreet ruimtelijk materiaal te oefenen; een kind dat alleen moeite heeft met links en rechts hoeft niet hele programma's af te werken.

Als er kinderen zijn die veel oefening nodig hebben, probeer dan weer afspraken te maken met de andere leerkrachten die het kind begeleiden.

Meer informatie over ruimtelijke oriëntatie en suggesties voor oefeningen vindt u onder meer in:

Van Aart en Annokkee, *Spelwerkbladen voor de lagere school*.

Dumont en Kok, *Curriculum Schoolrijpheid*, deel 1.

De Groot en Paagman, *Leervoorwaarden*.

Janssen-Vos e.a., *Werken met kinderen*, deel 4.

Project O.S.M., *Doen, Denken, Durven*.

Steeghs, *Verkenningbladen voor kleuter- en basisonderwijs*.

Ook kunt u veel oefenstof vinden in kleuterschoolmateriaal als puzzels, mozaïeken, vouwbladen en diverse lotto's.

Volledige literatuurverwijzingen vindt u in de literatuurlijst achterin *Handleiding 2*.

Met oudere kinderen kunt u een plattegrond van de wijk maken. Schrijf de namen van de straten erin, die bekend zijn.

LEES- EN SCHRIJFBEGRIPPEN

klank

lang, kort, langste, kortste

dan, volgende (zie ook het *Werkboek*, bladzijde 45)

links, rechts, naar links, naar rechts, van links naar rechts
(zie ook het *Werkboek*, bladzijde 46)

OBSERVATIE: RUIMTELIJKE ORIËNTATIE

Beheerst het kind de voornaamste ruimtelijke begrippen, gezien vanuit het platte vlak? Laat de kinderen bladzijde 47 en 48 van het *Werkboek* maken (zie onder *Werkboek*).

Als kinderen erg veel moeite hebben met de opdrachten in het *Werkboek*, kijk dan nog naar de volgende vragen.

Beheerst het kind de voornaamste ruimtelijke begrippen, gezien vanuit het eigen lichaam? Stel vragen of geef opdrachten als:

Wijs je rechterarm eens aan.

Waar zit je linkervoet?

Doe je armen eens omhoog.

Trek eens aan je rechteroor.

Zet een stap naar voren.

Kijk eens opzij.

Steek een arm naar achteren.

Waar zit je linkeroog?

Beheerst het kind de voornaamste ruimtelijke begrippen gezien vanuit iets of iemand anders?

Ga tegenover het kind staan. Stel vragen of geef opdrachten als:

Wijs mijn rechterhand eens aan.

Waar zit mijn linkervoet?

Ga eens achter mij staan.

Ga eens rechts naast me staan.

Kom eens links van me staan.

Tik de voorkant van mijn been eens aan.

Pak wat speelgoed (een boom, een auto, een bus, een poppetje en twee huisjes) en stel vragen of geef opdrachten als:

Zet dit huisje eens midden op de tafel.

Dit huisje staat rechts ernaast. Zet het er maar neer.

Deze boom staat achter het tweede huisje.

Wijs het linkerhuisje nog eens aan. Rechts daarvan staat de auto. Zet die maar tussen de huisjes.

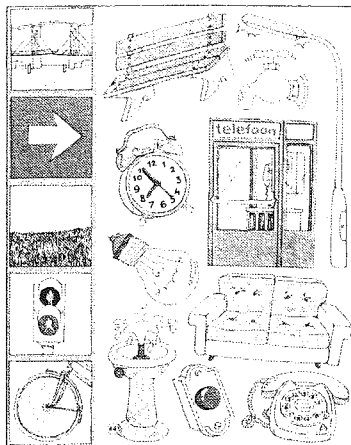
Zie je het rechterhuisje? Voor dat huisje rijdt de bus. Zet maar neer.

Dit poppetje staat links van de twee huisjes.

Werkboek

Hi hi hi

Illustratie klankversje.

Binnen en buiten

Afgebeeld zijn van *in huis*: een kraan, een wekker, een (gloeilamp), een bank en een telefoon. Daarbij horen *van buiten*: een fontein, een deurbel, een straatlantaarn, een bank uit het park en een telefooncel.

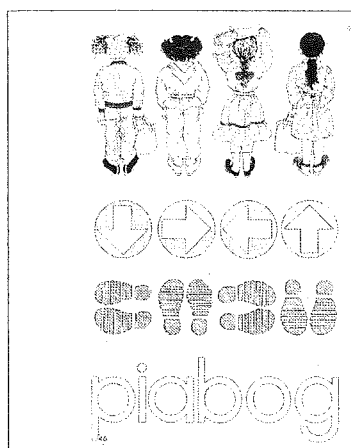
De volgende

Links/rechts

Als er kinderen zijn die erg veel moeite hebben de woorden of de begrippen links en rechts uit elkaar te houden, kunt u ook eerst alleen aandacht besteden aan *links* en pas later *rechts* behandelen.

Observatie: ruimtelijke oriëntatie

Dit observatieblad kunt u het beste met elk kind apart doen. Leg eventueel de termen *woord* en *letter* nog een keer uit. Zie ook onder *Voorbereidend lezen en schrijven*.

Hi hi hi

Laat de kinderen het versje opzeggen en de plaat kleuren.

Binnen en buiten

Laat de kinderen de afgebeelde voorwerpen benoemen. Laat de kinderen eerst vertellen welke voorwerpen je buiten ziet en welke binnen. Laat ze dan aangeven welk buitenvoorwerp en welk binnenvoorwerp bij elkaar horen en die met elkaar verbinden. Geef eventueel een voorbeeld: Dit is een bank die je buiten ziet, dit een bank die je binnen ziet. Stel vragen als: Waar zie je dit? Waarom horen die bij elkaar?

De volgende

Laat de kinderen eerst een voorwerp aanwijzen en dan het volgende kleuren:

Wijs de man aan. Kleur de volgende persoon.

Wijs het eerste stuur aan. Kleur nu het volgende stuur.

Wijs de tweede paraplu aan, de paraplu die half-open is.

Kleur de volgende.

Wijs het bord met de pijl aan. Kleur het volgende.

Links/rechts

Laat de kinderen aangeven: het meisje dat de tas in haar linkerhand heeft, de pijl die naar rechts wijst, de voetstappen die naar rechts gaan, de letters met het bolletje links.

Stel aanvullende vragen als: Heeft dit meisje de tas in de linker- of in de rechterhand? Wijst deze pijl naar links of naar rechts?

Observatie: ruimtelijke oriëntatie

Zet eerst een rij figuurtjes op het bord en geef een voorbeeld van de instructie. Laat de kinderen met een schuifblaadje werken en geef voor elke regel apart de instructie.

regel 1: Zet een rondje om het *laatste* figuurtje.

regel 2: Zet een rondje om het *middelste* figuurtje.

regel 3: Zet een rondje om het figuurtje dat *vooraan* staat.

regel 4: Zet een rondje om het *tweede* figuurtje.

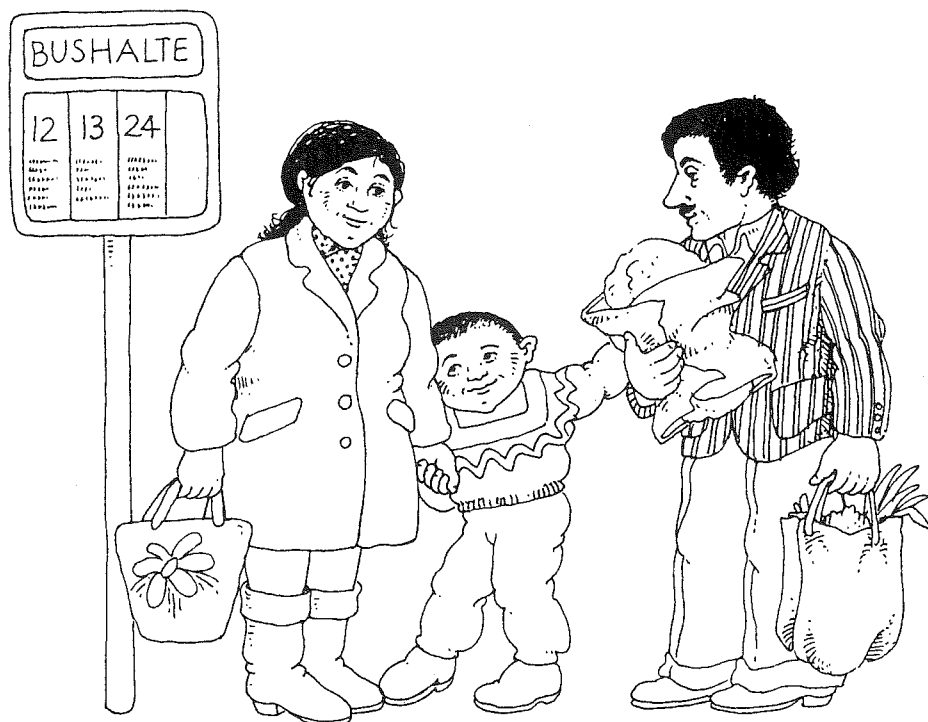
regel 5: Zet een rondje om het figuurtje dat helemaal *links* staat.

regel 6: Zet een rondje om de pijl die *omhoog* wijst.

regel 7: Zet een rondje om de pijl die naar *rechts* wijst.

Laat de bladzijde omslaan en geef eventueel opnieuw een voorbeeld op het bord.

regel 1: Zet een rondje om het *eerste* woord. Zet ook een rondje om het woord dat *daarna* komt.

Evaluatie

Kan het kind de weg vragen? Kan het de weg wijzen?
 Kan het kind een ander kind waarschuwen?
 Kan het kind een activiteit voorstellen aan een ander kind?
 Kan het kind de *i* onderscheiden van de andere klanken in de discriminatie-oefeningen? Ook van de *ie* in de contrastoefeningen?
 Spreekt het kind de *i* goed uit in de uitspraak oefeningen?
 Spreekt het kind de *i* goed uit in het spontane taalgebruik?
 Komt het onderscheid tussen de *i* en de *ie* goed tot uiting in de uitspraak?
 Kan het kind de *u* onderscheiden van de andere klanken in de discriminatie-oefeningen? Ook van de *uu* in de contrastoefeningen?
 Spreekt het kind de *u* goed uit in de uitspraak oefeningen?
 Spreekt het kind de *u* goed uit in het spontane taalgebruik?
 Komt het onderscheid tussen de *u* en de *uu* goed tot uiting in de uitspraak?
 Kent het kind de belangrijkste themawoorden?
 Begrijpt het kind het verschil tussen *snel* en *langzaam*, *druk* en *rustig*? Kan het die woorden gebruiken?
 Kan het kind vragen maken die met een vraagwoord beginnen?
 Begrijpt het kind de voorzetsels *in*, *op*, *onder*, *voor*, *achter*, *naast*, *tussen*? Kan het die correct gebruiken?
 Kent het kind het verschil tussen *linksaf*, *rechtsaf* en *rechtdoor*? Kan het die woorden gebruiken?
 Begrijpt het kind de leesbegrippen *klank*, *lang*, *kort*, *volgende*, *naar links*, *naar rechts*, *van links naar rechts*?

regel 2: Zet een rondje om het woord dat helemaal *rechts* staat.
Zet ook een rondje om het woord dat *daarvoor* staat.
regel 3: Zet een rondje om het woord dat *middenin* staat. Zet ook
een rondje om het *volgende* woord.
regel 4: Zet een rondje om het *derde* woord. Zet ook een rondje
om het *achterste* woord.
regel 5: Zet een rondje om alle letters met de stok *naar beneden*.
regel 6: Zet een rondje om alle letters met een bolletje *naar links*.
regel 7: Zet een rondje om alle letters met de stok *naar boven*.

BOEKEN

Bij het thema zijn de volgende prentenboeken en informatieve boeken te gebruiken:
Dorothea Desmarowitz en Eveline Hasler, *Martin is anders*.
Helme Heine en Willem Wilmink, *Dikke vrienden*.
Joke van Leeuwen, *De Appelmoesstraat is anders*.
Ali Mitgutsch, *Bij ons in de stad*.
Jorg Müller, *In het spoor van de dragline of de verandering van de stad*.
Yoriko Tsutsui en Akiko Hayashi, *Miki, waar ben je?*

9. in de winkel

Overzicht

Thema

Boodschappen doen

Dialogoog

situatie *in de groentewinkel*

personen *kind en volwassene*

taalfuncties *bestellen, betalen, bedanken, groeten*

Klanken

e als in fles

Verstaan en spreken

woordenschat:

zelfstandige naamwoorden (niet-telbaar): *ø melk, fruit, boter, zeep*

grammaticale constructies:

hoeveelheden *getallen, maten, gewichten, geld*

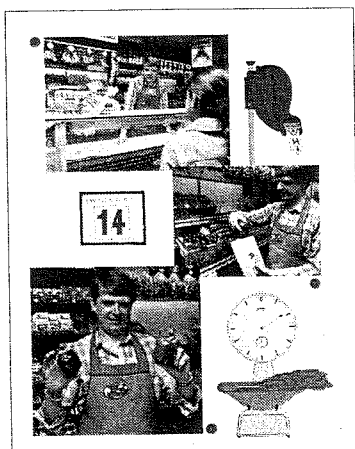
Voorbereidend lezen en schrijven

oriëntatie op het schrift

begrippen *regel, recht, schuin, ervoor, erachter, ertussen, erna, daarna*

observatie *ruimtelijke oriëntatie*

Thema

De meeste kinderen doen wel eens *boodschappen*, alleen of met hun ouders. Buitenlandse kinderen die pas in Nederland wonen of in hun land van herkomst met vakantie zijn geweest, zullen misschien gemerkt hebben dat er verschillen zijn tussen boodschappen doen in dat land en in Nederland: de winkels en markten zijn anders en er is een ander koopgedrag. In Marokko liggen bijvoorbeeld de prijzen voor veel artikelen niet vast en is het onderhandelen over een prijs een goede en gerespecteerde gewoonte. In Nederland daarentegen heeft alles een van tevoren bepaalde prijs die meestal is aangegeven op bordjes of prijskaartjes.

In veel landen is het knijpen in voedsel een goede gewoonte om de kwaliteit te onderzoeken. In Nederland wordt dat allerm minst op prijs gesteld.

Boodschappen kun je doen in winkels of—een plaats waar veel buitenlanders hun boodschappen doen—op de markt.

Veel kinderen zullen, bijvoorbeeld in de supermarkt, ook ervaren dat erg veel artikelen verpakt zijn en dat je vaak moet kunnen lezen om te weten wat je koopt.

Boodschappen doen is nauw verbonden met een aantal vaste uitdrukkingen die buiten de winkelsituatie nauwelijks gebruikt worden, zoals: Zeg het maar, jongedame, Wat mag het zijn? of Anders nog iets? Ook beleefdheids-

BENODIGDHEDEN

een pond tomaten
paprika's
een zak snoepjes
een rol drop of wc-papier
een stuk zeep of kaas
een reep chocolade
een fles melk of limonade
een pakje kauwgom, boter of thee
een pak koffie, meel of suiker
een pot jam
een tube tandpasta of lijm
geld (munten en papier)
een lineaal en een meetlat
een weegschaal
recorder en spiegel

WOORDENLIJST

de appel	de slager	winkelen
de bakker	de supermarkt	aan de beurt
het blik	de tas*	duur
de boodschap*	de toonbank	goedkoop
(het) drop	de trommel	lekker
de fles	de ui	licht
(het) fruit	het warenhuis	meer
(het) geld	de weegschaal*	minder
(de) groente	de winkel*	mooi*
de groenteboer	het ijsje	zwaar*
de groentewinkel	de zak	
de kassa		(gewichten)
de kist	betalen	kilo
de kraam	bekijken	ons
de markt	boodschappen doen*	pond
(de) melk	inpakken	(geldstukken)
het nummertje	kopen	cent
het pakje	proeven	dubbeltje
de portemonnee	verkopen	gulden
de prijs*	vinden	kwartje
het rolletje	voelen	rijksdaalder
de rij	wachten*	stuiver
(de) rijst	wegen*	

VERTELLEN BIJ DE PLAATJES

Laat de kinderen zoveel mogelijk vertellen bij de foto's en de tekeningen.

Mogelijke vragen zijn:

Wat gaat het meisje doen?

Wat doet de groenteboer?

Wat zegt het meisje, denk je?

LUISTEREN NAAR DE DIALOOG

Voordat u het verhaal vertelt, zult u eerst de leerlingen moeten zeggen dat Esma vijf gulden heeft meegekregen om boodschappen te doen, en dat ze van het geld dat overblijft iets lekkers mag kopen.

Bij foto 5 moet u dat laatste misschien nog een keer ter verduidelijking herhalen en erbij vertellen dat Esma de prijzen van het snoep gaat vragen, omdat ze de vijf gulden helemaal wil opmaken.

Gevorderde leerlingen kunnen wel uitrekenen dat Esma nog zestig cent overheeft, als ze f 4,40 moet betalen. Voor kinderen die nog niet kunnen rekenen met geld is de dialoog vanaf foto 5 misschien te moeilijk. Om het voor hen ook begrijpelijk te maken kunt u twee dingen doen:

U kunt zelf vertellen dat Esma nog zestig cent overheeft en dus gaat zoeken naar iets van die prijs.

U kunt ook de bedragen voor de kinderen vergemakkelijken. U zegt bijvoorbeeld dat Esma vier gulden moet betalen en dus nog één gulden over heeft. Dat kunnen de meeste kinderen al wel begrijpen. Het bedrag op de kassa klopt dan echter niet en ook de prijs van de rol drop is niet realistisch. Het einde van de dialoog kunt u aanpassen aan het taalgebruik van de omgeving.

OEFFENEN VAN DE DIALOOG

Het is voor kinderen niet belangrijk om het taalgebruik van winkeliers – in dit geval dat van de groenteboer – actief te beheersen. Wel moeten de leerlingen begrijpen wat er gezegd wordt, zodat ze weten hoe ze hierop moeten reageren.

●● SPELEN VAN DE DIALOOG

Om het spelen zo echt mogelijk te doen lijken, kunt u tomaten, paprika's, een zakje snoep en geld meenemen.

LUISTEREN NAAR DE DIALOOG

Nu ga ik het verhaal bij de foto's vertellen. Luister maar.

- ② Groenteboer : Zo jongedame.
Zeg het maar.
Esma : Een pond tomaten, alstublieft.
- ③ Groenteboer : Alsjeblieft. [gebaar]
Verder nog iets?
Esma : Ja, heeft u ook paprika's?
- ④ Groenteboer : Ja, welke wil je? Rode of groene? [gebaar]
Esma : Twee groene, alstublieft. [gebaar]
- ⑤ Groenteboer : Anders nog iets?
Esma : Nee. [gebaar]
Groenteboer : Dat is dan vier gulden en veertig cent samen.
- ⑥ Esma : Hoeveel kost zo'n zak snoep? [gebaar]
Groenteboer : Een gulden tachtig.
- ⑦ Esma : En hoeveel kost zo'n ijsje? [gebaar]
Groenteboer : Een gulden.
- ⑧ Groenteboer : Hoeveel geld heb je bij je?
Esma : Vijf gulden.
Groenteboer : Neem dan een rol drop. Die kost zestig cent.
Esma : Okee, alstublieft. [gebaar]
- ⑨ Groenteboer : Dank je wel. [gebaar]
Heb je een tas bij je?
Esma : Ja. [gebaar]
Dag.
Groenteboer : Dag.

OEFFENEN VAN DE DIALOOG

Nu gaan we samen het verhaal vertellen.

Verdeel de rollen. De rol van Esma is voor beginners; de rol van de groenteboer is voor gevorderden.

 SPELEN VAN DE DIALOOG

Nu gaan we de plaatjes nadoen.

Als de rol van groenteboer ook voor gevorderde leerlingen te moeilijk blijkt, kunt u hem het beste zelf spelen.

●● BELUISTEREN VAN DE OPNAME

VERTELLEN VAN EIGEN BELEVENISSEN

De meeste kinderen doen wel eens boodschappen, zodat ze hierover kunnen vertellen.

Klanken

DE *e*

Wanneer u de *e* uitspreekt, kunt u het volgende zien en voelen: de lippen zijn ongerond en de mondhoeken iets teruggetrokken. De onderkaak zakt weinig, maar wel meer dan bij de *ee*. De punt van de tong ligt net als bij de *ie* en de *ee* tegen de ondertanden. Het voorste gedeelte van de tong is naar het middelste gedeelte van het gehemelte opgetrokken. Wanneer de *e* direct gevolgd wordt door een *r*, hoort de klinker kort te blijven. Dus: *stem-ster*, en niet: *stem-stèèr*.

MOEILIKHEDEN BIJ DE *e*

In het BERBER komt geen *e* voor, evenmin als een *i* of een *ee*, maar wel een *ie*. De *e* kan dan ook verwisseld worden met de *ee*, de *i* of de *ie*.

Het MAROKKAANS-ARABISCH kent wel een *e*, maar geen *ee* en ook geen *i*. De *e* kan verwisseld worden met de *ee* en ook met de *ie*. *Bes* wordt uitgesproken als *bees*, *bis* of *bies*.

In het PORTUGEES en het SPAANS komt de *e* niet voor. Deze Nederlandse klinker kan door Spaans- en Portugeessprekenden als een *i* uitgesproken worden: *les* wordt *lis*.

In het TURKS komt de *e* wel voor, maar de *ee* niet.

Het Nederlandse onderscheid *e-ee* kan de meeste problemen geven.

●● AUDITIEVE DISCRIMINATIE: DE *e*

●● BELUISTEREN VAN DE OPNAME

Laten we eens gaan luisteren.

Bespreek de opname. Wat ging er goed? Wat ging er verkeerd?

VERTELLEN VAN EIGEN BELEVENISSEN

●● AUDITIEVE DISCRIMINATIE: DE *e*

Luister goed, steek je hand op bij ... of Luister goed, zet een streepje bij ...

△ 'Esma': Pieter, Richard, Peter, *Esma*, Dennis, Gemma, Marijke, Yıldız, *Esma*.

'fles': tomaat, pot, *fles*, straat, veter, trui, *fles*, schoen, *fles*, tas.

'e': aa, ee, *e*, a, oe, *e*, ie, i, *e*, a.

'e': *Esma*, Kees, Dennis, Gemma, Sinan, Joost, Jan, Jantien, Willem, Jelle.

▲ 'e': pen, fiets, huis, snoep, been, les, bel, sok, hemd, knikker.

UITSPRAAK: DE *e*

U doet de *e* voor en wijst daarbij op de stand van de lippen, de kaak en de tong.

Wanneer de mond niet ver genoeg open is, neigt de *e* naar de *i*. Als de mond daarentegen te ver open is, neigt de *e* naar de *a*. Wijs in deze gevallen op de goede mondvorm door de klank nogmaals met de leerling voor de spiegel te oefenen. Als u denkt dat een leerling het verschil tussen de goede en de foute uitspraak niet hoort, herhaal dan de luisteroefeningen.

KLANKVERSIES

Ik ben net in bed is ontleend aan de bundel *Versjes* van het Pedagogisch Instituut te Rotterdam.

Zie ook onder *Werkboek*.

CONTRASTEREN: *e* - *ee*

In les 6 is de klank *ee* behandeld. Nu wordt deze gecontrasteerd met de *e*. Eerst gaat het erom of de leerlingen deze klanken op het gehoor kunnen onderscheiden, vervolgens moeten ze zelf het verschil kunnen produceren.

Klankschrift

De klankplaatjes bij deze les zijn: een appel, een *fles*, drop, een kist, *geld*, *melk*, een ui, een tas, ijs en rijst.

Uit voorgaande lessen komen: een pen (les 1), een hek (les 2), een bel (les 5), een hemd (les 6) en een vest (les 6).

Naar vorige bladzijden in het klankschrift gaan: een appel, een tas, een kist.

●● UITSpraak: DE *e*

Ga met de leerling voor de spiegel zitten en doe de *e* voor.

Ik zeg nu 'e', zeg maar na.

Beluister de opname en vraag na het klankpaar: *Klinken ze hetzelfde?*

Laat de leerling woorden nazeggen.

Ik zeg nu een woord, zeg maar na:

pen, hek, bel, zes, bed, weg, hemd, fles, melk.

Beluister de opname en vraag na elk woordpaar: *Klinken ze hetzelfde?*

Corrigeer de *e*, als dat nodig is.

KLANKVERSIES

Ik ben net in bed
en daar klinkt een trompet
tet-te-tet-te-tet!

Ekkie rekkie zat op het hekkie
Ekkie rekkie brak zijn nekkie
er is niet ene timmerman
die Ekkie rekkie maken kan.

Anoniem

●● CONTRASTEREN: *e-ee*

Laat de leerling naar woordparen luisteren.

Luister goed, klinken ze hetzelfde?

en-één, ben-ben, beek-beek, les-lees, leeg-leeg, vel-veel, pen-pen, beest-best, speel-spel, deken-deken.

Laat de leerling woordparen nazeggen.

Ik zeg twee woorden, zeg maar na:

en-één, ben-been, lees-les, leg-leeg, vel-veel, pen-peen, beest-best, speel-spel, bek-beek, dekken-deken.

Beluister de opname en vraag na elk woordpaar: *Klinken ze hetzelfde?*

Corrigeer de *e* en/of de *ee*, als dat nodig is.

Laat de kinderen bladzijde 50 en 51 van het *Werkboek* voor zich nemen en de *e*-plaatjes uitknippen en inplakken. Laat ze bij de vorige lessen zoeken naar *e*-plaatjes en bij deze les naar eerder behandelde klanken.

- ▲ Laat in tijdschriften klankplaatjes zoeken en uitknippen en laat klankwoorden bedenken en tekenen.

Verstaan en spreken

WOORDENSCHAT

Zelfstandige naamwoorden (niet-telbaar): ø

Enkelvoud en meervoud hebben te maken met een aantal: één of meer dan één. (In sommige talen, waaronder het Marokkaans-Arabisch, is er naast enkel- en meervoud nog een derde mogelijkheid: de dualis, een vorm die gebruikt wordt om naar *twee* voorwerpen te verwijzen.)

Het onderscheid tussen enkelvoud en meervoud heeft te maken met het feit dat mensen, dieren en voorwerpen geteld kunnen worden. Nu zijn er echter ook zaken die zich niet zo gemakkelijk laten tellen, bijvoorbeeld *melk*, *fruit*, *boter*, *zeep*, de zogenaamde niet-telbare zelfstandige naamwoorden. Deze hebben óf de vorm van het enkelvoud en geen corresponderende meervoudsvorm (bijvoorbeeld *thee*, *hout*) óf de vorm van het meervoud en geen corresponderende enkelvoudsvorm (bijvoorbeeld *hersens*, *notulen*). Bovendien worden ze niet voorafgegaan door het lidwoord *een*. Tot deze groep behoren ook een aantal abstracte begrippen (*liefde*, *ijver*, *weezin*).

Om deze woorden telbaar te maken, kan men ze laten voorafgaan door een ander zelfstandig naamwoord dat een *maat* aangeeft: een *stuk* papier, een *reep* chocola, een *fles* melk, een *pot* jam, een *kopje* thee en een *pak* suiker.

Uitbreiding

Er zijn veel samenstellingen mogelijk met 'markt', afhankelijk van wat er verhandeld wordt. Bijvoorbeeld: boekenmarkt, veemarkt, groentemarkt, vismarkt of kaasmarkt. Andere samenstellingen met 'markt' zijn: vlooiemarkt en supermarkt.

GRAMMATICALE CONSTRUCTIES

Tellen van hoeveelheden

Tellen, meten, wegen en rekenen met geld zijn vaardigheden die in de rekenles geleerd worden. Wij geven hier alleen oefeningen die te maken hebben met de namen voor de diverse maten en getallen. Afhankelijk van het cognitieve niveau van de leerlingen kunt u de oefeningen combineren met een rekenles.

Leer de anderstaligen het tellen.

Bij het aangeven van prijzen wordt 'gulden' wel eens weggelaten: 'Dat is dan drie vijftig.'

Getallen boven de tien die een andere dan de voorspelbare naam hebben, zijn: elf, twaalf, dertien, veertien, twintig, dertig, veertig, tachtig, honderd. Anderstaligen kunnen overgeneraliseren, zoals in 'drietien', 'viertien'.

Bij het uitspreken van getallen van twee cijfers of meer zeggen we in het Nederlands eerst de eenheden en dan pas de tientallen:

75 is niet zeventig en vijf, maar vijfenzeventig.

125 is niet honderd twintig vijf, maar honderd vijftwintig.

Een andere eigenaardigheid in het Nederlands is het verplichte *en* tussen de eenheden en de tientallen bij getallen boven de twintig. Anderstaligen kunnen, als ze pas Nederlands leren, een pauze tussen de getallen laten vallen en *en* weglaten (bijvoorbeeld 'drie vijftig', hetgeen dan drieënvijftig, driehonderdvijftig of drie gulden vijftig betekent).

Let bij de oefeningen eens op het uitspreken van de diverse getallen. Laten de leerlingen een pauze vallen tussen de getallen? Passen ze *en* correct toe?

WOORDENSCHAT

Zelfstandige naamwoorden (niet-telbaar)

Leg een aantal voorwerpen op tafel. Van sommige één exemplaar, van andere meerdere exemplaren. Zorg ervoor dat iedere categorie (stuk, fles, pakje) vertegenwoordigd is, zoals:

Een *stuk* zeep of kaas.

Een *reep* chocola.

Een *fles* melk of limonade.

Een *pot* jam.

Een *pakje* kauwgom, boter of thee.

Een *rol* drop.

Een *pak* suiker, koffie, meel, rijst of zout.

Benoem de voorwerpen: Dit heet *zeep*. Er liggen twee stukken zeep.

Vraag: Hoe heet dit? Hoeveel stukken/pakjes liggen er?

GRAMMATICALE CONSTRUCTIES

Tellen van hoeveelheden

Geef de verschillende namen voor de Nederlandse geldstukken:

Dit heet een *dubbeltje*.

Laat de leerlingen geld wisselen: een kwartje voor drie stuivers en een dubbeltje.

De volgende oefeningen zijn uitdrukkelijk alleen bedoeld voor leerlingen die in de rekenles al vertrouwd zijn geraakt met de begrippen.

Leer de kinderen tellen tot tien, twintig, honderd, duizend of verder.

▲ Geef de namen voor de gewichten: Dit heet een kilo.

Laat de leerlingen diverse dingen wegen en hiervan mondeling verslag uitbrengen.

Hoeveel weegt de prullenbak? Hoeveel weegt een schrift?

Benoem de afstanden op een lineaal en op een meetlat: Dit heet een centimeter. Laat de leerlingen allerlei dingen meten en mondeling verslag uitbrengen.

Kennen ze de namen voor de getallen en voor hun afleidingen?
Leer de anderstaligen de diverse benamingen voor hoeveelheden: centimeter, decimeter en meter, alsmede pond, ons, kilo, kilometer en de namen van geldstukken.

In les 7 is al gewezen op het niet verbuigen van hoeveelheden als zij een maat aangeven, zoals bijvoorbeeld twee meter, tien kilometer, tien kilo, vijf cent en zeven jaar.

Gaat het echter om telbare eenheden, bijvoorbeeld om losse guldens, dan komt er wel een meervoudsverbuiging: 'Kun je een kwartje wisselen voor drie stuivers en een dubbeltje?'

●● PRAATPLAAT: OP DE MARKT

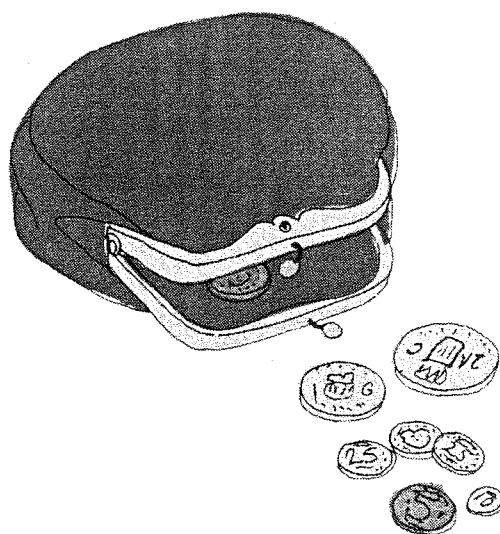
Mogelijke vragen: Wat gebeurt hier? Wat is die mevrouw aan het doen?
Wat kun je allemaal kopen op de markt? Wat wil die mevrouw hebben? Ga jij wel eens mee naar de markt? Wat koop je dan? Hoe doe je dat? Wat zeg je dan? Hoe ging dat in Marokko?

Voorbereidend lezen en schrijven

ORIËNTATIE OP HET SCHRIFT

Ook het thema *boodschappen doen* leent zich goed om de kinderen de functie van de geschreven taal duidelijk te maken. Denk maar eens aan boodschappenlijstjes, reclamefolders, prijslijsten, aanbiedingen, verpakkingen en gebruiksaanwijzingen.

Ga ook deze keer weer in op de correspondentie tussen gesproken en geschreven taal en doe een paar objectivatie-oefeningen.

Hoe lang is het lokaal? Hoeveel meter moet je lopen naar de wc?

PRAATPLAAT: OP DE MARKT

Praatboek,
bladzijde 56 en 57

Laat de kinderen zoveel mogelijk vertellen bij de plaat. Reageer op wat de kinderen zeggen en ga in op de verschillende dingen die op de markt gebeuren. Laat de kinderen eventueel marktkoopman en koper spelen. Oudere kinderen kunnen misschien vertellen over de verschillen met hun land van herkomst.

ORIËNTATIE OP HET SCHRIFT

Laat de kinderen een boodschappenlijstje tekenen. Beperk zonodig de opdracht: je gaat naar de bakker, je gaat nieuwe kleren kopen, je gaat naar de markt. Zet de woorden erbij. Als kinderen in hun moedertaal een lijstje geschreven hebben, laat ze dan in het Nederlands zeggen wat ze opgeschreven hebben.

Breng, als het kan, een bezoek aan een supermarkt. Wijs op prijslijsten, wegwijzers, prijzen op artikelen en informatie op verpakkingen.

Of neem een aantal verpakte levens-, schoonmaak- of wasmiddelen mee naar school en vraag aan de kinderen: hoe weet je nou wat er in dat pak zit? Leg eventueel – als een kind de suggestie geeft erin te kijken – het probleem voor dat je in de winkel de pakken niet mag openmaken.

Laat de kinderen reclame maken voor een of ander artikel. Ze tekenen iets en vertellen u welke reclametekst erbij moet: 'Heel Lekker' of 'Heel Goedkoop' of 'Mooi en Niet Duur'.

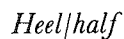
Ga op zoek naar levensmiddelen met een korte en een lange naam. Laat de kinderen vertellen welk woord kort is en welk lang. Kies eerst een paar voorbeelden waarbij de kinderen niet in verwarring zullen raken, zoals 'komkommer' en 'ei', dan een paar waarbij ze zich niet in de war moeten laten brengen door de grootte van het artikel, zoals 'mandarijntje' en 'meloen'.

Let er weer op dat de begrippen *ervoor*, *ertussen* en *erna* zowel van toepassing kunnen zijn op een ruimtelijke als op een temporele volgorde. Besteed met name aandacht aan de gesproken taal en aan het temporeel ordenen.

U kunt zonodig verder gaan met het observeren van de ruimtelijke oriëntatie of specifiek gaan oefenen met kinderen die dat nodig hebben. Probeer over het oefenen afspraken te maken met andere leerkrachten. Verwijzingen naar literatuur en oefenmateriaal staan bij les 8.

Ik ben net in bed
Illustratie klankversje.

Let met name op het gebruik van niet-telbare zelfstandige naamwoorden als jam, boter, melk, kaas en de manieren waarop die telbaar gemaakt kunnen worden: een pot jam, een pakje boter, een fles melk, een stuk kaas.

Afgebeeld zijn: een hele en een halve komkommer, een hele en een halve
kool, een hele en een halve zuurstok, een heel en een half brood en een hele
en een halve appel. Let op de verbuiging van heel en half vóór het zelfstan-
dig naamwoord: een half brood, een halve appel.

Laat de kinderen proberen een rijmwoord te vinden op bijvoorbeeld 'thee', 'pak', 'zout', 'tas'. Accepteer ook niet bestaande woorden of woorden uit de moedertaal van de kinderen. Of laat de kinderen eens een keer proberen een woord te zoeken dat met een zelfde klank begint. Om te beginnen woorden waarvan je de beginklank kunt aanhouden: raam, muur, zeep.

Lees een verhaal voor en noteer eens hoe de kinderen reageren en waarop ze reageren (stem, gelaatsuitdrukking, woorden, platen).

LEES- EN SCHRIJFBEGRIPPEN

regel
recht, schuin
ervoor, erachter, ertussen
erna, daarna

OBSERVATIE: RUIMTELIJKE ORIËNTATIE

Ga, als het nodig is, verder met observeren.
Geef kinderen die dat nodig hebben extra oefenmateriaal.

bladzijde 49 *Ik ben net in bed*

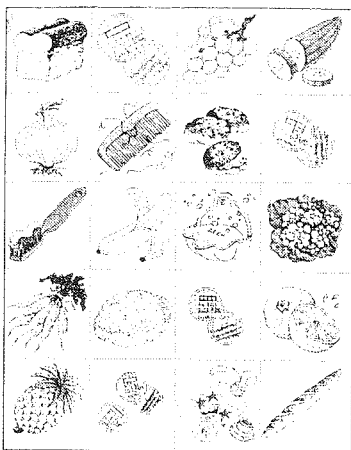
Laat de kinderen het versje opzeggen en de plaat kleuren.

50, 51 *In de supermarkt*

Laat de kinderen vertellen over de supermarkt op de plaat. Laat ze de verschillende soorten artikelen met verpakkingsnaam benoemen: een blik soep, een pak melk, een fles limonade, een pakje boter, een doos eieren, een pot jam. Stel vragen als: Wat heeft deze jongen in zijn hand? Wat staat daar op de onderste plank? Wat zou dit meisje laten vallen? Laat eventueel een aantal artikelen kleuren.

52 *Heel/half*

Laat de kinderen vertellen welke boodschappen het meisje laat vallen. Laat ze daarbij de woorden heel en half gebruiken. Geef een voorbeeld: Hier ligt een heel brood, daar een half. Stel vragen als: Is dit een hele komkommer of een halve? Zie je ook een halve appel?

Sorteren

Afgebeeld zijn:

groente: een komkommer, een ui, een bloemkool, een bos wortelen;

fruit: een tros druiven, een banaan, sinaasappels, een ananas;

brood: een Nederlands brood, krentenbollen, een Marokkaans brood, een stokbrood;

toiletartikelen: een kam, een tandenborstel, zeep, tandpasta;

geld: guldens, stuivers, kwartjes en dubbeltjes.

Evaluatie

Kan het kind naar de prijs van iets vragen?

Begrijpt het kind veelgebruikte codes bij het boodschappen doen als ‘Wat mag het zijn?’ of ‘Anders nog iets?’

Kan het kind veelgebruikte beleefdheidsvormen als 'Alstublieft', 'Dank u wel' of 'Nee, dank u' gebruiken?

Kan het kind de *e* onderscheiden van de andere klanken in de discriminatie-oefeningen? Ook van de *ee* in de contrastoefeningen?

Spreekt het kind de *e* goed uit in de uitspraakoefeningen?

Spreekt het kind de *e* goed uit in het spontane taalgebruik?

Komt het onderscheid tussen de *e* en de *ee* goed tot uiting in de uitspraak?

Kent het kind de belangrijkste themawoorden?

Kent het kind de namen van veelgebruikte maten en gewichten?

Kent het kind de namen (en de waarde) van geldstukken? Kan het die gebruiken?

Kan het kind de juiste eenheid gebruiken bij een aantal bekende artikelen, zoals *pak, fles, stuk*?

Begrijpt het kind de leesbegrippen *regel, recht, schuin, ervoor, erachter, ertussen, erna en daarna*?

Haal de bladzijde uit het boek. Laat de kinderen de afgebeelde voorwerpen benoemen en de plaatjes uitknippen. Laat ze dan steeds vier plaatjes bij elkaar zoeken die bij elkaar horen en die bij elkaar leggen. Komkommer, bloemkool, ui en wortelen horen bijvoorbeeld bij elkaar. Vraag ook waarom die bij elkaar horen.

BOEKEN

Bij het thema zijn de volgende prentenboeken en informatieve boeken te gebruiken:

J. Burningham, *De boodschappenmand*.

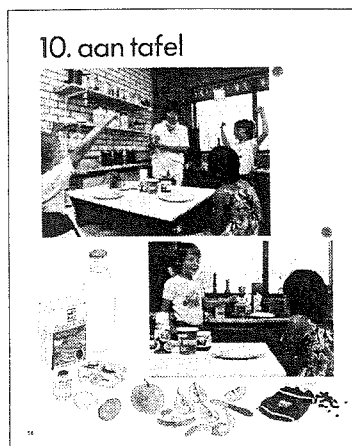
Anita en Arnold Lobel, *Dag bloemenvrouw, dag vliegerman*.

Peter Spier, *De speelgoedwinkel*.

Peter Spier, *De supermarkt*.

Brian Wildsmith, *De rijkaard en de schoenlapper*.

10. aan tafel

Overzicht

Thema

De maaltijd

Dialogoog

situatie *bij een vriendje thuis, in de keuken*
personen *kinderen en een volwassene*
taalfuncties *voorkeur/afkeer uitspreken*

Klanken

o als in kopje

Verstaan en spreken

woordenschat:

voorzetsel *met*

grammaticale constructies:

voegwoord *of*

zinsdeelontkenningen *geen, niet*

Voorbereidend lezen en schrijven

oriëntatie op het schrift

begrippen *eerste, tweede, derde, middelste, laatste, vooraan, achteraan, ertussen, volgende.*

observatie *objectivatie*

Thema

Over het onderwerp *eten* zullen alle kinderen wel wat te vertellen hebben.

Allerlei zaken kunnen daarbij aan bod komen: voedsel, koken, smaak en geur, verschillen in eetgewoonten, tafelmanieren, etenstijden en eetgerei.

Naast heel wat overeenkomsten – brood wordt bijvoorbeeld bijna overal gegeten – zijn er afhankelijk van ligging, klimaat, cultuur en religie, ook veel verschillen in de ervaringen die de kinderen met dit thema hebben.

Er zijn bijvoorbeeld verschillen in de rituelen rond het aan tafel gaan (het zich reinigen voor het eten), in etenstijden (bij Turkse en Marokkaanse gezinnen later dan bij Nederlandse), en in tafelmanieren (de linkerhand is in sommige culturen taboe, slurpen en smakken mag, om aan te geven dat iets lekker is).

In veel buitenlandse gezinnen wordt veel tijd besteed aan het zelf bereiden van voedsel en worden de oorspronkelijke eetgewoonten in stand gehouden. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de aanwezigheid van Turkse, Marokkaanse en Surinaamse winkels en marktkramen.

Bij het eten worden vaak vaste uitdrukkingen gebruikt als 'Eet smakelijk' 'Smaakt het?' of 'Mag ik het zout even?'

BENODIGDHEDEN

ingrediënten voor het bereiden van pannenkoeken
een pot stroop
rozijnen
recorder en spiegel

WOORDENLIJST

de afwasborstel	het mes	lusten
het afwasmiddel	(de) olie	omdraaien
het afwasrek	de pan	omkeren
de appel*	de pannenkoek	opeten
de beker	de plank	oprollen
het beslag	de rozijnen	proeven*
het (eet)bord*	de schaal	roeren
(de) boter	(de) suiker	ruiken
het ei	(de) stroop	schoonmaken
(het) gas	de trommel*	smaken
het gasfornuis	de vork	smeren
het glas*	het vuur	—
de jam	de ijskast	aangebrand
de keukenkast	(het) zout	dik
de koekpan	—	dun
de kom	afwassen	gaar
het kopje	bakken	lekker*
de krenten	helpen	rijp
de lepel	houden van	vies
de lucifer	koken*	
(het) meel		

Het thema *eten* is, juist omdat de kinderen spontaan veel over eigen ervaringen en meningen kunnen vertellen, zeer geschikt als intercultureel gespreksonderwerp.

Dialogoog

INTRODUCTIE

Op bladzijde 58, 59, 60 en 61 van het *Praatboek* staan de foto's van de dialoog.

Een buitenlands meisje, Insu – spreek uit Insóé – gaat eten bij een Nederlands gezin. Op de eerste foto staan alle personen uit de dialoog; van links naar rechts ziet u Rob, de moeder, Insu en Onno.

VERTELLEN BIJ DE PLAATJES

U bekijkt met de leerlingen de foto's en tekeningen. Laat de leerlingen zoveel mogelijk zelf vertellen.

Het komt wel eens voor dat een kind onduidelijk praat of iets op een onsamenhangende manier vertelt, zodat u het niet begrijpt. U kunt dan het beste doorvragen om erachter te komen, wat het kind precies bedoeld heeft: Wat zeg je? Hoe ging dat precies? Het kind wordt op die manier gedwongen om zich duidelijk uit te drukken.

LUISTEREN NAAR DE DIALOOG

Het is handig wanneer u de ingrediënten voor het pannenkoeken bakken bij de hand heeft; ze zijn niet op alle foto's even duidelijk te herkennen en bovendien kennen de meeste buitenlandse kinderen geen stroop.

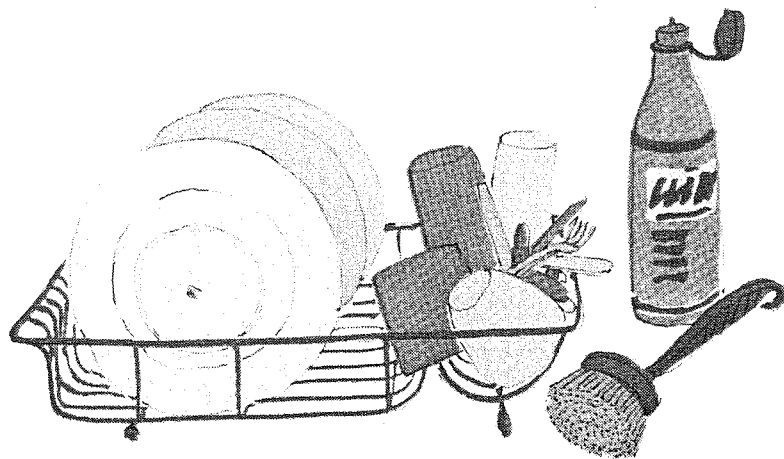
VERTELLEN BIJ DE PLAATJES

Mogelijke vragen zijn:
Wat gaan de kinderen doen?
Hoe doen ze dat?
Waarom doen die jongens zo?
Wat zou die jongen zeggen?

LUISTEREN NAAR DE DIALOOG

Nu ga ik het verhaal bij de foto's vertellen. Luister maar.

- ① Moeder : Houden jullie van pannenkoeken? [gebaar]
Onno : Ja, lekker. [gebaar]
- ② Onno : Hou jij van pannenkoeken?
Insu : Ik weet het niet.
Onno : Heb je ze wel eens gegeten?
Insu : Nee, nog nooit.
Onno : Help je mee bakken?
Insu : Ja goed. Wat moet ik doen?
- ③ Onno : In deze kom doen we eerst wat meel, dan melk en eieren en een beetje zout. [gebaar]
- ④ Insu : Zal ik roeren? [gebaar]
Onno : Ja, roer maar met deze lepel. [gebaar]
Ik zal het vuur aansteken. [gebaar]
- ⑤ Onno : Zo, nu de boter in de pan. [gebaar]
Insu : Zal ik het beslag in de pan doen?
Onno : Ja, doe het maar met die lepel. [gebaar]

OEFFENEN VAN DE DIALOOG

Verdeel de rollen en oefen daarna de dialoog aan de hand van de foto's.

●● SPELEN VAN DE DIALOOG

Het spelen kan op verschillende manieren gebeuren. In de klas kunt u de dialoog laten naspelen met behulp van een poppenkeuken. Het leukste is natuurlijk, wanneer u met de leerlingen echt pannekoeken kunt gaan bakken.

●● BELUISTEREN VAN DE OPNAME

VERTELLEN VAN EIGEN BELEVENISSEN

In veel landen worden pannekoeken gegeten, al worden ze op verschillende manieren klaargemaakt. De meeste kinderen zullen het gerecht wel kennen.

- ⑥ Rob : Mmmm, ik krijg honger, zeg! [gebaar]
Wordt hij al bruin?
- ⑦ Onno : Ik zal eens aan de onderkant kijken. [gebaar]
Insu : Hier heb je een mes. [gebaar]
Onno : Ja, we moeten hem omdraaien.
Insu : Ja, vlug, anders wordt hij zwart.
- ⑧ Onno : Waar is je bord?
Rob : Hier. [gebaar]
- ⑨ Rob : Wat wil je erop? Suiker of stroop? [gebaar]
Insu : Stroop, dat is vast lekker.
- ⑩ Onno : Wil je een mes en een vork? [gebaar]
Insu : Nee, ik rol hem op. [gebaar]
- ⑪ Rob : Eet je hem met je handen?
Dan doe ik het ook.
- ⑫ Onno : Heb je hem al op?
Insu : Ja, heb je er nog één? [gebaar]

OEFENEN VAN DE DIALOOG

Nu gaan we samen het verhaal vertellen.

Verdeel de rollen.

De rollen van de moeder en Rob zijn gemakkelijk. De rollen van Insu en Onno zijn voor gevorderden; de rol van Insu is gemakkelijker dan die van Onno.

●● SPELEN VAN DE DIALOOG

Nu gaan we de plaatjes nadoen.

●● BELUISTEREN VAN DE OPNAME

Laten we eens gaan luisteren.

Bespreek de opname. Wat ging er goed? Wat ging er verkeerd?

VERTELLEN VAN EIGEN BELEVENISSEN

Klanken

DE *o*

De lippen zijn gerond. De onderkaak zakt iets verder naar beneden dan bij de *oe*, zodat de mondopening bij de *o* iets groter is. De tongpunt is naar beneden gericht en raakt de tanden niet. De tong zelf is iets naar achteren getrokken. Wanneer u de *o* voor de spiegel uitspreekt, kunt u de ronding van de lippen en de kaakstand zien. Als u daarna de *oe* uitspreekt, zult u het verschil tussen deze twee klanken kunnen zien en voelen. De uitspraak van de *o* wordt beïnvloed door de klank die erop volgt. Vóór een *t*, een *n* of een *s* wordt de *o* met een *a*-achtige klank uitgesproken, vergelijk *pol* en *pot*.

MOEILIKHEDEN BIJ DE *o*

In het BERBER en het MAROKKAANS-ARABISCH komt noch een *o*, noch een *oo* voor; wel de *oe*. De *o* kan verwisseld worden met de *oo*, de *a* of de *u*.

Het PORTUGEES kent wel een *o* en een *oo*, maar de eerste klinkt korter dan in het Nederlands. Datzelfde geldt voor het SPAANS. Er kan verwarring ontstaan tussen de *o* en de *oo*.

In het TURKS komt een klank voor die tussen de Nederlandse *o* en *oo* in ligt. De *o* levert waarschijnlijk geen problemen op voor Turkssprekende leerlingen.

Het Nederlands onderscheid *o*–*oo* kan de meeste leerlingen problemen geven.

●● AUDITIEVE DISCRIMINATIE: DE *o*

●● UITSPRAAK: DE *o*

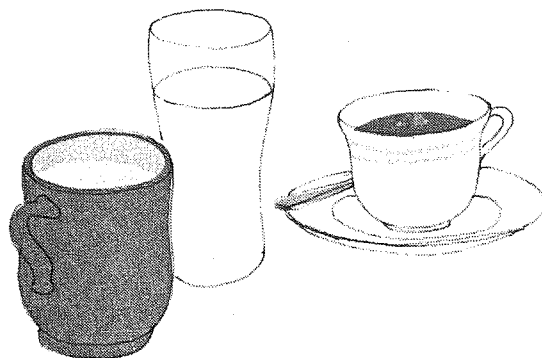
U doet de *o* voor, waarbij u wijst op de ronde vorm van de lippen. De stand van de tong is moeilijk te laten zien. U kunt dit als volgt oplossen: u zegt een *o*, laat de mond in dezelfde stand staan en trekt uw lippen weg.

Wanneer de *o* als een *a* klinkt, ligt dit aan de mondvorm: de lippen zijn niet genoeg gerond. Wijs in dit geval voor de spiegel op de mondvorm.

Wanneer de *o* als een *oo* klinkt, is de mondopening te klein. Ook in dit geval laat u voor de spiegel het verschil zien.

Wanneer u een *u* hoort, is de tong te veel naar voren geplaatst. Dit kunt u laten zien door een papiertje op het voorste gedeelte van uw tong te leggen.

Wanneer u afwisselend *u*–*o* zegt, verdwijnt het papiertje bij het uitspreken van de *o* naar achteren.

●● AUDITIEVE DISCRIMINATIE: DE o

Luister goed, steek je hand op bij ... of Luister goed, zet een streepje bij ...

- △ 'Rob': Joost, Loes, Arnold, Jos, Murat, *Rob*, Joke, *Rob*, Mahmut, *Rob*.

'bord': boter, *bord*, zout, stroop, snoep, *bord*, mes, pan, *bord*, brood.

'o': oo, oe, o, ui, a, u, o, aa, e, o.

'o': Joke, *Rob*, Mahmut, Onno, Charlotte, Jan, Murat, Bobby, Frank, Loek.

- ▲ 'o': op, groot, potlood, snoep, drop, suiker, kast, tong, muts, stoplicht.

●● UITSPRAAK: DE o

Ga met de leerling voor de spiegel zitten en doe de o voor.

Ik zeg nu 'o', zeg maar na.

Beluister de opname en vraag na het klankpaar: *Klinken ze hetzelfde?*

Laat de leerling woorden nazeggen.

Ik zeg een woord, zeg maar na:

op, pop, hond, rok, sok, tong, drop, bord, vork, stop.

Beluister de opname en vraag na elk woordpaar: *Klinken ze hetzelfde?* Corrigeer de o, als dat nodig is.

KLANKVERSJES

Zie ook onder *Werkboek*.

●● CONTRASTEREN: *o*—*oo*

In les 4 is de *oo* behandeld; die gaan we contrasteren met de *o*. Veel anderstaligen hebben problemen met het onderscheiden van de *oo* en de *o*.

Klankschrift

De klankplaatjes bij deze les zijn: een *vork*, een *bord*, suiker, een mes, zout, een *kopje*, vuur, een ei, boter en een pan.

Uit voorafgaande lessen komen: een potlood (les 1), een hond (les 4), een rok (les 6), een sok (les 6), een tong (les 7), een bord (les 8) en drop (les 9). Naar vorige bladzijden in het klankschrift gaan: boter, vuur, een pan en een mes.

KLANKVERSIES

Olleke bolleke
rebu solleke
olleke bolleke
knol.

Anoniem

Hop hop hop
paardje in galop
wil je wel wat harder lopen
zal ik een zakje haver kopen
is het zakje haver op
gaan we lopen in galop
hop hop hop.

Anoniem

●● CONTRASTEREN: o-oo

Laat de leerling naar woordparen luisteren.

Luister goed, klinken ze hetzelfde?

om-om, kop-koop, kook-kok, boom-boom, rok-rook, boot-bot,
doof-doof, sok-sok, pot-poot, zon-zoon.

Laat de leerling woordparen nazeggen.

Ik zeg twee woorden, zeg maar na:

bon-boon, boos-bos, rok-rook, bot-boot, zon-zoon, sloot-slot,
ton-toon, doof-dof, kok-kook, woon-won.

Beluister de opname en vraag na elke twee woordparen: *Klinken ze hetzelfde?*

Corrigeer de o en/of de oo, als dat nodig is.

Laat de kinderen bladzijde 56 en 57 van het *Werkboek* voor zich nemen en de o-plaatjes uitknippen en inplakken. Laat ze bij de vorige lessen zoeken naar o-plaatjes en bij deze les naar eerder behandelde klanken.

- ▲ Laat in tijdschriften klankplaatjes zoeken en uitknippen en woorden met een o bedenken en tekenen.

Verstaan en spreken

WOORDENSCHAT

Voorzetsel: met

Bij het benoemen van de voorwerpen kunt u ook de bijbehorende handelingen noemen: snijden doe je met een mes, soep eet je met een lepel, knippen doe je met een schaar.

Zo gebruikt u op natuurlijke wijze het voorzetsel *met* in de instrumentele betekenis.

In combinatie met *waar* verandert *met* in *mee*: Waarmee snijd je? Andere betekenissen van *met* (als in 'met jou') komen later ter sprake.

Anderstaligen zullen in het algemeen wel problemen hebben met het voorzetsel *met*, maar in mindere mate met het voorzetsel *met* als 'instrument'.

Let in de spontane taal eens op *met* als instrument; gebruikt de leerling lidwoorden (met *een* mes)?

Uitbreiding

Het Nederlands kent verschillende benamingen voor 'drinkgerei', afhankelijk van de vorm of het materiaal: kopje, mok, beker, glas.

In samenstellingen geeft het eerste deel meestal aan wat eruit gedronken kan worden: theeglas, wijnglas, koffiekopje, melkbeker.

Stel vragen aan de leerling als: Wat drink je uit een theeglas? Wat drink je uit een melkbeker? Dit kunt u ook doen met samenstellingen van 'bord' of 'lepel': soeplepel, paplepel, juslepel, jamlepel, soepbord, ontbijtbord.

GRAMMATICALE CONSTRUCTIES

Voegwoord: of

Het voegwoord *of* kan, net als het voegwoord *en*, twee zinnen of zinsdelen met elkaar verbinden: Gaan we met de fiets of gaan we lopen? Wil je thee of koffie?

Zinsdeelontkenningen: geen, niet

De meest gebruikte zinsdeelontkenning is *geen*: deze wordt gezien als een samentrekking van *niet* en het lidwoord *een* of $\emptyset$ en staat vóór het zelfstandig naamwoord:

Ik heb een boek – Ik heb *geen* boek.

Ik heb $\emptyset$ boeken – Ik heb *geen* boeken.

Ik drink $\emptyset$ melk – Ik drink *geen* melk.

Uit de voorbeelden blijkt dat ook zelfstandige naamwoorden die geen lidwoorden bij zich hebben (onbepaald meervoud en niet-telbaar) *geen* krijgen.

In sommige gevallen is *niet* de vorm voor zinsdeelontkenning, met name in het geval van tegenstellend accent, zoals: Ik kom *niet* mórgen, maar overmorgen.

Anderstaligen zullen pas laat *niet* en *geen* gebruiken. Als ze pas Nederlands leren, zullen ze *niet* overgeneraliseren: 'Ik heb *niet* buikpijn'. Wanneer het onderscheid *niet* – *geen* in de spontane taal gaat optreden, wat meestal samengaat met het leren beheersen van de lidwoorden, kan soms *geen* worden overgegeneraliseerd: Ik heb *geen* koud.

WOORDENSCHAT

Met

Benoem de voorwerpen: *Dit heet een ...*; benoem ook de handelingen. Gebruik daarbij de constructie: Snijden doe je *met* een mes, Soep eten doe je *met* een lepel.
Zie ook het *Werkboek*, bladzijde 57.

GRAMMATICALE CONSTRUCTIES

Of

Stel vragen met *of*:

Wat vind je lekkerder, brood of pannenkoeken?

Wat vind je lekkerder, jam of stroop?

Zie ook het *Werkboek*, bladzijde 58.

- ▲ Laat de leerlingen elkaar zulke vragen stellen.

Geen

Doe beweringen die *geen* bevatten; de leerlingen moeten de juistheid ervan beoordelen:

Jij lust geen ijs – Wel/niet waar

Dit is geen stroop – Wel/niet waar

Gebruik hierbij bladzijde 58 uit het *Werkboek*.

Laat een leerling zulke beweringen doen.

- ▲ *Niet (zinsdeelontkenning)*

Laat de leerlingen steeds twee soorten etenswaren met elkaar vergelijken:

Ik hou niet van ..., maar wel van ...

We hebben gezien dat bij zinsontkenning *niet* altijd vóór het naamwoordelijk of werkwoordelijk deel van het gezegde staat: Ik ben *niet* geweest, of: Ik heb het *niet* koud (zie les 3).

De overeenkomst tussen de plaats van de zinsontkenning *niet* en de zinsdeelontkenning *geen* is heel verwarrend voor anderstaligen.

Let bij de spontane taal eens op het gebruik van de zinsontkenning *niet* en de zinsontkenning *geen*. Gebruiken kinderen een vorm of beide vormen? Op welke plaats staat *geen*? Op welke plaats staat *niet* in zinnen met een samengesteld gezegde?

PRAATPLAAT: EET SMAKELIJK

Mogelijke vragen: Wat doen de kinderen op de plaat? Hoe eten ze? Wat eet je zelf graag? Hoe eten jullie? Wat lust je niet? Waarom niet? Heb je wel eens geholpen met eten koken? Wat deed je toen? Kun je zelf iets klaarmaken? Hoe doe je dat? En wat gebruik je dan?

Voorbereidend lezen en schrijven

ORIËNTATIE OP HET SCHRIFT

Het segmenteren van de gesproken taal in afzonderlijke woorden kan voor jonge kinderen (en zeker voor kinderen die het Nederlands als tweede taal leren) erg moeilijk zijn. Ook bij het onderdeel 'klanken' bent u bezig geweest met het herkennen van woordgrenzen. Het onderscheiden van de afzonderlijke woorden in een zin is echter anders en ook moeilijker dan het onderscheiden van afzonderlijke woorden in een reeks woorden: de zinsmelodie maakt dat sommige woorden wel, andere niet of nauwelijks accent krijgen. Besteed daaraan extra aandacht, als dat nodig is.

▲ *Niet (zinsontkenning)*

Laat de leerlingen van allerlei etenswaren (zie ook bladzijde 58 van het *Werkboek*) zeggen:

Dat vind ik lekker/Dat vind ik niet lekker.

●● PRAATPLAAT: EET SMAKELIJK

Praatboek,
bladzijde 62 en 63

Laat de kinderen zoveel mogelijk vertellen bij de plaat. Reageer op wat de kinderen zeggen en ga in op verschillen in eetgewoonten, voorkeuren en tafelmanieren.

ORIËNTATIE OP HET SCHRIFT

Schrijf af en toe een verhaal dat de kinderen spontaan vertellen op het bord. In beknopte vorm uiteraard, het gaat erom dat de kinderen merken dat hún ervaringen op schrift gezet kunnen worden.

Of zet ze op papier, laat de kinderen erbij tekenen en u krijgt een reeks boekjes met door de kinderen zelf vertelde verhalen.

Laat de kinderen een zin maken die u opschrijft. Laat ze vertellen in welke volgorde u de woorden moet opschrijven. U kunt de kinderen ook laten raden waar bepaalde woorden in een zin staan. Schrijf bijvoorbeeld op: Ik lust geen pannenkoeken. Vraag: Wat denk je, waar zou 'ik' staan? Waar 'pannekoeken'? Segmenteer eventueel eerst een paar zinnen door de afzonderlijke woorden te klappen.

Maak met de kinderen een Lijst van Lekkere Dingen; elk kind mag twee dingen noemen die het lekker vindt. U schrijft die op het bord. Als u bang bent voor veel snoepgoed op de lijst, begin dan met een paar (lekkere) gezonde dingen.

Bekijk een kookboekje met de kinderen. Zoek bijvoorbeeld het recept van de pannenkoeken nog eens op en lees dat voor. Of pak iets anders, een gerecht bijvoorbeeld dat u samen met de kinderen op simpele wijze kunt bereiden.

Laat de kinderen vertellen over specialiteiten uit hun streek en schrijf daar een recept van op voor de Nederlandse kinderen en leerkrachten.

LEES- EN SCHRIJFBEGRIPPEN

De begrippen van deze les zijn al eens aan de orde geweest. Let nu speciaal op de ordening in de tijd: Welk woord hoor je het eerste? Wat hoor je vooraan? Wat in het midden? Wat komt er dan?

OBSERVATIE: OBJECTIVATIE

Als een kind gaat leren lezen moet het het betekenisaspect van de taal kunnen objectiveren en de aandacht kunnen richten op de presentatievorm daarvan. Als u wilt weten in hoeverre een kind in staat is de vorm van een woord los te zien van zijn betekenis, kunt u de observatievragen doornemen.

Wanneer u met een kind de vragen gaat doornemen, let er dan op dat voor het kind duidelijk is wat bedoeld wordt. Geef bij elke vraag steeds een of meer voorbeelden.

Noteer van elk kind of het opdrachten uit kan voeren en met welke onderdelen het problemen heeft. De aard van de vragen geeft tegelijkertijd aan welk soort oefeningen gedaan kan worden met kinderen die daar moeite mee hebben. Er is niet veel materiaal waarin expliciet suggesties gegeven worden voor objectivatie-oefeningen. U kunt veel doen met rijmpjes, liedjes, rijmspelletjes, rijmlotto's en klanksorteer-materiaal.

Enige suggesties voor objectivatie-oefeningen vindt u ook in:

Sixma, *Hulpprogramma leesvoorwaarden*.

Janssen-Vos e.a., *Werken met kinderen*, deel 6.

In den Kleeff, *Curriculum Schoolrijpheid*, deel 2.

Steeghs, *Verkenningbladen voor kleuter- en basisonderwijs*.

Laat de kinderen gerechten met een korte en een lange naam bedenken en 'controleer' ook een keer door de namen op te schrijven.

Misschien kunnen de kinderen van een kort woord een lang maken: boek – boekenkast, pan – pannekoek, voet – voetbal – voetbalschoen.

Laat de kinderen aangeven welke twee woorden uit een rijtje van drie of vier rijmen. Of geef steeds twee woorden en laat de kinderen vertellen of die rijmen: ja of nee.

LEES- EN SCHRIJFBEGRIPPEN

eerste, tweede derde
eerste, middelste, laatste
vooraan, achteraan, ertussen
dan, volgende

OBSERVATIE: OBJECTIVATIE

Kan het kind aangeven welk van twee gegeven woorden het langste woord is en welk het kortste?

Laat het kind bladzijde 59 van het *Werkboek* maken.

Neem zonodig mondeling nog andere voorbeelden: soep en pannekoek, stoep en voetbalschoen, komkommer en olijf, limonade en thee, boterham en brood, bed en pyjama, gulden en dubbeltje, duim en vinger.

Kan het kind aangeven welke van twee gegeven zinnen lang is en welke kort?

Welke is de *langste*?

De juf is ziek. – Ali en Zati gaan niet naar school.

In het boek staan mooie plaatjes. – Het boek is uit.

De dokter geeft Mehmet een prik. – De dokter geeft een prik.

Welke is de *kortste*?

Erol eet tien pannekoeken. – Erol wordt ziek.

Aysel fietst door het rode licht. – Myra loopt vlug weg.

Lotte speelt met Esma en Murel. – Lotte speelt met Esma.

Kan het kind een zin verdelen in afzonderlijke woorden?

Leg voor elk woord een blokje neer (zet voor elk woord een streepje of steek bij elk woord je hand omhoog).

Rachid eet soep.

Youssef bakt een pannekoek.

De juf pakt het boek.

Els en Louisa gaan naar school.

Daar staat de fiets van mijn broer.

Kan het kind uit een reeks van vier de twee rijmende woorden aanwijzen?

Laat het kind bladzijde 60 van het *Werkboek* maken.

Neem zonodig nog andere voorbeelden:

Aap, poes, schaap, duif. Mes, mus, vork, fles.

Muur, stuur, fiets, deur. Koe, stoep, paard, staart.

Beer, vinger, teen, been.

Werkboek

Olleke bolleke

Illustratie klankversje.

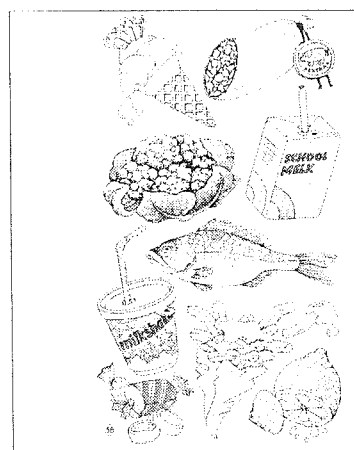
Wat hoort er niet bij?

Niet erbij horen achtereenvolgens de schaar, de asbak, de schroevendraaier, de schep en de gieter.

Waarmee?

Let op het gebruik van de constructie met *met*: je schilt een appel *met* een mes, limonade drink je *met* een rietje.

Let er ook op dat *met* in een vraag verandert in *mee*: *Waarmee* schil je een appel? *Waarmee* drink je limonade?

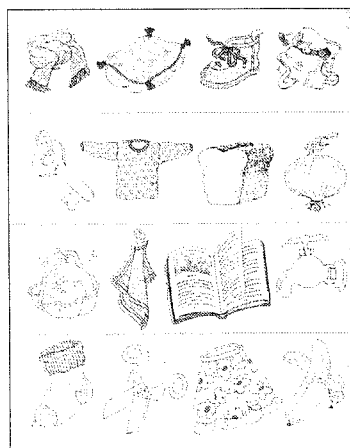
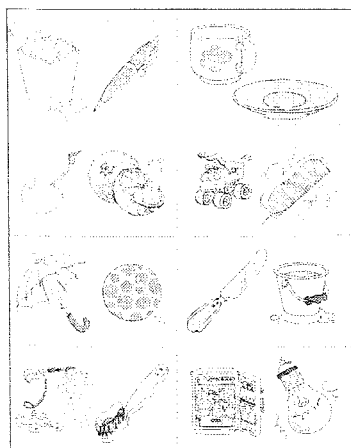
Waar houd je van?

Afgebeeld zijn: ijs, worst, bloemkool, melk, vis, limonade, snoep, patat mét en een citroen.

Let erop dat kinderen op verschillende manieren hun voor- of afkeur kunnen uitspreken, met constructies als *lusten*, *houden van*, *lekker zijn*, *lekker vinden*, met bijvoeglijke naamwoorden als *lekker*, *vies*, *heerlijk*, met tussenwerpsels als *bah* of *mmmm*.

Observatie: objectivatie

Zie onder *Voorbereidend lezen en schrijven*. Let erop dat het de kinderen duidelijk is wat bedoeld wordt. Zet zo nodig eerst weer een voorbeeld op het bord.

Olleke bolleke

Laat de kinderen het versje opzeggen, het spelletje spelen en de plaat kleuren.

56 *Wat hoort er niet bij?*

Laat de kinderen de afgebeelde voorwerpen benoemen. Laat de kinderen dan bij elke rij vertellen welk voorwerp er niet bij hoort en daar een kruisje bij zetten. Vraag ook waarom het niet in het rijtje thuishoort. Bijvoorbeeld de schaar hoort er niet bij, want daar eet je niet mee.

57 *Waarmee?*

Voor de streep staat een afbeelding, achter de streep staan twee voorwerpen, een van de twee hoort bij het eerste plaatje. Laat de kinderen antwoord geven op de vraag: Waarmee schil je een appel? Waarmee drink je limonade? Waarmee snijd je brood? Waarmee roer je in de koffie? Waarmee eet je? Laat ze het betreffende voorwerp omcirkelen. Laat eerst alle voorwerpen benoemen of stel keuzevragen als: Waarmee drink je limonade? Met een rietje of met een vork?

58 *Waar houd je van?*

Laat de kinderen vertellen welke etenswaar er allemaal te zien is op de plaat en of ze daarvan houden of niet. Laat de kinderen nog andere dingen noemen die ze lekker of vies vinden.

59, 60 *Observatie: objectivatie*

Benoem eerst met de kinderen alle voorwerpen die zijn afgebeeld. Geef dan per plaatje de opdracht.

Luister goed. Zet een rondje om het *langste* woord: prullenbak of pen, kers of sinaasappel, paraplu of bal, douche of tandenborstel.

Zet nu een rondje om het *kortste* woord: kop of schoteltje, rolschaats of kam mes of emmer, ijskast of lamp.

Laat de kinderen dan de bladzijde omslaan.

Zet een rondje om de twee woorden die *rijmen*.

das, kussen, schoen, tas
sleutel, trui, brood, ui
zeep, doek, boek, kraan
sok, schaar, rok, banaan.

Evaluatie

Kan het kind vertellen of het iets lekker vindt of vies?

Kan het kind de *o* onderscheiden van de andere klanken in de discriminatie-oefeningen? Ook van de *oo* in de contrastoefeningen?

Spreekt het kind de *o* goed uit in de uitspraak oefeningen?

Spreekt het kind de *o* goed uit in het spontane taalgebruik?

Komt het onderscheid tussen de *o* en de *oo* goed tot uiting in de uitspraak?

Kent het kind de belangrijkste themawoorden?

Kan het kind eenvoudige *of*-vragen (Wil je koffie of thee?) adequaat beantwoorden? Kan het die stellen?

Begrijpt het kind ontkenningen met *niet* of *geen*? Kan het die gebruiken?

Gebruikt het kind *niet* op de goede plaats in de zin?

Begrijpt het kind de leesbegrippen *eerste*, *middelste*, *laatste*, *ervoor*, *erna*, *ertussen*?

BOEKEN

Bij het thema zijn de volgende prentenboeken en informatieve boeken te gebruiken:

Eric Carle, *Alles voor één pannenkoek*.

Yvonne van Hees, *Anderhalf miljard kinderen. Eten*.

Sheila Lavelle, *Allemaal appeltaart!*

Crosby Newell Bonsall, *En de dief zei: hap!*

Tomie de Paola, *De betoverde spaghetti*.

Toni Ross, *Joris en de bonestaak*.

Friedel Schmidt, *Ik ben al een grote haas* / *Ben artık büyüdü*.

Toni Ungerer, *Zeralda's reus*.

Wolters-Noordhoff

ISBN 90 01 18832 X

